DE GEREFORMEERDE SCHOOL

NEGENDE JAARGANG

DIJKSTRA'S UITGEVERIJ - ZEIST

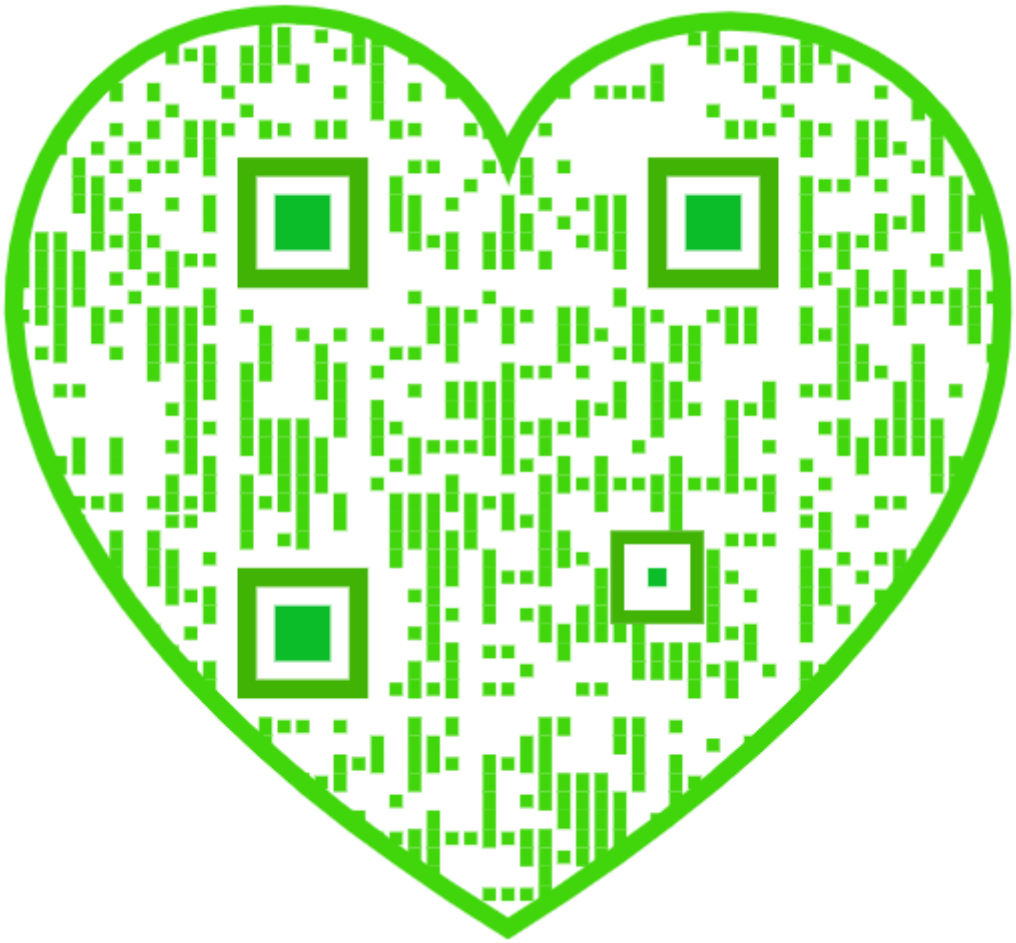

10 NOVEMBER 1938 9E JAARGANG No. 1

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA'S UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

ONZE TIJD EN ONZE ROEPING!*

I.

Sprekende in den kring van *Gereformeerd Schoolverband* is daarmee als vanzelf mijn onderwerp: Onze tijd en onze roeping, naar twee zijden begrensd. Allereerst zal ik tot U hebben te spreken over *„onze tijd"* en het schoolvraagstuk in het algemeen; dan over *„onze roeping"* d.w.z. de roeping van Gereformeerd Schoolverband met betrekking tot de vragen van opvoeding en onderwijs in de branding van onze veelbewogen eeuw.

Onze tijd!

Velen hebben gepoogd onzen tijd, en dan met name den na-oorlogschen tijd te karakteriseeren. De een zoekt het kenmerkende van onzen tijd in allerlei anti-Christelijke actie, de ander daarentegen in de ontwaking van het religieuze besef, gelijk men zegt, dat als een blijde hoop het moderne leven doortintelt. De een ziet het typeerende van het post-bellum tijdperk in een alles nivelleerend cosmopolitisme, een ander juist in het sterk geaccentueerd nationalisme, dat volk na volk weer eigen plaats en eigen taak deed kennen in de veelheid der natiën. Terwijl sommigen van meening zijn, dat we staan aan den vóór-avond van cultuur-ruïne, oordeelen anderen, dat de teekenen van onze tijden praeludieeren op een tijd waarin de moderne mensch de traditie van eeuwen als een juk van de schouders werpt.

Hoe verschillend ook: allen hebben onzen tijd benoemd als *een crisistijd!*

Het massa-gebruik van het woord „crisis" heeft evenwel de beteekenis ervan zóó uitgesleten, dat aan die benaming voor velen reeds thans alle relief ontbreekt. Het is een gemeenplaats geworden, welke men gebruikt en ook alleen gebruiken kan..... als men niets wil zeggen.

En toch: we leven in een crisistijd! In een tijd, waarin, naar het woord van Kuyper, het rad der historie een volle tand schijnt te verspringen. Zonder zich een profeet te wanen, mag men voorspellen, dat, als bliksemschichten uit het donker zwerk, uit den geestelijken baaierd van onzen tijd krachten en machten te voorschijn zullen komen — en reeds kwamen! — wier werking zich zal doen gelden op èlk levensterrein — in huis en kerk, in school en staat — een invloed, welke verder zal grijpen dan de levenshorizon van het huidige geslacht.

Nu zou het van weinig historischen zin getuigen te meenen, dat „de crisis" een speciaal kenmerk van onzen tijd zou zijn. Wie de historie maar eenigermate kent, ook als men zegt — en terecht! — dat deze „einmalig" is, weet wel beter. En wie de Schrift kent en in het licht der openbaring der eeuwen geschiedenis beziet, weet dat juist door crises heen God zijn raadsplan volvoert.

Is het in de geschiedenis van ons persoonlijk leven anders? Wie niet door dè crisis: Geloof contra ongeloof is heengegaan, zal zelfs het leven niet zien!

Geen enkele crisis, hoe historie-loos schijnbaar ook, valt buiten de continuïteit in den loop der eeuwen.

We dienen daarom historisch te denken en te letten op de genesis van het gebeuren. Ook de creaturen der geestelijke wereld moeten gezien worden „in de lijn der geslachten". Ook voor de crises geldt het, dat het *heden* ligt in het *verleden,* en dat het *nu* potentiëel in zich bergt *wat worden zal.* Het is bv. niet toevallig, dat in het Duitschland-van-nu Nietzsche,

*) Lezing gehouden op de prov. verg. van G.S.V. in Friesland, op 1 Dec. 1937.

de daemonische profeet van den Uebermensch, niet alleen wordt geëerd als de geniale heraut van de modern-psychologische opvattingen, maar ook — en dat zegt meer! — als de held, wiens geest het nieuwe, derde Rijk heeft gegenereerd.

Juist daarom is het zoo noodig — willen we inderdaad onzen tijd als een crisistijd onderkennen — het post-bellum tijdperk te zien tegen den historischen achtergrond: de overgang van de negentiende tot de twintigste eeuw.

Het is Bavinck geweest, die in een rectorale oratie uit dien tijd — „Christelijke Wereldbeschouwing" — ons in enkele forsche lijnen dien historischen achtergrond heeft geschetst. Hij zegt: „Wat in den nieuwen tijd — Bavinck bedoelt den tijd rond 1900 — vóór alle dingen ons treft, dat is de innerlijke tweespalt, waardoor hij verteerd, de onrustige gejaagdheid, waardoor hij voortgedreven wordt. — Er ontbreekt een „einheitliche" wereld- en levensbeschouwing, en daarom is dit woord de leuze van den dag — alnaar wij verkiezen, kunnen wij een schaamtelooze toepassing van het naaktste egoïsme aanschouwen, en een toewijding aan de gemeenschap, die, ook in haar kranke ascetische en communistische vormen ons met eerbied vervult. In litteratuur en kunst wisselt het platste realisme met de liefde voor het mysterieuze in natuur en geschiedenis en met de vereering van het symbolische af. Het patriotisme ontaardt hier in bekrompen chauvinisme en wordt daar aan „vaderlandlooze menschelijkheid" ten offer gebracht. De theorie van het milieu en van het rasseninstinct ziet zich haar plaats betwist door de heldenvereering, den genieën-cultus en de apotheose van den Uebermensch. — *Marx* en *Nietzsche* werven saam om de gunst van het publiek."

En gaan we nog verder terug op de lijn der geslachten, dan zien we de beide representatieve gestalten in het voorportaal van den modernen tijd — Marx en Nietzsche — als kinderen der 18-eeuwsche Aufklärung, toen in één machtig pogen de nieuw-oriënteering op alle terrein van het leven — in wetenschap en kunst; in gezin en school, in kerk en staat — werd ingezet.

In onzen tijd beleven wij, met groote felheid, de consequenties van dat alles.

En daarom leven wij in een crisistijd! Wij, die geboren zijn op de kentering der eeuwen, zien a.h.w. het rad der historie *verspringen*. De „Umwertung àller Werte" — zóó de leuze van Nietzsche — is in vollen gang! Levenswaarden devalueeren niet alleen onrustbarend, maar ook al wat tot voor enkele jaren (meenden wij!) nog veilig èn met goudswaarde lag opgestapeld in der tijden „safe deposit", werd en wordt prijsgegeven aan een niets ontziende verniel- en roofzucht.

Men zie naar Rusland!

Men zie naar Duitschland!

Het schijnt soms of de daemonen hun triumfen uitkrijschen.

Leeuwarden. L. VAN KLINKEN.

DE ZENDING OP SCHOOL

I.

Schrik niet! Neen, ik ben niet van plan een pleidooi te voeren, voor nòg een nieuw vak op onze Lagere School; of voor uitbreiding van één der vakken!

Ik ben het van harte eens met allen, die klagen over het te-veel in Leerplan en op Lesrooster! Met groote instemming las ik wat Dr. Nederbracht daarover schrijft in zijn lezenswaardige boek „Is de wereld een chaos?" — een boek, dat behalve andere, vooral deze verdienstelijkheid bezit, dat een gewoon mensch, en dat zijn toch zeker 99 van de 100 schoolmeesters — het kan begrijpen en verwerken.

Geen verdere overlading! Veel liever beperking, besnoeiing, concentratie!

En toch meen ik, dat het gewenscht is, de aandacht van besturen en onderwijzers opzettelijk eens te richten op het vak „Zending"; laat het zijn het onderdeel van het vak „Bijbelsche Geschiedenis, Godsdienst — of hoe het ook maar mag heeten.

We moeten, ook de Lagere School, aan de Zending doen, en meer aan de Zending doen.

Voorloopig laat ik de Ulo-scholen er buiten en beperk me dus tot de gewone, lagere school.

We moeten aan de Zending doen.

Ik wil ook zeggen waarom.

Niet, omdat de Zending zoo nuttig en zelfs noodzakelijk is. Want met dit argument zouden we het aantal vakken al maar kunnen uitbreiden; zooals geregeld geschiedt.

Zwemmen is nuttig; en Esperanto is nuttig; en fietsrijden is nuttig; en telefoneeren enz., enz. Die taal kennen we! Maar we zijn het er toch tevens over eens, dat dáárom alleen al die nuttige dingen nog geen vak van onderwijs mogen zijn.

Maar de Zending wel.

Waarom onderwijzen we op school de Vad. Geschiedenis?

Opdat het nationaliteitsgevoel zou worden gesterkt en gezuiverd; en de aankomende burgers en burgeressen hun plicht als lid des volks zouden verstaan en liefhebben; opdat de jeugd leere, hoe God ons volk heeft geleid; gebouwd; gezegend; gekastijd; opdat het opkomende geslacht zou leeren voor de toekomst hun hoop op God te stellen.

Het kind moet verstaan, dat het door Gods voorzienigheid is lid van het Nederlandsche volk; dat de Heere aan dat volk in den loop der tijden groote voorrechten heeft geschonken en 't tot groote dingen heeft geroepen; dat het de dure roeping is van elken Nederlander het erfdeel der Vaderen te bewaren; en dat het van het allereerste en allergrootste belang is, dat zijn volk gaat in de wegen des Heeren!

Een kind, dat van school gaat, moet er een eer in stellen, Nederlander te zijn; moet, in den goeden zin des woords, trotsch zijn op de helden ter land en ter zee, de mannen van kunst en wetenschap, van godsvrucht en zielenadel; moet iets voelen van de schande der vernedering, die om der zonde wil over ons kwam; moet er zich over bedroeven, dat wij zoo vaak van den Heere zijn afgeweken, en zoo ver; moet lust hebben, meer van die geschiedenis te weten; moet er naar verlangen, iets voor zijn land en volk te kunnen zijn; in één woord moet zich één weten met zijn volk, *zijn* volk, door God geformeerd en geleid, en geroepen tot Zijn dienst.

Hier heeft de school een taak, door ieder aanvaard. Al gaan de meeningen uiteen, zoodra het gaat over de vraag: „Wat?" en „Hoe?"

Maar daarvan uitgaande, zijn er ook niet veel woorden meer noodig om aan te toonen dat dan de Chr. lagere school zeer zeker tot taak heeft de Zending te onderwijzen!

De Zending nu gezien als het groote werk, door Christus opgedragen aan Zijn gelovigen, om uit alle volken te verzamelen tot Zijn Kerk door de prediking des Evangelies; de groote worsteling tegen de machten van heidendom en ongeloof, tegen de macht van Satan en om te bevrijden, die in boeien geklonken liggen, en ze te voeren in die eene schaapskooi Christi!

De Zending is niet een arbeid, die de Kerk naast allerlei anderen arbeid ook nog heeft te doen! De Zending is de levensarbeid der Kerk; is het groeiproces; is de geweldige actie van het mosterdzaad, als het van kleine korrel zich ontwikkelt tot een boom, in welks takken de vogelen des hemels nestelen; is het rusteloos bezig zijn van al de geestelijke kracht in het organisme der Kerk om te komen tot een volkomen man, tot de mate van de grootte der volheid van Christus.

Een Kerk, die geen behoefte zou hebben, om aan Zending te doen; die zoo druk is met anderen arbeid, dat ze voor de Zending geen tijd en geen geld meer beschikbaar heeft, heeft opgehouden Kerk te zijn, of, in elk geval, is ze haar roeping schromelijk ontrouw geworden en op weg, te versterven!

Die roeping der Kerk is een roeping van elk harer leden; zooals elke levende cel der plant meedoet aan het groeiproces, zoo moet ook ieder lid der Kerk meeijveren in den arbeid der Zending! Heel het volk der geloovigen moet als een strijdbaar leger er op bedacht zijn, door de prediking van het Evangelie te roepen, die nog verre zijn, tot het Koninkrijk Gods!

Ieder op zijn post! Maar allen weerbaar!

Zelf in Christus te gelooven, Hem als Zaligmaker te aanvaarden, in Hem vrede en verzoening te hebben — dat moet worden verstaan tegelijk als een heilige roeping Zijn Naam uit te roepen voor alle volkeren!

Het eene hoort bij het andere; is een gevolg van het andere; het eene zal niet zijn zonder het andere!

Zooals wij kinderen des Koninkrijks werden door den arbeid van de Apostelen, van Willebrord, Bonifacius en Ludger, zoo moeten wij de banier des kruises planten in Indië, in Oost en in West.

De kinderen zullen het weten, dat wij middellijkerwijze de genade ontvingen door den arbeid der Zending; en dat wij Gode nooit genoeg dankbaar kunnen zijn, dat de Kerk

van vroegere eeuwen het Evangelie hierheen heeft gebracht, maar tegelijk moeten ze leeren verstaan, dat wij nu niet anders mogen, en niet anders behooren te willen dan het weer door te geven aan anderen.

We mogen nooit het Evangelie zien louter als iets voor ons zelf; maar als bestemd voor de heidenen. Lees toch eens, hoe de Zendingsapostel Paulus daarover schrijft in den brief aan Ephéze. We mogen, Gode zij dank, ervan genieten; wij mogen, ja moeten het aannemen met een oprecht geloof en daarin verzekerd zijn van onze zaligheid — maar wij mogen het niet voor ons zelf houden. Wij mogen ons baden in de stroomen des levenden waters en gereinigd worden, maar moeten ze dan leiden naar de nog dorre woestijnen van het heidendom. De nood is ons opgelegd. Dat moeten we onzen kinderen leeren! Zelf ons in de frissche stroomen indompelen, elken dag, elken Zondag vooral — het is goed; maar dan komt de Heere met Zijn eisch: ook al die anderen, die dit levende water nog niet kennen, van dat water te doen genieten!

Wij moeten onze kinderen opvoeden, zóó, dat ze dankbaar Gods groote weldaden erkennen, waardoor zij erfgenamen des Verbonds zijn, maar tegelijk ook diep doordrongen zijn van de heilige roeping de heidenen deelgenooten van dit Verbond te maken. Wij — dat zijn de ouders, dat is de Kerk, dat is de school!

Als onze kinderen van school komen, dan moet er in hunne harten iets leven van de liefde voor de Zending; iets gevoeld worden van de roeping, die de belijders van den Naam des Heeren hebben, om Zending te drijven; liefde voor Gods Koninkrijk en tegelijk de drang, dat Koninkrijk uit te breiden. Het moet voor de kinderen worden de natuurlijkste zaak, niet ter wereld, maar voor het geloovige volk, zich te geven voor de Zending; niet: wàt geven aan de Zending; iets doen voor de Zending; maar de Zending te zien als *de* groote taak van de Kerk, en van al hare leden! Geloovig zijn — het moet voor de kinderen beteekenen: te behooren tot de strijdende Kerk, d.i. de Kerk, die strijdt om alle volkeren te omvatten.

Zending — het moet voor hen worden, niet iets buitengewoons, iets bijkomstigs, maar het gewone, normale; waar het niet zonder kan! En zoo goed de school het kind dient te geven, wat het noodig heeft, om in de maatschappij, in de samenleving geplaatst te kunnen worden; de middelen, die het kind behoeft, om zich verder zelf te ontwikkelen, met of zonder hulp; zoo moet ook de school het kind zooveel meegeven, dat het op het terrein van de Kerk, in de geestelijke samenleving, zich thuisgevoelt, zijn roeping verstaat, mee kan doen en mee wil doen — aan de Zending. En nu heb ik een sterk vermoeden, dat de Chr. school in dit opzicht te kort schiet.

Opzettelijk heb ik, handelende over de plicht der school om aan „Zending te doen", niet beweerd, dat de kinderen veel van de Zending zouden moeten weten: zendingsterreinen en zendingsarbeiders en zendingsmethodes en zendingsresultaten; teleurstellingen en overwinningen! Had ik dàt gedaan, dan zou het tegelijk heel gemakkelijk wezen, door een eenvoudige enquête te bewijzen, wat ik nu slechts als een vermoeden, zij het een sterk vermoeden heb uitgesproken: dat de school niet aan haar roeping beantwoordt.

Dan had ik slechts een rijtje vragen te ontwerpen, aan de Hoofden der scholen rond te zenden, met vriendelijk verzoek, ze door de leerlingen hunner hoogste klasse te laten beantwoorden, mij die antwoorden toe te zenden en, — nietwaar — dan was ik in staat met cijfers aan te toonen in hoeverre de school haar plicht met betrekking tot de Zending was nagekomen.

Ik heb dat echter niet gedaan — omdat het niet uitsluitend, zelfs niet in de eerste plaats er op aankomt, wat de leerlingen als ze van school komen, van de Zending weten; hoeveel parate kennis ze hebben opgedaan en meenemen als na den laatsten schooltijd de deur achter hen dichtvalt, een kennis, die binnen zeer korten tijd toch weer zou zijn vervlogen! — Waar het in de eerste plaats op aankomt, is, wat ze voor de Zending voelen— als ik dat woord hier mag gebruiken. Alleen maar — dit woord goed verstaan!

Elke gedachte aan sentimentaliteit wil ik hier hebben uitgesloten, zooals die wel tot uiting komt in de onder ons gangbare termen: arme heidenen, blinde heidenen; arme heidenkindertjes; zooals die gewekt worden door aandoenlijke verhalen over kinderen, die zooveel voor de Zending over hadden; over zende-

lingen, die zoo heel lief waren voor die ruwe, wilde heidenen en dergelijke!
Zending is niet sentimenteel. Zending is het volbrengen van een koninklijke opdracht, is het voeren van een harden strijd, is een zaak van hoogen levensernst.
L. v. D.

EFFATHA IN HET GOUD

Effatha, het Christelijk instituut voor doofstomme kinderen, jubileert.
Ik herinner me den eenvoudigen aanvang in een gewone woning op de Langebrug te Leiden, mijn geboorteplaats.
Eenmaal had ik gelegenheid een les bij te wonen; dat was in den Dordtschen tijd.
En voorts had ik gelegenheid om van nabij de ontwikkeling gade te slaan van een Nijkerksch kennisje, een meisje, dat later kon optreden als chef op een atelier; die, pienter als ze was, een dievegge wist op te sporen, wat den directeur maar niet gelukken kon.
Van de Dordtsche les herinner ik me nog levendig de opstellen over een punt uit de geloofsleer van leerlingen, die gereed stonden om belijdenis des geloofs af te leggen.
Kennis aan te brengen van het zicht- en tastbare, dat kon ik me als mogelijk voorstellen, maar kennis van abstracte begrippen, van zonde en genade, van rechtvaardigmaking en heiligmaking, dat vervulde me met bewondering en met eerbied voor wat op Effatha me voor het doofstomme kind mogelijk bleek.
Effatha weet onder Gods zegen geestelijk de ooren der dooven en den mond der stommen te openen.
Zegene God de inrichting tot in lengte van jaren, en zij de aansluiting van de school bij G.S.V. mede aanleiding tot nauwere samenwerking van het Gereformeerd lager- en buitengewoon onderwijs.

VAN DER WAALS.

PROPAGANDA

De wintertijd wordt weer propagandatijd. Ook voor G.S.V.
De nieuwe Secretaris, de heer J. Bos, Ieplaan 199, Den Haag, wil er in opdracht van de C. v. U. zich met hart en ziel op werpen. Te zijnen dienste staat een nieuw tractaat, daar de oude voorraad uitgeput was.
Nu gaat het om adressen van Gereformeerde scholen. Mogelijk zal de Secretaris zich richten tot de besturen van de gewesten en districten. Maar dan blijven er nog zooveel open plekken.
Eigenlijk moet elke school een propagandapost zijn. Nagaan, of er in de omgeving Gereformeerde, nog niet aangesloten scholen zijn en de adressen daarvan aan den Secretaris opgeven. En dat niet overlaten aan het districts- of gewestelijk bestuur. In den regel weet men van de naburige school beter de omstandigheden dan bedoelde besturen. En in den regel ook kan men beter persoonlijken invloed uitoefenen. Bezwaren overwinnen. Heel veel Gereformeerde scholen blijven van verre staan, omdat het een „gemengde" school is, alleen bestaan kan door samenwerking van Gereformeerden en Hervormden. Nu kan men gerust zijn: G.S.V. is *confessioneel,* niet *kerkelijk* Gereformeerd. De scheidslijn behoort niet over de *kerk,* maar over de *confessie* te loopen. Helaas, we moeten aldoor strijden tegen de droeve gevolgen van de kerkelijke gedeeldheid. De overtuiging moet veld winnen, dat de Gereformeerde scholen bijeen hooren en samen den bloei van het Gereformeerd onderwijs behooren te bevorderen. Hoe meer aansluitingen, hoe krachtiger G.S.V. zich daarop kan werpen.
Maar 't is niet alleen de kerkelijke gedeeldheid, die van aansluiting weerhoudt; er zijn ook nog zooveel scholen, waar men uit traagheid en sleur van verre blijft staan. Waar men geen oog heeft voor het groote belang van gezamenlijk optrekken, van georganiseerd leven, ook voor het Gereformeerd schoolonderwijs. Dan moet er iemand zijn, die „de doove kool" aanblaast. Dat kan een „vurig" bestuur en onderwijzer voor de naburige school zijn.
Over den arbeid van het G.S.V. schrijf ik hier niet. Dat doet het tractaat bovengenoemd, dat de Secretaris gaarne op aanvraag toezendt. Ik volsta hier met aan te sporen: geef adressen van u bekende scholen, waar met eenige hoop op succes, propaganda kan gedreven worden, aan den Secretaris op. En... steek zelf de handen uit de mouw. Wees propagandist. VAN DER WAALS.

IN EN BUITEN HET VERBAND

XII

Het was er goed, op de Ernst-Sillemhoeve. Allereerst al, omdat het er druk was. Vierhonderd deelnemers aan de paedagogische conferentie voor het Christelijk onderwijs. Zulk een volle zaal doet op zichzelf al deugd. Wat is er flink gezongen. Wat klonk dat forsch en solied, begrepen en gevoeld! Ondanks de — gerechtvaardigde — klacht van den heer Van Wijlen, dat ons volk zoo slecht zingt en zoo slecht spreekt! Het was in sommige oogenblikken schoon om er te zijn. Dit blijft ook van het geheel gelden, ondanks het feit, dat de harmonie een oogenblik werd verstoord. „Misverstand" noemen we dat. Moest niet voorkomen! Maar de objectiviteit en de toewijding wonnen het van de subjectiviteit en eigenliefde. Mocht al eens een enkele zijn kleine kringetje niet uit kunnen komen, wat beteekent dat bij zoo ruimen oogst van practische en theoretische vragen, die getuigden van arbeid en nadenken, van willen en kunnen. Ook als kleine practische opmerkingen ter aanvulling werden gegeven, werd dit gedaan ten dienste van de zaak, die de zaak van allen was. De geest was goed. En schoon was het om te zien: wij zijn gewassen in dit land. Drie hoofdinspecteurs, vier kamerleden, twee professoren, — de Minister zelf om het officieele openingswoord te spreken; zij waren gasten die belangsteling toonden: echte zakelijke belangstelling, die iets goeds belooft voor de toekomst. — Wat deed het goed, toen professor Gunning op het podium kwam, te zien, hoe men hem eerde. En toen professor Kohnstamm sprak van het goede voorbeeld van het Christelijk onderwijs, en van de mogelijkheid van federatieve samenwerking met de andere groepen.

Zoo was er veel schoons en veel goeds.
Zal er ook de vrucht zijn, die gehoopt werd en verwacht?
En dan zeggen we volop: ja. Natuurlijk onder beding van den zegen, dien wij in de kleine en de groote dingen behoeven.
Eerste en voornaamste vrucht lijkt mij: de belangstelling op een verhoogd niveau. Ik zie nu niet naar de buitenwacht: hoe „Men" oordeelt over onderwijs en onderwijzer. Ook dáár is winst; maar ik wijs slechts op de interne belangstelling bij de onderwijzers en scholen.
In kleiner kring komt men tot vruchtbaarder bespreking. Wil men tot een geconsolideerd resultaat komen, dan moet dit in een klein comité, in commissies of secties, in geen geval in een vergadering van vierhonderd zielen. Maar gelukkig hebben we ook geen conclusies over principieele of methodische vragen genomen. Een ieder werkt vandaag — Hervormingsdag — weer met nieuwen critischen zin, met nieuwe denkbeelden, met nieuw initiatief. En in de agenda der afdeelingen van de Vereeniging van Christelijke onderwijzers lees ik de aankondiging van de onderwerpen: „Flitsen van de conferentie", en soortgelijke. Daar moet het dan ook heen. De vierhonderd conferentiegangers moeten aan de vierduizend thuisblijvers hun ideeënverrijking overbrengen. Nu is het tijd voor onderwijsvernieuwing!

Want er bestaat een gróót gevaar! Het is dit: dat we bij nieuwe ideeën toch oer-conservatief kunnen blijven. Dat we praten van liefde met een ijskoud hart. Dat we even beperkt in denken en doen als vroeger, nu wat anders gaan doen. Dat we nieuwerwetsche sommenboekjes geven inplaats van de ouderwetsche, maar evengoed blijven zeggen: „ik zal je die som wel even zeggen". Dat we de eerste opstellen gaan maken in de tweede of derde klas in plaats van in de vijfde, maar het echte initiatief der leerlingen toch verhinderen, de echte, ware, open en spontane uiting dood maken door critiek.
Dit gevaar bestaat! Reeds vóór de conferentie hoorde men de klanken: zeg ons maar hoe we doen moeten. En ook òp deze conferentie hoorden we den roep om een „leerplan", kant en klaar, dat men „overnemen" kon — en overleggen aan de inspectie!
Het was niet zoo bedoeld wellicht. Maar àls het bedoeld is zooals ik het hier bedoel, dan is het „de dood is in de pot"!
Want: er *is* niets „over te nemen".
En als de conferentieganger nu nog niet geleerd heeft, dat een kind niets kàn „overnemen" van een onderwijzer, zonder het zelf te „beleven", dan vrage hij zijn storting terug — want dan was zijn reis vergeefsch en de uitgave in dezen tijd niet gerechtvaardigd!

Want hoofdzaak zal moeten zijn: de andere instelling van den onderwijzer.
Daarom is ook het voorstel van den heer Nauta tot een enquête naar wat het practische leven eischt, niet zonder waarde, maar toch slechts onderdeel. Men kan dezelfde leerstof psychologisch behandelen, en ook zoo, dat alles met de psychologische eischen vloekt. Men kan stillezen verknoeien — trouwens: men kan 't ook weglaten! — en men kan met het ouderwetsche leesboek wonderen doen! Dit alles zegt niets ten opzichte van den inderdaad dringenden eisch om nieuwe methoden voor enkele onderdeelen, en niets tegen wijziging in de hoeveelheid en de aard van de leerstof.
Maar dit zegt wel: wij hebben van de conferentie iets meegenomen als kapitaal in de doode hand als wij het niet hebben „liefgehad met het verstand en hebben gekend met het hart". Ge herinnert u toch deze veelzeggende uitdrukking uit des leiders mond? Het geldt zelfs van de uitdrukking zelf! En evenmin zullen wij aan onze leerlingen door nieuwe ideeën wat kunnen overdragen — als wij zelf niet dagelijks vernieuwen!

Gr.

VAN DE BOEKENTAFEL

H. Jongkees, Om de jeugd van ons volk; 2e druk; *f* 0.70; Dijkstra's Uitgeverij, Zeist.

In de G.S. 4de jrg. no. 10 werd de eerste druk gunstig beoordeeld. 't Is „een poging om onze schooljeugd eenigermate op de hoogte te brengen van de moeilijke strijd, die gevoerd werd voor de School met de Bijbel". Die strijd wordt op een voor kinderen bevattelijke wijze beschreven.

N. J. v. d. W.

J. Nauta, Verkeersonderwijs op de Lagere school. De voornaamste regels voor het verkeer in eenvoudige vragen en opgaven; *f* 0.30, bij 50 ex. *f* 0.27Ⅴ bij 100 ex. *f* 0.25, 13de druk, Dijkstra's Uitgeverij, Zeist.

1937, 8ste druk; 1938, 11de druk. In 't zelfde jaar de 14de druk, dat zegt genoeg. 't Boekje is up to date. Duidelijke teekeningen; tot nadenken dwingende vragen.

N. J. v. d. W.

Verkade's albumreeks werd weer vermeerderd. Ditmaal met: *„Dierenleven in Artis"* door de samenwerking van de kunstenaars *C. en H. Rol* en *Voerman* met den bekenden dierenkenner *Portielje* en diens eega ontstaan.

't Resultaat is een prachtig boek voor de schoolbibliotheek, dat — zoo de leerlingen mee-verzamelen — weinig kost. Het meerendeel der platen en plaatjes is heel mooi, al voldoen o.i. enkele zeer modern uitgevoerde minder. Portielje, die de dieren, waar hij dagelijks mee omgaat, zoo goed kent, weet er prettig van te vertellen.

H. W. DERKSEN.

Nieuwe Methode voor het onderwijs in het Frans voor 't Mulo, door *Benjert, Elzinga* en *Machielsen.* Uitg. Wolters. Deel I *f* 1,20.

Deze nieuwe methode is een omwerking van en naast de bestaande methode Frans voor Ulo van de heren Benjert en Elzinga. Meer traductions worden gegeven; nieuwe woorden worden zoveel mogelijk in zinsverband geleerd; aan het slot van iedere les is een Frans leesstukje opgenomen. De „nieuwe methode" zal bestaan uit 4 deeltjes. De beide eerste geven de nodige leerstof; 3 en 4 dienen meer voor uitbreiding en repetitie. Aanbevolen.

U. P. G.

Aventures de Jean Cocasse door *Dominique Bonnaud,* annoté door *J. R. Besseling.* Dit is 't 5e deeltje van Bibliothèque pour la Jeunesse. Uitg. Wolters.

't Verhaal van een Parijse jongen, die fortuin maakt in Amerika. Voor onze christelijke scholen hebben we liever iets anders.

U. P. G.

Paedagogische Encyclopaedie onder redactie van *R. Casimir* en *J. E. Verheyen,* 8e aflevering. Uitg. Wolters. ± 20 afleveringen à *f* 0,75.

Dit werk is nu genaderd tot en met de D. Dus 4 letters van het alfabet! De volgende 22 zullen het dan moeten stellen met ± 12 afleveringen? Overigens degelijk werk en onmisbaar in elke paedagogische bibliotheek, voor leraren opvoedkunde en Inspecteurs en andere schoolautoriteiten en voor allen die betrokken zijn bij onderwijs en opvoeding.

U. P. G.

In Wolters' M.U.L.O. serie verscheen deel II van *„Nieuw Leerboek der Natuurkunde"* door *Dorsman, Geleynse* en *Hulsing.* (*f* 1,70; *f* 1,90).

We kunnen dit werkje van harte aanbevelen. 't Is duidelijk en goed geschreven: de illustraties mogen er zijn. Vreemd keek ik op bij 't lezen van 't woordje „bijna" in de wet van Lenz. Een „aanhangsel" geeft wat over radio, cosmische stralen enz. Uiteraard zeer beknopt. Maar 't is met zorg geschreven. Toch geloof ik, dat dergelijke aanhangsels weinig bijdragen tot het vestigen van begrippen.

H. W. DERKSEN.

Dr. D. Langedijk. Leerboek der Algemeene Geschiedenis I. Ing. *f* 2,40. Geb. *f* 2,70. Werkboekje *f* 1,25. Uitgave Wolters' U.M., Groningen-Batavia.

Dit leerboek gaat uit van het standpunt, dat de komst van Jezus Christus op aarde het hoogtepunt is in de wereldgeschiedenis. Om niet alleen Kerkgeschiedenis te geven, ging de schrijver vooral den invloed na van het Christendom op den staat. Verder legde hij voortdurend den nadruk op de conflicten tusschen gezag en vrijheid. Talrijke kaarten en plaatjes zijn opgenomen.

Als leerboek is het zonder twijfel geslaagd. Toch gelooven wij, dat de door den schrijver zelf uitgestippelde lijn verduidelijking kan velen. Wij dachten voor de oudheid aan de positie van Israël tusschen de volken, vooral in ethisch-religieus opzicht; aan den invloed van het Grieksche *denken* voor de volheid des tijds; aan den inhoud van het Romeinsche staatsbegrip als tegenstelling van het Christendom. In de Middeleeuwen zagen wij gaarne meer aandacht gewijd aan de doorwerking in de wereld der geesten van het Romeinsche Imperium. Vanzelf kwam dan de strijd tusschen Paus en Keizer in beter licht. Bij een herdruk kunnen deze punten zeker wel eens onder het oog worden gezien.

U. S.

J. J. Moerman en *H. Douma, Onze Vaderlandsche Geschiedenis I en II,* 2e druk; per deeltje *f* 0,70. Uitgave W. L. & J. Brusse's U.M., Rotterdam.

Boekjes zuiver op de practijk ingericht; vragen en opgaven, aanwijzingen voor memoriseeren, opgaven over de te gebruiken wandkaarten maken het den onderwijzer gemakkelijk een goede geschiedenisles te geven. De boekjes zijn een overgangsvorm tusschen een leerleesboek en een studieboekje. Aan de geschiedenis van onze koloniën is ruime aandacht besteed. De negentiende eeuw komt er o.i. echter wel zeer sober af. Daardoor komen de onderwerpen uit den schoolstrijd weinig of niet aan de orde. In hun soort zijn de boekjes echter alleraardigst.

U. S.

Ds. P. ten Have, Het werkende woord, Leerboekje bij het Bijbels onderricht voor leerlingen van MULO-scholen en andere inrichtingen voor voortgezet onderwijs; Tweede deel, *f* 0,90, J. B. Wolters.

Dit deel handelt uit het O.T. over den tijd der richteren tot dien van Elisa, en uit het N.T. over de Handelingen der Apostelen tot de verlossing van Petrus uit de gevangenis; voorts over verschillende gelijkenissen en over de bergrede. Telkens wordt aangegeven het onderwerp, en de inhoud van de les met toelichtingen; aangewezen wordt wat te lezen is en tevens worden korte teksten te leeren gegeven. Dit laatste is zeker mede van groot belang.

Het komt me voor, dat het werkje een goede leiding geeft voor de zelfwerkzaamheid, inzonderheid voor de scholen, waar de tijd voor de bijbelles beperkt is.

N. J. v. d. W.

De Dordtsche Leerregelen, toegelicht door *Ds. J. G. Feenstra;* J. H. Kok, Kampen.

De Schrijver heeft een treffelijk werk gedaan door de Dordtsche Leerregelen toe te lichten in een eenvoudige verklaring van den zin der woorden. Dat heeft hij „willen vergemakkelijken, door een indeeling te geven van de verschillende artikelen, opdat men een duidelijk overzicht krijge van den hoofdinhoud". Zoo komen de vijf Artikelen meer open te liggen voor de gemeente. Inzonderheid zij dit werkje aanbevolen aan hen, die studeeren voor de aanteekeningen op het Schoolraaddiploma.

N. J. v. d. W.

10 DECEMBER 1938 9E JAARGANG No. 2

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA's UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

ONZE TIJD EN ONZE ROEPING!

II.

Het was te verwachten, dat de *„Umwertung aller Werte"*, de radicale omkeering van levenswaarden, zich het meest en het meest consequent zou doen gelden op het terrein van opvoeding en onderwijs. Is het paedagogisch erf niet alle eeuwen door de geestelijke proeftuin, waar de diverse godsdienstige, wijsgeerige en politische beginselen op hun practische bruikbaarheid worden getoetst? Wie den *tijdgeest* wil leeren kennen kan daarom niet beter doen dan de *paedagogiek* van dien tijdgeest te bestudeeren. Van Nietzsche is zelfs de merkwaardige uitspraak, dat in laatste instantie alle problemen zijn te herleiden tot één probleem der opvoeding!
In het hedendaagsche Duitschland vinden we hiervan de droeve illustratie. Dit door den wereldoorlog zoo geruïneerd land was een bij uitstek geschikte voedingsbodem voor de reeds eerder genoemde Marxistische en Nietzschiaansche beginselen. De totalitaire Staatsidee heeft daar alle „Werte" — wetenschap en kunst, gezin en maatschappij, overheid en kerk — eerst gelijkgeschakeld en daarna een school gecreëerd, wier voornaamste taak het is de kinderen *van* den Staat op te voeden *vóór* den Staat.
Men zegge nu niet, dat wat in Duitschland is geschied ons niet raakt: men vergeet dan, dat *beginselen* als de meest expansieve krachten welke zich denken laten, aan landsgrenzen niet gebonden zijn.
Ook meene men niet, dat het — eventueel — zoo'n vaart niet zal loopen. We antwoorden dan, dat voor enkele jaren in Duitschland slechts enkelen, en in ons land nog minder, ook maar in de verste verte hebben kunnen bevroeden, dat het daar dien kant op zou gaan.
Bij dit alles zijn *beginselen* in het spel en dan, heeft Kuyper eens gezegd, *baten narcotische middelen niet.*
Daarom zal het steeds, doch vooral in een crisistijd als wij beleven, noodig zijn zich opnieuw te bezinnen op wat we hebben en ons geestelijk kapitaal te inventariseeren, èn de wacht te betrekken bij ons beginsel.
Het was onder dien drang, dat bv. Bavinck in 1904 zijn *Paedagogische Beginselen* schreef, toen hij de Christelijke paedagogiek confronteerde met den tijdgeest èn de paedagogiek rond 1900 en in 1917 de *Nieuwe Opvoeding,* toen onder invloed van den wereldoorlog andere en nieuwe opvoedkundige denkbeelden zich baan braken.
En dat zal stééds noodig zijn. De Gereformeerde levens- en wereldbeschouwing immers sanctioneert niet de conservatieve houding. Wij kunnen en mogen geen belanglooze toeschouwers zijn van wat zich in onze dagen afspeelt in en rond de school.

* * *

Het is merkwaardig op te merken, dat het hedendaagsche schoolvraagstuk *niet* is beperkt tot een debat over *een of ander detailpunt:* de didactische vragen bv. met betrekking tot *de leerstof* en *de methode,* als gevolg van gewijzigde psychologische inzichten en de totaal veranderde ideeën omtrent den aard, de waarde en den samenhang der onderwijsvakken. We erkennen gaarne, dat dit detail bij de nu gaande en komende schoolhervorming van uitermate groote beteekenis is. We zitten met onze didactiek in een impasse en het is hoog noodig, dat de school daar uit gerake. Niettemin is en blijft dat een vraag van den twééden rang, gesubordineerd nl. aan de primaire over: *het opvoedingswerk, de tucht,* en *de plaats en taak van de school te midden van andere levensgemeenschappen.*
Het is daarom niet zonder reden, dat Bavinck

zijn paedagogisch standaardwerk opent met een hoofdstuk over *het doel* der opvoeding. Dat is nog een van de fundamenteele opvoedingsvragen. En daarnaast met name over het steeds maar weer dreigend Staatsabsolutisme, de vraag naar *de positie van de school.* Wie geen vreemdeling is op het terrein van de „historische paedagogiek", wie zich herinnert Kuyper's strijd tegen het liberalisme van zijn dagen om de vrijmaking van de school, weet, dat dit *vragen zijn van een altijd durende actualiteit.*

Het is en blijft in wezen steeds dezelfde strijd; de operatie-bases alleen verplaatsen zich.

Daarom ook is het gevaar niet denkbeeldig, dat men òf de vijandelijke macht onderschat — en dus den strijd zou verliezen voor dat dezè begonnen is — òf na één zege te vroeg victorie kraait. Deze strijd eischt voortdurende waakzaamheid en blijvende activiteit. Als het Duitsche volk een politieke scholing had doorgemaakt en een schoolstrijd had gestreden als wij hier, zouden de „zaken" daar er waarschijnlijk heel anders staan.

***

Opvoeding behoort niet tot de zgn. „neutrale zône". Dat blijkt reeds aanstonds, als het doel der opvoeding ter sprake komt. Steeds is het weer de vraag, of dat doel ligt in den mensch alleen — 't zij individueel, 't zij sociaal — dan wel ook bepaald worden door criteria, welke liggen buiten den mensch.

Hierover kan onder hen, die gelooven — overeenkomstig Genesis I : 1 — dat God is de Schepper van „hemel, aarde en al hun heir", geen twijfel bestaan. De mensch, wijl schepsel, kan en mag niet maatstaf en doel der opvoeding zijn „De mensch is niet *van* zichzelf en *door* zichzelf, en kan daarom ook niet zijn *om* zichzelf en *voor* zichzelf". (Bavinck).

Zeker, wij weten ons ook aardbewoners en onderschatten de maatschappelijke taak — „het aanleeren van gepaste en nuttige kundigheden" — van de school niet, maar het doel der opvoeding wordt niet alleen en zelfs niet allereerst bepaald door de maatschappelijke behoeften.

Dàt doel, dat ideaal is en blijft voor ons: *waarachtige godsvrucht,* organisch met *degelijke kennis* en *echte beschaving* verbonden.

L. VAN KLINKEN.

DE ZENDING OP SCHOOL

II.

Als ik zeg: de leerlingen moeten voor de Zending voelen, dan bedoel ik daarmee, wat in de Schrift genoemd wordt: het moet een zaak des harten zijn!

De Zending moet een stuk van hun jonge leven zijn; moet één met hen zijn geworden! Waar ze graag wat van hooren; waar ze graag wat voor doen! Waar ze voor bidden en voor danken! Waar ze over vragen, over lezen!

Wist ik maar, hoe ik het precies moest zeggen!

Het kind voelt veel voor zijn ouders! Dat verstaan we! Dat is wat anders, dan dat het hun een cadeautje geeft en van hen graag een cadeautje ontvangt. Dat is, dat het naar hen verlangt; met hen meeleeft; voor hun eer opkomt; voor hen met pleizier wat doet, daar zelfs een eer instelt; ter wille van hen met blijdschap iets ontbeert, hoe het er anders ook op gesteld mocht zijn; als ze oud worden, en ze hebben het noodig, hen verzorgt; geen dag besluit, zonder voor hen te bidden en te danken!

Er zijn kinderen, die voelen voor de natuur! Dat wil niet zeggen, dat ze er heel veel van weten, al zal dat dikwijls samengaan. Maar het *is* iets anders! Ze zijn graag in de vrije natuur, en genieten er volop! Altijd zien ze iets nieuws. Ze beschermen haar, als het pas geeft en ergeren zich als anderen ze vernielen. Ze zijn blij, als ze een boek in handen krijgen, dat handelt over de natuur.

Welnu, zoo, zóó ongeveer, is mijn bedoeling, als ik zeg: Hoofdzaak is, dat de kinderen iets, neen veel voor de Zending zullen voelen!

En nu zal iedereen het met me eens zijn: dàt is niet zoo in eens en met zekerheid te constateeren.

Al zijn er symptomen, die ernstig doen vermoeden, dat het hart van de groote meerderheid der jeugd — ook die de Christelijke school heeft bezocht — niet bijster warm klopt voor de Zending; om het heel zacht te zeggen: Ze zitten er niet vol van.

Wel van de Sport, in haar verschillenden vorm: voetbal, schaakspel, zwemmen; wel gaat hun levendige belangstelling uit naar fietsen, motoren, auto's, vliegmachines; naar

vacantietochten en interessante boeken; naar muziek en radio.
Wie met jongens verkeert, en acht geeft op hetgeen waarover ze het druk hebben, 's morgens als ze elkaar weer ontmoeten, vooral des Maandags, of na de vacanties — die merkt het!
De enthousiaste verhalen, die ze elkaar doen, gaan dáárover. Zelfs nog wel eens over de politieke gebeurtenissen!
Maar over de Zending? Ik heb het nog nooit kunnen merken!
En zeg nu niet: daar zijn onze jongens en meisjes te klein en te jong, te onbevattelijk voor; de Zending ligt buiten hun bereik!
Want dat *is* de oorzaak niet. Ze spelen oorlog, ze spelen dominee of chauffeur, of bruidegom en bruid, of roovers! Ze hebben het over Hitler, Stalin en Franco — waarlijk toch onderwerpen, waarvan we zouden zeggen: dat is toch niets voor onze kinderen.
Maar wie denkt er aan de Zending? Wie valt er zijn ouders lastig om een abonnement voor een Zendingstijdschrift? Wie vraagt zijn ouders, of vriendjes, of zij hem kunnen zeggen, of het Christendom veld wint op Java? of de Islam het af moet leggen tegen het Christendom; of er wel genoeg geld binnenkomt voor de Zending, en ze dus wel haar arbeid kan voortzetten en dergelijke?
Wie?
En daarom meen ik gerust te mogen zeggen, dat onze kinderen niet zoo de Zending liefhebben, als het wel zou kunnen — en ook zou moeten!
Daarvan geef ik niet alleen de schuld aan de school! Zelfs niet de grootste schuld. Al pleit ik haar niet vrij!
Daar zijn vele oorzaken, waaruit dit droeve gemis valt te verklaren. Ik wil ze slechts even aanwijzen, meer niet, omdat ik schrijf in een schoolblad.
In de eerste plaats noem ik de kerk! De kerk, die moet zijn, de heirschare des levenden Gods, om in de gansche wereld Christus als Koning te proclameeren. Lees het Oude Testament en het Nieuwe Testament; en in 't eene zoowel als in het andere, en in het eene niet minder dan in het andere komt tot uitdrukking de wil Gods om de gansche wereld, alle volkeren te maken tot het rijksgebied van Zijn Zoon, die gezalfd is tot Koning over Sion. En even duidelijk is het, dat het de Kerk is, die dezen veroveringsoorlog, dezen heiligen oorlog heeft te voeren! Dat is haar Zendingstaak: „Predikt het Evangelie allen creaturen!"
Haar wapenen zijn geen vleeschelijke wapenen: enkel en alleen het zwaard des Geestes, hetwelk in Gods Woord, hetwelk in het Evangelie! Haar kracht is eigen zwakheid: want niet door kracht noch door geweld, door Gods Geest zal het geschieden; door den Geest van Christus *zullen* de sterkten van Satan vallen. In dat geloof strijdende, zal de kerk alle volkeren der aarde brengen aan de voetbank van Christus!
Maar wat doet de Kerk?
Zij verzorgt haar eigen leden; en geeft daarvoor uit schatten geld; en besteedt daaraan bijna allen arbeid; daarvoor zijn de predikant, de ouderlingen en de diakenen dag aan dag bezig; met een ijver en een trouw die valt te roemen! Opbouw, versterking van eigen geloofsleven; de worsteling om den zegen des Evangeliën in eigen hart en leven te ervaren!
Als ons gevraagd werd: waarvoor hebben we onze dominees, den kerkeraad en onze kerken en we willen eerlijk zijn, dan zouden we moeten antwoorden: voor onzen eigen geestelijken opbouw!
Daar is alles op gericht!
En de zegeningen, de vruchten der kerk meten we daarnaar af, of we er „veel aan hebben" en „veel genieten!" Alsof de kerk er om ons was!
Maar zoo is het niet! Ik zei het reeds! De kerk is het instrument, waarvan de Koning der kerk zich wil bedienen om Zijn Koninkrijk te stichten tot aan het einde der aarde. Zeker, daar doet de kerk ook wel wat aan! Ik neem Friesland maar eens als voorbeeld. De Gereformeerde Kerken in Friesland zenden zelfs twee missionairs uit om onder de Mohammedanen op Midden-Java het Evangelie te prediken. Twee, die ter verovering van ons Java voor Christus er nu op uittrekken. Maar voor de verzorging van eigen geestelijk leven tot eigen stichting en vertroosting hebben diezelfde Friesche kerken 135 predikanten te harer beschikking. Een der plaatselijke kerken in hetzelfde gewest heeft voor eigen uitgaven noodig meer dan *f* 13000.—, terwijl ze voor de Zending opbrengt ruim *f* 1000.— en dan nog meent recht

te hebben tot de klacht, dat de Zending zooveel kost!
Het lijkt op hetgeen de profeet Haggaï het volk Israël vraagt: Ieder bouwt zijn eigen geestelijk huis, maar bekommert zich niet om den opbouw van dien grooten Godstempel, opdat deze al hooger rijze!
Meer bekommerd over eigen geestelijk welzijn, dan over de voltooiing van het Godsrijk, over de heerlijkheid van den Vorst, die hiervoor Zijn leven gaf!
De Zending staat niet op nummer één van het programma van het kerkelijk samenleven; van haar samenkomsten, van haar pers, van haar belangstelling, van haar liefde, van haar gebed! 't Moet gezegd worden: ze komt achteraan. Terwijl ze behoorde voorop te gaan!
En zoo is het waarlijk geen wonder, dat ook het kind niet die liefde en belangstelling heeft voor de Zending, die we zoo gaarne bij de jeugd onzer kerk wilden constateeren!
Maar ook het gezin heeft schuld.
Zooals het gezin is, is het kind. Neen, niet voor de volle 100%. Maar wel voor een groot deel, voor het grootste deel. Bij verreweg de meeste kinderen.
't Is aan de kinderen, als we ze op school krijgen, en ook later, te merken, of ze komen uit een net gezin, uit een, wat men noemt, beschaafd gezin, uit een godsdienstig gezin — of uit een ruw, onverschillig, weinig ontwikkeld gezin.
Het gezin zet op het kind een stempel, voor zijn geheele leven.
En daarom heeft ook de plaats, die in het gezinsleven de Zending inneemt, voor het kind groote beteekenis.
Als er aan tafel nooit over de Zending wordt gesproken; als er geen Zendingslectuur in huis komt; als er steen en been geklaagd wordt over de kapitalen, die de Zending vraagt; als er voor de Zending niet wordt gebeden en voor de Zending niet wordt gedankt; als er nimmer eenige aandrang op de leden van het gezin wordt uitgeoefend, toch vooral de Zendingsvergadering te bezoeken: een spreekbeurt, waar een Zendingsdienaar optreedt, de vertooning van een Zendingsfilm en dgl.; als niemand uit den familiekring zich bereid verklaart, voor de Zending eens wat te doen, en niemand het met toewijding doet — dan is het waarlijk geen wonder, dat onze jongens en meisjes totaal vreemd staan tegenover de Zendingsroeping en het Zendingwerk.
Hoe zou het anders kunnen! Hoe geheel anders, wanneer geen enkele gelegenheid ongebruikt wordt gelaten, de Zending ter sprake te brengen: bij het lezen van de H. Schrift of bij het lezen van de courant! Wanneer een Zendingstijdschrift met aandacht wordt bestudeerd en besproken; wanneer niemand verzuimt, een spreker over de Zending te gaan hooren; wanneer er met blijdschap voor wordt geofferd, en, waar dit kan, ervoor wordt gewerkt; waar geen dag voorbij gaat, of in het gebed aan tafel wordt der Zending gedacht en voor de Zending gedankt!
Dat zijn de gezinnen, waaruit straks de Zendelingen voortkomen, de Zendingsonderwijzers, de Zendingsdokters en verpleegsters; dat zijn de gezinnen, die het mogelijk maken, dat het benoodigde geld er komt; dat zijn de kweekplaatsen van Zendingsliefde en -toewijding!
Als we dan klagen, dat er bij de jeugd die de school verlaat, zoo heel weinig van de Zending geweten en voor de Zending gevoeld wordt — dan gaan wij, Vaders en Moeders, niet vrij uit. Dan past ons geen verwondering, over het feit, dat we geen vruchten zien; want we verzuimden te zaaien.
Daarmee is echter niet gezegd, noch bedoeld, dat de school geen schuld treft! v. D

WIENTJE

Is me ooit één leerling meegevallen, dan is het Wientje geweest.
Haar komst op school had me nu niet bepaald met zoo'n bijzondere vreugde vervuld. 't Liep zoo tegen den nieuwen cursus en als naar gewoonte ging ik maar eens aan 't informeeren naar m'n nieuwe klantjes.
„Dus van jou een broertje, hè Piet?"
„En van jou een zusje, Wim? Mag ze dan óók al naar school?"
„Ja, juffrouw, ze is al zes jaar," zegt Wim wijs.
„En van mij komt m'n vriendinnetje," roept Riek voor haar beurt.
Plotseling..... zie ik goed?
Ja, daar achter in de klas steekt ook Dik z'n vinger in de hoogte.
Wat zou die hebben?
„En Dik?" vraag ik wat minder enthousiast.

„Mijn zusje, Wientje, komt óók op school, juffrouw", zegt hij triomfantelijk.
Dus, 't is dan toch waar, overweeg ik bij mezelf; een zusje van Dik!
Daar hoef je anders niet zoo op gesteld te wezen. Dat zal wel weer heel wat zorg geven.
Slecht rekenen — niet te best lezen — en dan nog wel met twee klassen.
Op een vrijen Woensdagmiddag fiets ik m'n toekomstige klantjes vast eens af ter kennismaking.
Ziezoo, nu nog even naar Wientje en dan is het voor vandaag wel genoeg, stel ik bij mezelf vast. De moeder van Wientje staat al in de deur en ziet me aankomen. Ze begrijpt zeker al, wat het doel van m'n komst is en ze zegt: „U komt zeker naar Wientje kijken. Daar had ik zoo iets van gehoord; van Dik, ziet u."
Zoo sta ik dan even later in de eenvoudige hoewel zindelijke kamer met Wientje voor me, die met wat speelgoed om haar heen op den vloer zit, en als ze me een hand komt geven, kijken een paar guitige, heerlijke kinderoogen me aan.
Heelemaal niet droomerig en dom, zooals ik me had voorgesteld.
Nee — Wientje is een heerlijke blonde krullebol; vroolijk en levendig.
Ja, ze vertelt zelfs, dat ze al schrijven kan en 'k moet bekijken, hoe ze met een heel gewichtig gedoe een één en een twee op haar lei toovert.
„Jij zal wel erg knap worden, hoor," prijs ik haar. Ze knikt blij en haar oogen hunkeren van verlangen naar dat groote, dat nieuwe in haar kinderleven, dat zoo gauw komen gaat.
„Volgende week al — Woensdag — dan mag je bij me komen, hoor", beloof ik haar als ik wegga en..... met heel andere gevoelens dan ik gekomen was, ga ik bij Wientje vandaan.....
En nu..... eindelijk is het Woensdag en onder de kleuters, die verlegen de klas inkomen, geholpen door broertjes of zusjes, ontdek ik ook Wientje.
Dadelijk komt ze met uitgestoken handje op me af en 't is of ze zeggen wil: we kennen mekaar al, nietwaar?
Heerlijk, zóó eentje elken dag in je klas te mogen hebben. En 'k noem ze in stilte wel eens m'n zonnestraaltje, dat a.h.w. de heele klas verlicht. Nee, Wientje was geen droomster, geen domoor, maar een ijverige, flinke leerlinge en ze hoorde dan ook al spoedig tot een van de besten van de klas.
Rekenen, schrijven, lezen, 't gaat alles even vlot, maar met één ding schijnt het te haperen en juist wel met het voornaamste.
Als ik met de Bijbelles terug vraag wat den vorigen dag verteld is, bewaart Wientje altijd het diepste stilzwijgen. Hoe ik m'n vraag ook inkleed, steeds blijft ze het antwoord schuldig.
't Is of de heele vertelling langs haar heen gaat en tòch luistert ze en is ze er met haar volle aandacht bij. Zou ze 't niet begrijpen? Zou ze er niets om geven? Of zou de oorzaak van haar zwijgen dieper liggen? 't Is zoo moeilijk een kinderziel te leeren kennen.

Een tijd later is het.
Daar op 'n morgen komt de boodschap: „juffrouw, Wientje komt niet op school. Ze is ziek — erg ziek. De dokter heeft het zèlf gezegd."
Wat? Wientje ziek? Erg nog wel? Dàn ga ik er naar toe, is m'n eerste gedachte. Wie weet!..... Misschien..... o, 'k moet er niet aan denken.
Maar, 'k mocht niet naar Wientje toe. De ziekte was besmettelijk. Niemand mag er bij komen, was er nadrukkelijk geboden. En we missen Wientje op school allemaal. Wèg is nu ons zonnestraaltje en het dreigt donker te worden in de klas zonder Wientje.
Dan ineens..... op 'n middag, neem ik een besluit. Mag ik dan niet bij haar komen en met haar praten, dan maar even door 't raam gekeken, maar..... er naar toe moèt ik. Gauw even op de fiets er heen!
Wientjes moeder is juist bezig de wasch binnen te halen, als ik er aan kom.
Gelukkig hoor ik al gauw, dat het niet erger met haar is, maar niemand mag er nog bijkomen.
„Dâár door dat raam kunt U haar zien liggen, juffrouw!"
Een zacht tikje met m'n vingers tegen de ruit en er komt beweging in het kleine ledikantje. Even een verbaasd gezichtje en dan in eens weer die schitteroogjes, hoewel haar lipjes zacht trillen, als van ingehouden snikken.
'k Knik nog even tegen Wientje; dan nog een zwaai en weg ga ik, met een voldaan

gevoel, haar nu toch gezien te hebben..... Gelukkig zijn de berichten van Wientje nog al gunstig en al gauwer dan ik zelf had durven hopen, staat ze op een morgen ineens weer voor me, wel wat bleekjes nog, maar al heel wat fleuriger, dan toen ze op haar bedje lag.
Fijn hoor, nu kan m'n zonnetje weer gaan schijnen, om met haar stralen de heele klas te verwarmen. Tot m'n groote vreugde ontdek ik, dat Wientjes ziekte een heele omkeering bij haar teweeg heeft gebracht, want als ik nu 's morgens vraag naar de Bijbelles, is Wientje de eerste, die netjes zit om het antwoord te mogen geven. Ochtend aan ochtend gaat het zoo door. Steeds weer kan ze alles na vertellen. 't Is of ze nu beter durft. Of ze het heerlijk vindt, als ze alles mag zeggen. Zou dat haar ziekte gedaan hebben? Och — wij menschen zien alles maar oppervlakkig — van den buitenkant, maar Een is er, die dieper ziet en binnen in ons hart blikt, óók in kinderharten. Ook in dat van Wientje. Zou ze op haar bedje misschien tòch aan alles gedacht hebben? Aan het Kindje in de kribbe? Aan den gòeden Herder? Aan den grooten Kindervriend? Zou ze 't dan toch onthouden hebben van vroeger? Zou dan tòch alles niet voor niets zijn geweest en zou ze 't daarom nu juist zoo graag wèl willen vertellen?
Och — nu is alles nog voor ons verborgen, maar eens zullen we de vrucht op ons werk mogen zien en dan zal het blijken, dat God met zijn genade ook reeds in kinderharten wil werken. Dat is het heerlijkste: kinderen te mogen wijzen op Jezus, die zèlf eens gezegd heeft: „Laat de kinderkens tot Mij komen en verhindert ze niet, want derzulken is het koninkrijk der hemelen!" GERNA.

RAPPORT

VAN HET EXAMEN IN GELOOFSLEER VOOR DE AANTEEKENING VAN G.S.V. OP HET DIPLOMA VAN DEN SCHOOLRAAD, GEHOUDEN IN 1938.

Het examen werd afgenomen op 4, 5 en 17 Mei, op 11, 12, 19, 20 en 25 October, telkens aan twee tafeltjes. Bovendien werd nog op 26 October aan één candidaat examen afgenomen.

Alle rapporten van de examinatoren en alle cijferlijstjes zijn voor het eindrapport ingekomen, in totaal dus 17 rapporten en 17 lijstjes.
Toen het rapport over het examen van 1937 in de C. v. U. behandeld werd, werd den eindrapporteur verzocht, indien mogelijk, het minder in mineur te zetten. Tot zijn spijt kan hij aan dien aandrang helaas niet geheel voldoen. Naast den majeurtoon moet ook de mineurtoon blijven doorklinken. Van de 17 rapporten toch spreken er slechts 6 van een in 't algemeen bevredigd zijn. Een van die rapporten zegt: „Het meerendeel der alle vrouwelijke candidaten had een mondelingen cursus gevolgd. Over het algemeen waren de resultaten van het onderzoek bevredigend. Van een paar, beide van denzelfden cursus, zeer uitnemend. De bekendheid met den door G. S. V. uitgegeven syllabus begint meerder te worden." — In een ander heet het: „Over het algemeen waren de candidaten van een bevredigende dogmatische kennis. Maar: 't kan alles veel vlotter en van meer inzicht getuigend zijn." In hetzelfde rapport wordt nog geoordeeld: „De candidaten waren niet zoo sterk, op enkele uitzonderingen na. Wel werd de Catechismus in de voornaamste antwoorden goed verantwoord. Ook de Dordtsche Leerregels waren in hun hoofdinhoud tamelijk goed bekend. De Ned. Geloofsbelijdenis leek niet zoo omstandig bestudeerd te zijn. De kennis van het godsdienstig leven in de vorige eeuw en zijn nawerking in onzen tijd kon veel en veel beter zijn." — Een derde rapport spreekt van een niet onbevredigenden indruk van het examen. „Enkelen gaven bewijs van zeer goede studie. De meesten waren juist voldoende. En enkelen moesten beneden het voldoende blijven. De kennis der belijdenisschriften was, vooral wat den Catechismus aangaat, goed te noemen. Echter zal nog meer aandacht moeten worden besteed aan de verschillende artikelen der Ned. Geloofsbelijdenis, terwijl de inhoud der Dordtsche Leerregels over het algemeen wel goed verantwoord kon worden. **Diepere** kennis van het godsdienstig-kerkelijke leven vanaf het begin der 19de eeuw zou geen overbodige weelde zijn." — In een vierde rapport wordt na een over het algemeen gunstig oordeel nog opgemerkt: „Het is ondergeteekenden bij

vernieuwing gebleken, dat een **schriftelijke** cursus (gelijk die door de meesten gevolgd was) niet het meest geschikte middel is om den candidaten een klaar inzicht in de geloofsstukken te geven." — In een vijfde rapport, ook gunstig, wordt nog aangedrongen op „meer **lezen** van dogmatische werken. De naast de examenliteratuur gelezen lectuur is vrij schaarsch". — Het zesde rapport, geeft geen bijzonderheden, maar het zou zeker alleszins gunstig gesteld zijn geworden, daar over de heele lijn vieren konden worden toegekend.

Maar na het licht ook de schaduw. Tegenover 6 gunstige niet minder dan 11 ongunstige rapporten.

In dit eindrapport kunnen ze niet alle één voor één de revue passeeren. Dat hoeft ook niet. Alle spreken van onvoldoend inzicht in belangrijke hoofdstukken der geloofsleer en in hun onderling verband, ook waar wel kennis ervan aanwezig is. Er wordt meermalen te vluchtig en te weinig ernstig gestudeerd. Blijkbaar hebben vele candidaten de gewoonte uitsluitend de lessen van een schriftelijken cursus te volgen, ook als het volgen van een mondelingen cursus mogelijk zou zijn. Een der rapporten noemt het „een dag weer van vele teleurstelling. Wij zijn sterk onder den indruk, dat de meerderheid der jonge menschen zich veel te weinig voorbereidt. Aandrang op ernstige voorbereiding is toch dringend noodig, want de kennis van de Geloofsleer is toch van groot belang te achten voor den onderwijzer. Het was een verkwikking bij uitzondering, als het vlot ging." In een ander heet het: Er valt niet te roemen. Te klagen over heel de linie. Er was onvoldoend inzicht in de kennis van de definitie van den Catechismus, de Geloofsbelijdenis en de Canones. Bepaald slecht was het aanvoeren van bewijsplaatsen uit de Heilige Schrift." Zoo zouden we kunnen doorgaan. Slechts een enkele opmerking nog. „De syllabus wordt door meerderen niet genoeg geraadpleegd". „De Canones waren òf in het geheel niet òf slechts onvoldoende bestudeerd. In het aanvoeren van bewijsplaatsen uit de Heilige Schrift waren de meesten niet sterk. Bij het onderdeel: geschiedenis der Gereformeerde Gezindheid bleek, dat de candidaten zich meestal beperkt hadden tot de Afscheiding en de Doleantie".

Natuurlijk komt op een slechten dag ook wel eens een goede candidaat voor. En dan wordt dat in een overigens ongunstig rapport ook wel tot uitdrukking gebracht. Maar sommige candidaten blijken toch onvoldoende voorbereid tot het examen op te komen. Zoo waren er 2 candidaten, die het over de heele lijn, d.w.z. het eindcijfer en de vier rubrieken, niet hooger dan tot 1 brachten en niet minder dan 10, die over de heele lijn slechts een 1 of 2 konden behalen. Als er ook maar een enkele 3 in de rij voorkwam, zijn ze niet onder de 10 meegerekend; anders was het getal meer dan verdubbeld.

Een der rapporten geeft de volgende droevige voorbeelden van gebrek aan kennis: Noem één werk van Dr. Kuyper. Geen antwoord. — Hebben de Zoon en de Heilige Geest deelgenomen aan de schepping? Onbekend. Geen bewijs uit de H. Schrift. — Wat wascht het water van den Doop af? **De zonden.** — De afwassching der zonden heeft plaats **gelijktijdig** met den Doop.

We komen aan de cijfers toe. In het geheel werden 131 candidaten geëxamineerd. Daarvan verkregen 96 het cijfer 3, 4 of 5. Hun zou de aanteekening van G.S.V. zijn toegekend, zoo zij allen ook het diploma zelf van den Schoolraad hadden verworven. Dit was echter slechts het geval met 76. Daaraan moeten 7 candidaten toegevoegd worden, die het vorig jaar een 4 of 5 voor Geloofsleer hadden verworven, maar toen waren afgewezen voor het diploma, waarvoor zij nu slaagden. Onder deze 83 candidaten waren 2 hoofden van scholen, 58 onderwijzers met en 8 zonder hoofdakte, 6 onderwijzeressen met en 9 zonder hoofdakte.

Wij meenen als resultaat van het onderzoek aan de hand van de rapporten te mogen opwekken tot ernstige studie, tot nauwkeurig nagaan van wat de syllabus aangeeft, — die gratis bij den heer J. Bos, Ieplaan 199, Den Haag en bij den heer C. F. Verschoor, Gevers Deynootweg 20, Scheveningen, te verkrijgen is, — en laat men indien mogelijk mondeling onderricht zoeken bij een cursus of bij den eigen predikant.

Ten slotte geven we weer twee staatjes.

Het eerste geeft aan *hoeveel maal* een bepaald eindcijfer of cijfer voor elk der vier rubrieken genoteerd is. De cijfers voor de rubrieken waren echter niet alle ingevuld.

Behaald cijfer	Eindcijfer	Def. v. d. Cat.	Ned. Gel. en Canones	Bewijspl. uit de H.S.	Gesch. der Ger. Gez.
5	2	4	2	3	3
4	37	45	37	31	28
3	57	44	55	60	51
2	33	32	28	27	33
1	2	4	7	8	2

Het tweede geeft aan *hoeveel maal* een bepaald eindcijfer gegeven werd aan mannelijke (M.) of vrouwelijke (V) candidaten, die een mondelingen (m) of een schriftelijken (s) cursus, die beide (b) of geen van beide (g) gevolgd hadden, of van wie dat onbekend (o) was.

Eindcijfer	M m	M s	M b	M g	M o	V m	V s	V b	V g	V o
5	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
4	7	13	1	4	1	7	2	—	—	1
3	13	30	—	3	4	5	3	—	—	—
2	8	16	—	—	2	4	3	—	—	—
1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—

J. v. d. WAALS,
Eindrapporteur.

VAN DE BOEKENTAFEL

A. C. Huizinga, A Grammar of Englisch for those who prepare for the L.O. examination; *f* 3.40, geb. 3.90; 1937, Wolters, Groningen.

Eenvoudig Handelsrekenen, voor U.L.O. en voor de lagere klassen van Handelsavondscholen dor *A. W. Berger, B. de Boer* en *H. W. Pietersma;* derde deeltje, *f* 0.95, geb. *f* 1.10; derde deeltje A, Middenstandsdiploma, *f* 1.30, gebonden *f* 1.50; 1938, Wolters, Groningen.

Handelsonderwijs voor de Middenstand, I. *Rechts- en Wetskennis,* *f* 1.—; II. *Grondbeginselen van Bedrijfsleer, Reclame- en Verkoopkunde,* *f* 0.95; beide 6e druk, herzien en opnieuw bewerkt door *Drs. H. L. Jansen,* Adj.-Dir. van de Ned. R.K. Middenstandsbond; Van Putten en Oortmeijer, Alkmaar.

John Buchan, The Thirty-Nine Steps, bewerkt door A. G. Postma-Klein Lankhorst en J. H. Schut, *f* 1.60, geb. *f* 1.80; Wolters, Groningen.

Individuele Rekenstof, door *P. A. Diels* en *J. Nauta,* deel 1 tot 5; parallel en aanvullend, respectievelijk naast 2e en 3de, 4de en 5de, 6de en 7de, 8ste en 9de, 10de en 11de rekenboek van „Fundamenteel Rekenen", *f* 0.25; 1938, Wolters, Groningen.

Een groote voorraad van rekenstof, gelukkig niet van rekenpuzzles. Aanbevolen.

N. v. d. W.

T. van der Have, Voor de praktijk: Taal-leesboek voor de hoogste klasse der lagere school, kopscholen, vakscholen en vervolgcursussen; *f* 1.—; Wolters, Groningen.

Een greep uit de inhoudsopgave: Tarief brievenpost, Verhuiskaart, Postpakkettendienst, Telefoneeren, enz. enz. Allemaal onderwerpen, waarmee we herhaaldelijk in aanraking komen en waarin ook de jeugd moet geoefend worden. Op 't linkerblad staan formulieren, aanwijzingen enz.; op 't rechterblad vragen, die na „stillezen" of onder leiding van den onderwijzer beantwoord kunnen worden. Dus practisch taalonderwijs. Aanbevolen.

N. v. d. W.

Naar Gymnasium, Lyceum en H.B.S.! Verzameling van opgaven bij toelatingsexamens in 1938, bijeengebracht door *J. Nauta!* *f* 1.60; Wolters, Groningen.

De heer Nauta heeft het werk overgenomen van den bekenden verzamelaar J. C. Holtzappel. Onder den invloed van het K.B. van 19 Maart 1938 tot vaststelling van de eischen voor toelating tot de Openbare en Gesubsidieerde Bijzondere H.B.S. met 5 jarigen cursus zullen de toelatingsexamens in 1939 in veel opzichten van de vorige verschillen. Nauta heeft daarmee gerekend. Voor zoover in de examenstof van 1938 geen opgaven in de nieuwe richting te vinden waren, hebben de vroegere en de tegenwoordige verzamelaar zelf opgaven samengesteld. Het geheel is overzichtelijk gerangschikt. Ook in zijn nieuwe ordening zal het werk zich handhaven.

N. v. d. W.

10 JANUARI 1939 9E JAARGANG No. 3

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA's UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

Onze Voorzitter heeft blijde dagen doorgemaakt. Op 12 December vierde hij zijn zilveren huwelijksfeest en op 28 December zijn zilveren ambtsjubileum. Op beide dagen heeft de C. v. U. van haar belangstelling doen blijken.

Het zij ons vergund ook hier namens het Verband woorden van waardeering te richten tot Dr. Bouma, hem dankende voor zijn liefde tot en toewijding aan het Verband. Van 1930 als lid der C. v. U. en van 1936 nog meer in het bijzonder als Voorzitter heeft hij zich geheel gegeven aan G.S.V.

Dr. Bouma, wij danken U daarvoor van harte en bidden U toe, dat de Heere Uw God U nog vele jaren zegene in Zijn dienst en in den arbeid voor Zijn Koninkrijk.

J. VAN DER WAALS
Redacteur.

ONZE TIJD EN ONZE ROEPING!

III.

Een der primaire opvoedingsvragen — en deze is feitelijk inhaerent aan het opvoedingsdoel — is *het tuchtprobleem;* nog steeds een der meest actueele vragen, blijkens allerlei enquêtes over lichamelijke straffen (o.a. in de Telegraaf).

Nu is het ook hier weer niet toevallig, dat er in onze dagen steen en been geklaagd wordt over de tuchteloosheid van de hedendaagsche jeugd. Men plukt de wrange vruchten van den vrijheidsboom, die men willens en wetens geplant, besnoeid en gecultiveerd heeft. Men beleeft de consequenties van de leer van „de autonomie van den mensch". Na de autonoom-verklaring van den volwassene door het rationalisme der 18de eeuw, volgde in de Aufklärungs-paedagogiek de autonoom-verklaring van het kind. Het dogma van de erfzonde werd een van de allerverderfelijkste dwalingen der menschheid geacht. Het godsdienstig element, in vroeger eeuwen het hart der tucht, werd eerst vermoraliseerd en daarna dóód-gerationaliseerd. Nu zegge men weer niet, dat in Duitschland bv. de jeugd dan toch maar voorbeeldig is gedisciplineerd; want dan merken we op, dat er een hemelsbreed verschil is tusschen de ijzeren discipline der Haken-Kruis-paedagogie en de tucht naar 's Heeren ordonnantiën. Vergeten we het toch niet: zonder een Schriftuurlijke opvatting van *zonde* en *genade* is èchte tucht d.w.z. handhaving van Gods Wet als paedagoog tot Christus, niet mogelijk. Een tucht die los gesneden is van den waren religieuzen wortel — de autonome tucht — mist überhaupt alle paedagogische voedingskracht.

De zonde is maar niet een hypothese, opgesteld ter verklaring van ethische verschijnselen; zij is de ontzettende realiteit in het leven, in ons eigen leven. En zóó heeft de paedagogiek haar te nemen.

De genade is maar niet een philantropisch pardon; ze is Gods hemelhooge goedheid (ook realiteit!) in dit leven; centraal geopenbaard in Jezus Christus, „vol van genade en waarheid".
Juist dat gemis aan inzicht; juister gezegd het ontbreken van de gezindheid tot die Schriftuurlijke onderwijzing van zonde en genade, en inclusief van de tucht, is het vitium originis, de grondoorzaak van de tuchteloosheid van onzen tijd..... spijt alle discipline en cadaver-gehoorzaamheid bij sport- en padvinder-demonstraties.
Nog steeds geldt het — ook hier —: Tot de Wet en tot de Getuigenis. Zoo zij niet spreken (èn handelen) naar dit woord, het zal zijn, dat zij geen dageraad zullen hebben.
(Jes. 8 : 20)
Een andere vraag, welke steeds in den kring van Gereformeerd Schoolverband — men zie haar diverse uitgaven voor Onderwijs en Opvoeding — de belangstelling had, is die naar *de positie van de school te midden van de andere levenskringen.*
Een vraag, die door het streven van onzen tijd, met name in het buitenland, ten zeerste aan actualiteit won. In ons land ook door de Kuyper-herdenking.
Het betreft hier een drietal *schoolverhoudingen:*

1. de verhouding: *gezin* en school,
2. die van: *kerk* en school,
3. die van: *staat* en school.

Er zijn onderscheiden levenskringen, samenlevingsverbanden, elk met een eigen structuur en elk met een daarvoor geëigende levenswet. Zulke levenskringen nu zijn: gezin, kerk, staat en school.
Ik kan hier volstaan met te memoreeren, hoe het Kuyper's beginsel van de *„Souvereiniteit in eigen kring"* is geweest, dat de genoemde verhoudingsvragen voor het eerst *principiëel* aan de orde heeft gesteld. En Gereformeerd Schoolverband heeft zich daaraan steeds geconformeerd.
Het kind, geboren in de primaire gemeenschap van het gezin, wordt successievelijk opgenomen in de andere levensgemeenschappen: kerk, school, maatschappij, enz.
Elke kring maakt, van Godswege, aanspraak op 'n zekere „souvereiniteit" d.w.z. ontleent zijn levenswet aan een hoog gezag in eigen boezem, bij „de gratie Gods".
De diverse levenskringen bestaan niet los-naast-elkaar, maar vormen een organisch geheel. Daardoor reeds, dat één en dezelfde mensch deel kan hebben aan alle de „souvereine" kringen.
Het is dus zóó, dat al de kleine souvereinen (ook de staat!) gezamenlijk en ieder afzonderlijk bestaan — *verticaal* — bij de gratie van den Oppersten Souverein, God, den Almachtige, Schepper van hemel en aarde, en — *horizontaal* — elkaars bevoegdheid inperken. Het is ook zóó — lettende op het verticaal en op het horizontaal verband — dat het *eeuwenoude probleem van Gezag en Vrijheid,* en daarbinnen het tuchtvraagstuk en de kwestie der diverse schoolverhoudingen, *in principe* zijn oplossing vindt.
De staat kan en mag niet doen wat „des Kerkeraads" is, èn omgekeerd: dus geen Staatskerk, doch evenmin een Kerkstaat.
Deze beide grootmachten in het leven mogen de school niet annexeeren ten eigen bate; daarom geen Staatsscholen, maar evenmin Kerkelijke scholen!
De onderscheiden „souvereine" kringen hebben zoowel zichzelf te respecteeren, als elkaars souvereiniteit in eigen kring te eerbiedigen.
Dit alles sluit natuurlijk *samenwerking* — waar mogelijk — niet uit. Die samenwerking wordt eisch, waar het geldt één gemeenschappelijk belang, i.c. de opvoeding van het kind. Het behoeft niet te verwonderen, dat deze verhoudingskwesties steeds de aandacht van ons Verband hebben gehad. Men zie de lijst der referaten in het zilveren-jubileumnummer van '31 er maar eens op na!
Rakende de *verhouding School en Staat:* „De huidige stand van den schoolstrijd" van Mr. Gerbrandy — „Staatsschool en Volksschool" van J. van Andel — „De taak der overheid ten opzichte van de hygiëne in de school", van Dr. C. J. Honig.
Wat de *verhouding School en Kerk* betreft: „Kerk en School" van Dr, K. Dijk — En in '35 „Meester en Dominee" van Ds. J. van Herksen, waarbij Ds. P. van Dijk in „De Gereformeerde School van 10 Maart '36 een ontdekkende commentaar gaf.

En mag het niet frappant worden genoemd, dat in de jongste nummers van ons orgaan[1]) opnieuw hierover een artikelenreeks verschijnt onder den titel: *De school kerkelijk?* „Ons volk", is nu eenmaal een immer theologiseerend volk!
Er kunnen evenwel omstandigheden zijn, dat men het den apostel moet nazeggen: Dezelfde dingen te noemen is mij niet verdrietig en is U nuttig!
Inderdaad „nuttig"!
Men herinnere zich Kuyper's strijd tegen het staatsabsolutistisch streven van het liberalisme der vorige eeuw! Men zie thans naar Duitschland, waar een daemonische nivelleer- en heerschzucht elke souvereiniteit in eigen kring brutaalweg heeft vernietigd onder de centenaarszware Staatswals.
Het is altijd goed te letten op wat buitenshuis gebeurt. Bovenal: op den tijdgeest.
Want wat Bavinck schreef in het Voorbericht van *Paedagogische Beginselen* — in het jaar 1904 — verkrijgt in onzen tijd een pregnante beteekenis: „Naarmate ons inzicht verhelderd wordt in het leven en streven van onzen tijd, zullen wij God te inniger danken voor de rijke gave, die Hij ons in de Christelijke school heeft geschonken, maar zullen wij ook te meer *de noodzakelijkheid erkennen, om trouw en zuiver het pand te bewaren, dat ons werd toevertrouwd*".
Dat ook Gereformeerd Schoolverband, *als het geweten van het Christelijk Onderwijs*, zijn roeping in dezen versta!

L. VAN KLINKEN

[1]) Dit werd gezegd en geschreven omstreeks 1937. Tot onzen spijt hebben de artikelen veel te lang op plaatsing moeten wachten.
De Eindredacteur.

DE ZENDING OP SCHOOL.

III.

Het gezin vervangen — dat kan de school niet, en behoeft ze ook niet!
Maar wel het gezin aanvullen; zoo veel mogelijk geven aan het kind, waarin het gezin tekort schiet. Zoo heeft de school het ook altijd opgevat.
Waarom dan niet, wat de kennis van en de liefde voor de Zending betreft?
Geheel goed maken wat de kerk en het gezin heeft nagelaten — dat kan de school niet. Al was het alleen reeds hierom, dat de school niet los staat van de twee.
Wat de school is, hangt voor een belangrijk deel af van wat kerk en gezin zijn!
De leden van het Schoolbestuur zijn leden der kerk en zijn vaders der gezinnen!
De onderwijzers aan de school zijn eveneens leden der kerk, kwamen voort uit de gezinnen, en vormden voor een deel zelf een eigen gezin!
Wat de school is, hangt voor het belangrijkste gedeelte daarvan af, wat de kerk en wat het gezin is!
Al heeft de school ontegenzeggelijk haar eigen verantwoordelijkheid.
Vooropplaatsend, dat hetgeen de school is, en wil, en bereikt, voor een groot deel afhangt van kerk en gezin; dat ze dus ook, in hetgeen ze tekort komt in haar „Zendingstaak", dupe is van de fouten van deze twee — blijft toch het feit, dat ook de school mede schuldig staat.
De onderwijzers als overtuigde belijders van het Christendom naar Geref. opvatting; bovendien als mannen (en vrouwen) van breedere ontwikkeling, in zekeren zin van studie; met een zware verantwoordelijkheid jegens hun leerlingen voor nu en voor later, voor hun verstandelijke en geestelijke vorming — zijn er niet mee af, als ze de schuld werpen op anderen; maar met des te meer ijver en zorg hebben ze, aangenomen dat anderen in gebreke bleven, het tekort weer goed te maken.
En daarom meen ik, nu er algemeen over geklaagd wordt, dat onze jongens en meisjes niet met de Zending vertrouwd zijn, wel vaak er ver af staan, of zelfs onverschillig zijn, ook de school in gebreke te moeten stellen!
Dat mag echter niet mijn laatste woord zijn! Dan had beter dit schrijven in de pen kunnen blijven! Fouten aanwijzen zonder meer, sticht gewoonlijk meer kwaad dan goed! Al weet ieder zeer wel, dat zijn werk niet volmaakt, ja zelfs zeer gebrekkig is — toch vindt hij het — in het algemeen gesproken — vervelend, daarop attent te worden gemaakt!

Het wekt zoo gemakkelijk de gedachte (al wordt ze niet altijd gesproken of geschreven): „Doe het zelf eens beter!"

Die kans loop ik ook! Dat men mij vraagt: „En gij, criticus, hoe zijn uw resultaten?" Want ik verkeer in de gelukkige omstandigheid, onder de jeugd te mogen arbeiden! Ik voeg er echter direct aan toe: „Ik aanvaard voor mijzelf de beschuldiging, gericht aan het adres onzer Ger. Scholen!"

Wij hadden het anders en beter moeten doen. Maar hoe? Dat is nu de groote vraag. Ik wilde, dat ik op deze vraag een afdoend, iedereen bevredigend antwoord kon geven. (En zelfs hiermee waren we er nog niet; want dàn moest nog de goede raad worden opgevolgd).

Ik wil echter wel eerlijk bekennen, dat ik me niet in staat acht, te zeggen, hoe het onderwijs moet worden ingericht, om de Zending te geven, wat der Zending is.

Sta me toe, dat ik slechts enkele opmerkingen maak.

Allereerst, dat het vóór alle dingen noodig is, dat het Zendingsbevel van Christus aan Zijn kerk den onderwijzer zwaar op zijn ziel wege; door hem voor zich zelf ten volle aanvaard; dat hijzelf met een overgegeven hart bereid zij, aan de uitvoering daarvan, naar de mate zijner gaven en naar gelegenheden hem geschonken, mee te werken; en dat alles uit oprechte liefde tot zijn Heere, die er voor geleden en gestreden heeft, en er voor den dood is ingegaan, en daarvoor nog steeds arbeidt en bidt en pleit, dat die allen, die Hem van den Vader gegeven zijn, vergaderd worden tot Zijn kerk!

Alleen dàn is er de mogelijkheid, dat de school aan haar roeping ten opzichte der Zending zal kunnen beantwoorden!

Is er echter in het hart van den onderwijzer de liefde voor de Zending en de vrijwillig aanvaarde verantwoordelijkheid voor de Zending, doordat er is de liefde tot Christus en Zijn Rijk — dan ontwaakt er tegelijkertijd de belangstelling voor den Zendingsarbeid, voor de Zendingsarbeiders, voor de Zendingsvelden, de Zendingsmethoden, de vruchten, de moeilijkheden, de teleurstelling der Zending.

En hij stelt er zich van op de hoogte. Hij wacht niet, tot de kweekschool de Zending op haar programma zet, maar hij zet zich aan het werk. Daar is hij mans genoeg voor, om te weten te komen, waar en hoe hij de noodige kennis kan verwerven.

Zeer zeker in onzen tijd is dat wel te doen. Zooveel goede Zendingstijdschriften hebben we niet en zoo uitgebreid is onze Zendingsliteratuur niet. En verder geeft de Zendingsstudieraad graag alle gevraagde inlichtingen.

Echter nog eens — die goed gefundeerde kennis komt op de tweede plaats. Zelfs is het hier noodig zich beperking op te leggen. En voorshands b.v. niet verder te gaan, dan de kerstening van ons eigen land, de Zending in Oost-Indië en Suriname. En in groote lijnen nog iets van de Wereldzending.

Zendings-studiekringen kunnen ook een grooten steun bieden.

Misschien waren ze beter dan muziekavondjes, schaakclubs e.d.g., die toch niets anders mogen zijn dan verpoozing na hetgeen noodzakelijk en hoogst nuttig is.

Eén avond in de week schaken; en anders één avond in de week musiceeren — uitnemend, maar die deze weelde zich veroorlooft, heeft daarmee het recht verspeeld, om te zeggen: voor zóó'n Zendings-studie ontbreekt mij de tijd.

Dit over den onderwijzer en zijn Zendingskennis!

L. v. D.

VOORDRACHT ENZ.

Er wordt aan herinnerd, dat de scholen, districten en gewesten tot uiterlijk 17 Febr. a.s. het recht hebben bij de C. v. U. (adres de heer J. Bos, Ieplaan 199, Den Haag) een naam in te zenden voor de voordracht ter vervulling van de vacature van Dr. C. Bouma, die in 1939 aan de beurt van aftreding is.

Verder wordt dringend verzocht zoo spoedig mogelijk de adressenkaarten aan het Secretariaat toe te zenden.

Voorstellen voor de algemeene vergadering van scholen, districten of gewesten worden liefst vóór 15 Februari ingewacht.

RAPPORT
OVER DE WERKZAAMHEDEN EN ERVARINGEN VAN DE COMMISSIE VAN GEDELEGEERDEN VAN GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND VOOR DE VRIJE CHRISTELIJKE KWEEKSCHOOL TE LEEUWARDEN OVER HET CURSUSJAAR 1937—1938.

Aan de Commissie van Uitvoering van Gereformeerd Schoolverband.

Ingevolge opdracht van Uwe C. v. U. is de delegatie op de gewone wijs voortgegaan met haar werkzaamheden. Zij vergaderde op 25 Nov. 1937 om deze te regelen. Vier maal is de Kweekschool in de loop van de cursus bezocht. Bijgewoond werden lessen in Nat. Hist., Physica, Engels, Tekenen (perspectief), Geschiedenis, Frans, Aardrijkskunde, Bijbelse Geschiedenis, Nederlands.
De indrukken waren bij elken gedelegeerde onverdeeld gunstig.
„Met genoegen en waardering", zo schrijft één der bezoekers, „woonde ik de lessen bij; ook uit principiëel oogpunt heb ik geen enkel bezwaar gehad, integendeel, was ik zeer voldaan".
Een ander: „Er werd met ijver gewerkt door leraren en leerlingen beiden. De orde was best." Een derde: „Het Gereformeerd karakter kwam bij deze les (Alg. Gesch.) goed uit. De orde was uitnemend." In de eerste klas waren 13 leerlingen, in de tweede 19 en in de derde 11 leerlingen.
Het eindexamen der school was bepaald op de volgende data:
schriftelijk gedeelte: 2 en 3 Juni 1938
mondeling gedeelte: 27, 28, 29 en 30 Juni
Nut. Handwerken 1 Juli.
Uw delegatie was vertegenwoordigd bij de mondelinge examens. De rapporten, welke hierover binnenkwamen, getuigden van tevredenheid, zo o.a.: „De leerlingen maakten goede beurten. Er was dus flink gewerkt. Dat is ook Gereformeerd."
Alle 11 candidaten slaagden voor hun eindexamen.

Het examen bedoeld in contract onder 2 werd gehouden op 5 en 6 October j.l. De morgen van de eerste dag was voor het schriftelijk gedeelte.

De onderwerpen waren:
Bijb. Gesch. (1½ uur)
Opstel over een der volgende onderwerpen:
1. Noach.
2. David.
3. De profeet Jesaja.
4. De blindgeborene.
5. Jezus voor Pilatus.
6. Paulus' derde zendingsreis.

Geloofsleer en Kerkgesch. (1½ uur)
Behandel een der onderwerpen uit de eerste en een uit de tweede groep.
1. De rechtvaardigmaking.
2. De uitverkiezing.
3. De naturen van Christus.

A. De strijd tussen Hendrik IV en Gregorius VII.
B. De godsdiensttwisten tijdens het 12-jarig bestand.
C. De doleantie van 1886.

Overzicht der gegeven waarderingscijfers.

Cijfers	Bijb. Gesch.	Methodiek.	Geloofsleer.	Kerkgesch.	Opvoedk.
10	—	—	—	—	—
9	1 ×	—	—	—	6 ×
8	7 ×	8 ×	5 ×	5 ×	1 ×
7	2 ×	2 ×	3 ×	4 ×	3 ×
6	—	—	2 ×	1 ×	—

1. Wat het Bijbelse opstel betreft, was er over 't geheel heel goed werk geleverd. Geen enkel opstel moest onvoldoende worden gerekend. Het mondelinge examen in de Bijbelse geschiedenis gaf reden tot grote tevredenheid. Aan elke candidaat werden vragen gesteld over het Oude- en Nieuwe Testament, terwijl ook bij elk examen enige vragen over de Bijbelse Aardrijkskunde werden gedaan en goed beantwoord.
   De antwoorden op de vragen omtrent de Methodiek der Bijb. Gesch. gaven blijk, dat de leerlingen ook dit onderdeel volstrekt niet verwaarloosd hadden.
2. en 3. Het schriftelijk werk over Kerkgeschiedenis zowel als Geloofsleer heeft geen aanleiding tot opmerkingen gegeven. Bij de meeste candidaten werd het mondeling gedeelte iets hoger gewaardeerd dan het schriftelijk.

Bij geloofsleer zou wellicht iets meer kunnen worden gevraagd, maar de hoofdwaarheden kende men goed.

4. Wat tenslotte de Opvoedkunde betreft, de vele hoge waarderingscijfers, welke bij dit onderzoek werden toegekend, kunnen het bewijs leveren, dat de jongelui met ernst hebben gestudeerd.

Er waren 10 candidaten, die allen slaagden. De diploma's werden door de Gedelegeerden ondertekend.

Grote waardering wil de Delegatie hierbij nog uitspreken voor de wijze, waarop de leraren hun taak aan onze Vrije Christelijke Kweekschool hebben vervuld en hartelijke gelukwensen tevens met het schone resultaat! Moge de tijd niet al te ver meer verwijderd zijn, dat de school onder minder drukkende omstandigheden haar gezegende en gewaardeerde arbeid mag verrichten.

Namens de Delegatie,
H. NIENHUIS, Secretaris,

Leeuwarden, 10 November 1938.

VERSLAG
DER GEDELEGEERDEN VAN GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND VOOR DE KWEEKSCHOOL AELBRECHTSPLEIN 10 TE ROTTERDAM, OVER HET CURSUSJAAR 1937—1938, VASTGESTELD IN DE VERGADERING VAN 9 NOVEMBER 1938.

Aan de Commissie van Uitvoering van „Gereformeerd Schoolverband".

Den 3en November 1937 vergaderden gedelegeerden in het kweekschoolgebouw te Rotterdam en hielden er hun jaarlijkse besprekingen. Op deze vergadering werd in uitzicht gesteld de verschuiving van het examen in de religieuze vakken tot na het eindexamen. Deze maatregel werd nodig geacht, in verband met de verkorte cursusduur.

Dit is de enige verandering geweest in dit cursusjaar: het voorexamen werd nu naexamen.

Het werd op Donderdag 29 September, Maandag 10 October en Dinsdag 11 October afgenomen ten overstaan van gedelegeerden. Het schriftelijk gedeelte op 29 September duurde van 9.30—11.30. De mondelinge examens begonnen de eerste dag om 9.30 en eindigden om 15.45; de tweede dag werd van 9.30—12 geëxamineerd. Voor iedere(n) candidaat duurde het onderzoek vier maal een kwartier. Het examen in Bijbelse Geschiedenis werd afgenomen door den Heer P. Wesseling; dat in Geloofsleer door Ds. M. van Grieken; dat in Kerkgeschiedenis door Ds. F. C. Meyster en dat in Opvoedkunde door den Heer J. Brinkman.

Als onderwerpen voor het schriftelijk examen waren opgegeven:

1. De Opmerkzaamheid.
2. De Lagere-Schoolleeftijdsperiode.
3. De leergang en de leervorm bij het onderwijs in de Vaderlandse Geschiedenis op de Lagere School.
4. Het jaar 1878 en onze Schoolstrijd.

No. 1 werd tienmaal gekozen; nr. 2 zevenmaal; nr. 3 tweemaal en nr. 4 vijfmaal.

Bij het schriftelijk examen was de Voorzitter tegenwoordig; op de eerste dag van het mondeling examen waren aanwezig de Heren: Van der Kooij, Ds. Schoonhoven, Dr. Van der Laan en Van Wijlen; op de tweede dag de Heren: Dr. Reitsma, Robijn en Van Hulzen. De Heer Allaart die 11 October het examen zou bijwonen werd plotseling verhinderd. Een poging tot plaatsvervanging mislukte. Er waren 8 mannelijke en 16 vrouwelijke candidaten.

Van deze slaagden 8 mannelijke en 15 vrouwelijke candidaten. In 't geheel werden 96 cijfers toegekend.

Hier volgt een overzicht der behaalde punten:

Cijfers	Bijb. Gesch.	Geloofsleer	Kerk Gesch.	Opvoedkunde	Totaal
3				2	2
4					
5	2	1	1	2	6
6	10	4	6	7	27
7	8	10	3	10	31
8	2	5	11	3	21
9	2	4	3		9
	24	24	24	24	96

De opstellen werden als volgt gewaardeerd: eenmaal werd een 8 gegeven; elfmaal een 7; tienmaal een 6; eenmaal een 5 en eenmaal een 4.
Het Schooleindexamen werd gehouden in de maand Juni. Er onderwierpen zich aan dit examen 11 mannelijke en 18 vrouwelijke candidaten, waarvan 10 mannelijke en 16 vrouwelijke candidaten slaagden.
Het examen werd één dag bijgewoond door den Voorzitter en één dag door den Heer Van Wijlen.
Veertien candidaten verwierven de aantekening voor Nuttige Handwerken. De 5 mannelijke — en 12 vrouwelijke candidaten, die examen deden in Handenarbeid slaagden.
Het hoofdakte-examen werd afgelegd door 30 mannelijke en 2 vrouwelijke candidaten.
Er slaagden 19 mannelijke candidaten en 1 vrouwelijke candidaat.

Het aantal leerlingen bedraagt thans:

in de eerste klas: 7 jongens en 17 meisjes
in de tweede klas: 12 jongens en 19 meisjes
en in de derde: 14 jongens en 12 meisjes,
te zamen 33 jongens en 48 meisjes.

De Voorzitter zond een verslag in betreffende zijn bezoek aan het eindexamen. In dit verslag was de conclusie, dat er op de kweekschool intens naar moet zijn gestreefd om in de beperkte studietijd van drie jaar veel stof zo grondig mogelijk te verwerken, een streven, dat met succes werd bekroond. Het trof hem, dat op de principiële kwesties steeds werd ingegaan bij verschillende vakken, zo b.v. bij de twisten tijdens het Bestand, bij de parlementaire geschiedenis na 1848 en bij de denkbeelden van verschillende psychologen.
In de maand Maart werd de kweekschool bezocht door den Heer Robijn en den Secretaris. Laatstgenoemde verving den Heer Allaart, die verhinderd was.
In April bezochten de Heren Van Andel en Reitsma de school en in Mei de Heren Van Wijlen en Van der Laan. Het plan, dat de kweekschool in de maanden November en Februari zou bezocht worden moest door omstandigheden ditmaal worden opgegeven.
De rapporten over het bezoek luiden onverdeeld gunstig.
Bijgewoond werden lessen in Bijbelse Geschiedenis, Lezen, Nederl. Taal, Aardrijkskunde, Geschiedenis, Opvoedkunde, Frans en Duits.
Hiermede zijn de voornaamste gegevens over het cursusjaar 1937—1938, verwerkt.
Gedelegeerden kunnen met dankbaarheid en veel waardering spreken over de arbeid, die met zoveel toewijding in de kweekschool wordt verricht. Er heerst een goede geest, waardoor een aangename sfeer kan worden opgemerkt.
Moge in het nieuwe cursusjaar Gods zegen op onze Onderwijsinrichting blijven rusten.

De Gedelegeerden:
T. VAN DER KOOY, Voorzitter.
L. J. ALLAART.
J. VAN ANDEL.
D. B. HAGENBEEK.
N. v. d. LAAN.
J. F. REITSMA.
H. ROBIJN.
J. SCHOONHOVEN.
H. J. VAN WIJLEN.
A. L. VAN HULZEN, Secr.-Penningm.

RAPPORT

VAN DE DELEGATIE VAN GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND VOOR DE KWEEKSCHOOL REHOBOTH TE UTRECHT AAN DE COMMISSIE VAN UITVOERING OVER DEN CURSUS SEPTEMBER 1937/1938.

Hooggeachte Heeren,

Uw delegatie voor de bovengenoemde kweekschool heeft de eer U het volgende te rapporteeren.
De delegatie vergaderde op 17 September 1937 ter vaststelling van het aan U te zenden rapport over 1936/1937 en ter regeling van het schoolbezoek.
Bij het schoolbezoek gebracht in November, Februari en Mei werden bezocht de lessen in Geloofsleer (2 maal), Geschiedenis, Natuurkennis, Zingen en Fransch. Een voorgenomen bezoek aan de les in Bijbelkunde kon door plotselinge wijziging van den rooster niet doorgaan. De rapporten waren alleszins gunstig.
Het einddiploma kon aan 25 van de 27 candidaten worden toegekend. Bij het examen van 2 van de 5 groepen was een Gedelegeerde tegenwoordig.
Het religieus examen ten overstaan van Gedelegeerden werd afgenomen op 1 en 2 September, op den eersten dag alleen des

namiddags. Er waren 22 candidaten; één ervan was niet opgekomen en twee moesten worden afgewezen.
Onderstaande staat geeft aan, hoeveel maal een bepaald cijfer werd toegewezen.

	Bijbelkunde	Kerkgeschiedenis	Geloofsleer	Opvoedkunde
9	1	2	—	2
8	6	8	3	5
7	7	5	7	7
6	5	5	5	6
5	1	1	4	1
4	1	—	1	—
3	—	—	1	—

Ook werd nog een diploma voor de religieuze vakken geteekend voor twee candidaten, die het vorig jaar voor die vakken geslaagd waren, maar pas nu voor het eindexamen slaagden.
Een feit als bovengenoemd, ook vroeger enkele malen voorgekomen, gaf de delegatie aanleiding om aan het kweekschoolbestuur in overweging te geven aan de candidaten, die voor het religieus examen slagen, vóórdat zij het einddiploma bezitten, wel het diploma medegeteekend namens G.S.V. uit te reiken, maar onder de verplichting, dat zij, zoo zij dat jaar niet voor het eindexamen slagen, de lessen in Bijbelkunde, Kerkgeschiedenis en Geloofsleer *als toehoorder* blijven volgen. Het kweekschoolbestuur heeft daarop geantwoord, dat het met die opmerking rekenen zal, maar dat aan de practische zijde nog wel eenige bezwaren verbonden zijn, die het bestuur evenwel wil trachten op te lossen. Navraag werd gedaan bij enkele candidaten, die bij het examen in Geloofsleer slechts een laag cijfer hadden kunnen bereiken. Bij meer dan een bleek, dat ze de catechisatie niet bezochten. Dit moet zeer betreurd worden. De leerlingen moeten, in weerwil van dat hun tijd zoo zwaar belast is, het onderwijs der kerk, dat hen straks naar het Heilig Avondmaal moet leiden, niet verzuimen. En dat zal aan het onderwijs in Geloofsleer op de kweekschool ook ten goede komen. .
De tijd voor de religieuze vakken op de driejarige kweekschool is helaas zóó beperkt, dat het onderwijs daarin bezwaarlijk tot zijn recht kan komen. Als straks de wet op de opleiding in de Kamers aan de orde komt, moge daar ernstig met dit bezwaar gerekend worden.
Wij kunnen voorts mededeelen, dat van de 17 candidaten voor het examen Nuttige Handwerken er 16 slaagden, en van de 24 candidaten voor het examen Handenarbeid 21.
De nieuwe cursus van dit jaar begon met 80 leerlingen.
Aan het eind van ons rapport moeten we tot ons leedwezen mededeelen. dat de heer A. M. Brouwer zich wegens drukke werkzaamheden genoodzaakt heeft gezien om ontslag als Gedelegeerde te nemen. Wij hebben de eer U tegelijk met dit rapport een voordracht aan te bieden ter vervulling der vacature.
Uw delegatie blijft de kweekschool Rehoboth in Uw belangstelling hartelijk aanbevelen.

Namens de delegatie,
J. VAN DER WAALS,
Rapporteur.

Nijkerk, 22 September 1938.

VAN DE BOEKENTAFEL

Lijst van Materieel en verdere benoodigdheden ten dienste van bijzondere lagere scholen en kweekscholen, December 1938; N. Samsom N.V., Alphen a.d. Rijn.

Administratieve Gids 1939 voor bijzondere scholen (gewoon en Ulo) voor scholen voor buitengewoon onderwijs en bijzondere kweekscholen, N. Samsom N.V., Alphen a.d. Rijn.

De Bijbelsche Geschiedenis in vragen door *Dr. D. J. van Katwijk* en *G. Meima,* tweede druk, *f* 0.90, Wolters, Groningen.

De Schrijvers gaan de geschiedenis in O. en N.T. in 35 lessen door. Alles in vragen. Bij de meeste vragen met opgaaf van de teksten, waar het antwoord te vinden is. Zoo worden de leerlingen (van de scholen voor voortgezet onderwijs en van de catechisatiën, zeggen de Schrijvers in hun Woord vooraf) er in geoefend den Bijbel te gebruiken. Me dunkt, als de tevoren opgegeven les behandeld en gevolgd wordt door de bijbelvertelling (want die kan toch niet gemist worden), dan kunnen mooie resultaten verwacht worden.

N. v. d. W.

10 FEBRUARI 1939 9E JAARGANG No. 4

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA's UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

ONZE TIJD EN ONZE ROEPING!

IV.

Gereformeerd Schoolverband is niet — behoort althans niet te zijn — een debatingclub, die alleen maar ééns per jaar bijeenkomt voor een beginselparade. Reeds het feit, dat het Verband het initiatief nam tot de oprichting van een Paedagogischen Leerstoel en er voor zorgde, dat de man die op „den stoel" „zit" haar Paedagogischen Adviseur werd, logenstraft deze verdachtmaking. „Het verkrijgen van een Paedagogischen Leerstoel", schreef de heer Van der Waals in het Herdenkingsnummer van 1931, „mag zeker wel tot een der hoogtepunten gerekend worden, door den arbeid van het Verband tot nog toe bereikt, waarbij we op nog veel zegen van den Heere hopen."

Het wil mij evenwel voorkomen, dat de beteekenis en de waarde van den Paedagogischen leerstoel aan de Vrije Universiteit voor ons Christelijk onderwijs, en speciaal voor het Gereformeerd onderwijs, nog niet voldoende wordt ingezien.

Het is de onvergankelijke eere van Jonkman, dat hij door zijn bekende brochure van 1924 — No. 22 der Uitgaven van G.S.V. — tot de oprichting mede den stoot heeft gegeven, door te wijzen op de onmisbaarheid, de mogelijkheid en de beteekenis van een Leerstoel voor Gereformeerde paedagogiek.

Onmisbaar, omdat in onzen tijd meer dan ooit kenbaar is geworden, dat de paedagogiek — het opvoedingsdoel en de opvoedingsinhoud, en vaak ook de methode van onderwijs — ten nauwste samenhangt met onze allerdiepste en heiligste grondovertuigingen. De paedagogiek is in haar fundamenteering een *principieele* wetenschap.

Mogelijk, omdat Gods heilige ordonnantiën gelden voor héél het leven en het àl zal worden gebracht onder het regiem van Jezus Christus. Jonkman zeide het zoo schoon: „Het wetenschappelijke Calvinisme rust niet, voor het — naar menschelijk vermogen — benaderd heeft de volle Openbaring Gods, zijn ordonnantiën voor alle terrein des levens". Het brengt de verzoening der uitersten, omdat het predikt *de Verzoening door het Kruis,* en doet genieten den vrede, *die alle verstand te boven gaat.* „In het geloof en in de ervaring van den vrede, door „Hem die *alle dingen* verzoenen zal tot zich zelven; hetzij de dingen die op de aarde, hetzij de dingen, die in de hemelen zijn; door Hem, in Wien, naar des Vaders welbehagen *alle volheid* wonen zou" — in die ervaring en dat geloof ligt ten slotte voor ons de diepste grond der mogelijkheid eener paedagogiek, die hooger idealen kan grijpen dan eenig systeem, dat deze Christelijke grondwaarheid miskent."

De beteekenis van den Paedagogischen leerstoel zag Jonkman — „de stoel" was toen nog niet geplaatst! — v.n.l. in een betere principieele en didactische vorming van den Christelijken onderwijzer.

* * *

De eerste Tien Jaren: 1926—1936, heeft wel helder èn de onmisbaarheid èn de mogelijkheid èn de beteekenis van den Paedagogischen Leerstoel in het licht gesteld.

Het eerste decennium was reeds een gezegend tijdperk van opbouw. De arbeidsmogelijkheden en de werkgelegenheid breidde zich bovendien sterk uit: het Paedagogisch Instituut verrees, met een daaraan verbonden Paedagogisch Laboratorium, waar volgens geperfectionneerde onderzoekingsmethoden tal van vruchtdragende experimenten werden verricht.

Maar we zijn nog lang niet waar we wezen moeten. Onze Paedagogische adviseur, prof.

Waterink, zal de eerste zijn om daarmee in te stemmen. Veel meer dan tot nog toe moet de Leerstoel worden de paedagogische centrale, het hoofdkwartier van onze reformatorische actie op héél het paedagogisch erf. In 1904 schreef Bavinck — in het voorbericht van Paedagogische Beginselen — dat we staan niet aan het einde, maar aan het begin van den paedagogischen strijd. Hoe heeft hij toen als met visionaire helderheid geblikt tot achter den horizon van zijn eigen tijd.

* * *

Immers: van ons wordt geëischt *doorgaande bezinning* op de paedagogische *doelstelling* op het *tuchtprobleem,* op *de positie van de school,* resp. ten aanzien van gezin, kerk en staat; niet het minst op de laatste verhouding. Daar benevens: op *de leerstof* en *de methode* van onderwijs. Ook op deze!
En Gereformeerd Schoolverband verstaat dan pas goed zijn roeping, als in breede kringen van ons christelijk volk de gedachte inderdaad lééft, dat naast *versterkte fundamenteering* thans ook *breedere en hoogere uitbouw* eisch des tijds is. Wee den Chrétien arrivé, den zelfvoldanen „Christen", die zijn „principe" heeft ingekapseld en dus non-actief heeft gemaakt.
Ons onderwijs immers wacht a.h.w. op een nieuwen aanpak.
De hedendaagsche school — ook de onze! — is nog maar al te veel een schepping van de rationalistische Aufklärungspaedagogiek. Meer dan tot dusver geschiedde hebben we deze paedagogiek te confronteeren met wat God, de Almachtige, ons in Schriftuur en Natuur heeft geopenbaard.
De grondwet voor alle onderwijs en opvoeding is, dat deze moet aansluiten bij de Schepping — èn Herscheppinggegevens.
Nog steeds is de z.g.n. verhoudingskwestie urgent, resp. tot Kerk en Staat. Nog steeds, en dat thans in bizondere mate, klemt de eisch, dat de school meer fungeere naar alle zijden der werkelijkheid. De school is niet en mag niet zijn een afgesloten levensgebied of waardeterrein. De organische samenhang van het leven weerspiegele zich in de wijze, waarop de school, zich losmakende van den waan, dat ze heeft op te voeden voor haar zelf, meer en beter contact zoekt *met de andere samenlevingskringen.*
Niet minder gewenscht is *de organische samenhang tusschen de leervakken onderling.* Reeds Kuyper fulmineerde in zijn dagen tegen de splijtzwam van het rationalisme.
Het wil mij voorkomen, dat voorshands voor deze *paedagogische vrijmaking* van ons onderwijs nog heel wat te doen is. Naast het „hoe" — de methode van onderwijs — dient het „wat" — de leerstof — onze volle belangstelling te hebben.

* * *

Wie inderdaad het leven en streven rond de school van onzen tijd heeft leeren onderkennen, zal erkennen ook de rijke gave ons geschonken in een eigen Paedagogischen Leerstoel.
Het is de roeping van G.S.V. aan de instandhouding en de versteviging daarvan mee te werken. Dat is niet alleen het levensbelang van onze organisatie zelf, maar kan ook van vitale beteekenis zijn voor héél ons Christelijk onderwijs.
Nu is het niet genoeg daarvan in *principe* overtuigd te zijn. Die roeping vraagt ook den inzet en de activiteit van onzen *persoon.* Daarbij — Gereformeerde menschen zijn nuchtere idealisten — onze *penning.*
Doch zelfs dat alles is niet genoeg! Immers, de verwekking tot reformatorischen arbeid komt niet van menschen. Ze is Gods privilegie, heeft Kuyper eens gezegd.

„Uw God, o Israël, heeft de kracht
Door Zijn bevel u toegebracht!"

De saambinding van ons principe, van onzen persoon en van onze penning en de geheiligde stuwkracht van ons leven is *het gebed.*
Dat dan ook voor óns „open venster, dat uitziet op Jeruzalem" opstijge ons gebed tot den God des Levens, ook van ons leven:

O God, schraag dat vermogen,
Versterk, hetgeen Gij hebt gewrocht.

L. VAN KLINKEN.

DE ZENDING OP SCHOOL.

IV.

Hoe moet de zoo wel-toegeruste onderwijzer zijn leerlingen warm maken voor de Zending en hun daarvan eenige kennis bijbrengen?

Alweer: het eerste is het voornaamste!
Hoe de leerlingen te vervullen met liefde voor de Zending?
Hoe een onderwijzer, een onderwijzeres, die zelf hart heeft voor de Zending, daarin meeleeft, daarvoor bidt — en over dezulken hebben we het hier — hoe die de leerlingen, met wie ze dagelijks omgaan, moeten vervullen met liefde voor de Zending?
Maar dit is geen vraag! Dat gaat „van zelf!"
Hoe krijgt de plant licht en warmte? Natuurlijk door de plant in de zon te zetten! Meer niet! Breng het kind in aanraking, in dagelijksch verkeer met den Zendingsvriend — en het hart van dat kind begint, als „van zelf" voor de Zending te voelen.
In wat de onderwijzer vertelt — uit den Bijbel, uit de Vad. Geschiedenis, bij de Aardrijkskundeles —; in wat hij laat lezen en als lectuur den kinderen meegeeft; in de liederen, die hij de klas leert zingen; in de voorbeelden, die hij gebruikt; in zijn bidden — in zijn geheele optreden, in zijn persoon straalt de warme Zendingsgloed — en het is onmogelijk, dat dit onopzettelijk betoon van liefde geen wederliefde zou wekken.
Het is aan de kinderen te merken, terwijl ze nog school gaan; maar ook later, als ze jongelingen en jongedochters, mannen en vrouwen geworden zijn — dat ze in de klas hebben gezeten bij zoo'n onderwijzer, bij zoo'n onderwijzeres!
Vuur steekt vuur aan; en wat licht is, maakt licht.
Dat geldt ook hier!
En dan komt het met de kennis wel in orde. Ik zeg niet, dat het bijzaak is; maar dat het gevolg is, en dat de Zendingsliefde voorwaarde is!
Want de liefde tot de Zending wekt belangstelling! En waar de belangstelling is, wordt de weg, om tot meerdere kennis te komen, ernstig gezocht, en aanhoudend gezocht en ook gevonden!
En waar belangstelling is, daar is tegelijk de voorwaarde aanwezig, dat wat er van de Zending geleerd wordt: bij de Bijbelles, bij Kerkgeschiedenis of Vaderlandsche geschiedenis, of Aardrijkskunde; of bij de leesles; of opzettelijk als Zendingsstof wordt meegedeeld — dat het blijft; en bewaard wordt!
En eindelijk — zulk een met belangstelling ontvangen en bewaarde kennis draagt in zich het begeeren en vermogen, zich zelf uit te breiden; ze zoekt naar gelegenheid, zich aan te vullen, verder te komen.
Want zulk een kennis is een levende kennis!
Nog eens, ik geef geen leerplan voor de Zending en geen methodiek: het zou in een krantenartikel ook niet op zijn plaats zijn — stel, dat ik het zou kunnen —; slechts enkele opmerkingen, wenken, aanwijzingen!
En daarom kan ik hier eindigen!
Het is met ons Zendingsonderwijs niet in orde!
Kerk en gezin en school hebben alle drie schuld!
Om des Heeren wil zullen we ons opmaken, dit gebrek te herstellen!
Niet in de eerste plaats, door de opleiding te verbeteren en ons leerplan te veranderen — maar door ons te bekeeren!
Want wij deugen niet! Wij branden niet van liefde voor onzen verheerlijkten Heiland en voor de voltooiing van Zijn komende Rijk! Eerst als wij zelf, wij onderwijzers, geen hooger begeeren kennen, geen vuriger verlangen, dan dat alle knie zich buigt voor dien Heere en alle tong Zijn Naam belijdt — dan is de weg ontsloten, waarlangs de school haar taak ten opzichte van de Zending zal kunnen vervullen, en ook zeker zal vervullen!
Geen redeneering — maar bekeering!

L. v. D.

„EEN SLEUTEL TOT HET KINDERHART".

Het heden is, zooals het is, maar de toekomst bergt zoveel mogelijkheden in zich, dat, als 't Nu somber en troosteloos wordt, de mens onwillekeurig zijn oog richt op 't Straks en al de heerlijkheid die er dan zal zijn! We zien dat ook in de historische paedagogiek. In de 17e eeuw was het Comenius, de voorloper van de volkenbondgedachte, die reikhalzend uitzag naar het duizendjarig rijk van vrede en geluk, en de mensheid daarop wilde voorbereiden door een nieuwe didactiek en een nieuwe school tot eenheid in denken en geloven, tot de ideale mensheid, waarin hij gelooft. Zonde is onvolkomenheid. De „Via Lucis" (1641), geeft als de vier wegen tot 't licht: de boeken, de scholen, een collegium pacis en een alge-

mene kunstmatige wereldtaal ('t Latijn). Bij de vrede van Breda schreef hij zijn brochure: Angelus Pacis, die hij eerst zendt aan de Engelse en Nederlandse vredesgezanten en vervolgens aan alle volkeren der wereld, opdat zij het oorlogvoeren zouden staken, om plaats te maken voor den vredevorst Christus.

In de 18e eeuw waren het de philantropijnen, die, bezield door een optimistisch geloof in de adel der menselijke natuur en in de almacht der opvoeding, meenden door de school de mensheid te kunnen opheffen uit de ellende van hun tijd. We noemen slechts de experimenteerscholen te Dessau en te Neuhoff.

Een zelfde eschatologische gedachte treffen we aan bij de Neo-hunmanisten van onze dagen. We noemen o.a. een man als Kees Boeke: 7 clubjes van 7 l.l. vormen samen een werkgemeenschap van 50 l.l.; deze werkgemeenschappen breiden zich al meer uit: plaatselijk, districtsgewijze, provinciaal, landelijk, internationaal. Dan zal de oude maatschappij verkleinen en gaat ze lijken op een harde cocon, waaruit het nieuwe organisme als het rijp is, zich zal kunnen bevrijden. 't Is de Sehnsucht van den verdreven mens naar het paradijs. Het is het nagloren van de vonkskens van Gods algemene genade, bij het schijnsel waarvan hij moeizaam werkt naar het ware, het goede, het schone, dat de mens eenmaal heeft gekend als beelddrager Gods. En 't is ook de oude geschiedenis der Israëlieten, die met alle geweld Kanaän binnen willen en zonder de ark des verbonds optrekken tegen de Kanaänieten en Amalekieten; doch deze versloegen hen en versmeten hen tot Horma toe. De mens wil zijn eigen heiland zijn.

Een dergelijke mentaliteit vinden we in 't ons toegezonden rapport van de stichting: „de Kindervrienden" te Amsterdam, „een sleutel tot het Kinderhart". Zeker, men spreekt waarderend over „religie", maar 't is een godsdienst zonder symbool, met een abstracte, schimmige God, een godsdienst in een fase, die voorafgaat aan zijn vernietiging, immanent, subjectivistisch.

De mens is innerlijk goed (pag. 9). Alleen leeft hij in een slecht milieu. Wat wij nodig hebben, dat zijn grote geesten en kunstenaars, die tenslotte iedereen zullen overtuigen (p. 122). Dan zal de jeugd later betere wegen opzoeken. De betere principes, die met hen zullen opgroeien, zullen hun de ernst en heiligheid der huwelijksbanden doen beseffen (p. 204). Echtscheidingen komen dan niet meer voor. Ook zal de tijd komen, dat de mensen genezen zullen worden van de tegenwoordige oorlog-psychosen (p. 205). De Kindervrienden geloven, dat de tegenwoordige jeugd een moreler leven leidt dan in vroeger tijden en dat ze veel belooft voor de toekomst (p. 105). Wel doen de jongelui u soms de haren ten berge rijzen door hun vrijpostig gepraat, maar ze zijn door en door oprecht. Ze erkennen geen gezag, doch enkel hoedanigheden (p. 104). Dus enkel zedelijk, geen juridisch gezag. Wat niet te verwonderen is, want de Bijbel is niet beslist nodig voor de opvoeding (p. 25). Men vraagt de kinderen niet enige Bijbelse of, godsdienstige grondstelling te aanvaarden; morele opvoeding kan zonder enige godsdienstige dogma's (p. 32). Een ethische code hebben we niet (p. 32). Voor de morele opvoeding wordt de indirecte methode gevolgd, niet de directe (p. 27). Het spreekt vanzelf, dat deze l.l. geen vooraf vastgestelde mening wordt opgelegd (p. 113). We hebben meerdere aantekeningen gemaakt wat 't godsdienstige en zedelijke aangaat, doch moeten het wat dat betreft, hierbij laten.

Nog iets over de onderwijskwestie en de sociale kant van het rapport. Eerst iets over 't ontstaan. Zeven jaar geleden ontstond de Stichting „de Kindervrienden". Het doel is: „door een betere opvoeding te komen tot een betere en gelukkiger mensheid"! Daartoe wil men een „International Union" voor kinderen en rijpende jeugd, die alle volkeren omvat. Voor elk millioen inwoners van een land, mag slechts één lid zijn. Deze Unie moet dan door onderlinge uitwisseling van gedachten samenwerken aan de oplossing der grote vraagstukken. Ons tot deze meerdere uitwisseling over karaktervorming door opvoeding te komen, heeft het Bestuur al vast persoonlijk contact met het Onderwijs in Amerika gezocht. 't Verslag van dit bezoek is neergelegd in Rapport B. Deel C bevat rapporten omtrent practische en karakteropvoeding in enige andere landen. Deel A bevat de inleiding op deze rapporten en deel D de conclusie.

Het Bestuur kwam tot de Amerikaanse opvoeders en onderwijsmensen speciaal met de drie volgende vragen:

1. Welke methoden worden gevolgd om kinderen tot zelf denken te brengen?
2. In hoeverre is het onderwijs ingesteld op het practische leven?
3. Vormt de morele opvoeding een belangrijk deel van het opvoedingsprogramma en welke methoden worden voor dat doel gebruikt?

Wat de punten 1 en 2 betreft, (van no. 3 hebben we al een en ander meegedeeld), daarvan brengen we de volgende opmerkingen naar voren:

Het leerplan moet worden herzien; niet in vakken verdeeld, maar meer ingesteld op de groei van het kind, dus meer letten op 't subject ('t kind), dan op 't object (de leerstof) en daarbij letten op de individuele verschillen (dus minder klassikaal onderwijs) en op de aard van de gemeenschap, waarin het kind leeft. Dus geen schablonen en derhalve meer plooibaarheid in de werkwijze en het materiaal.

't Onderwijs moet zich groeperen om middelpunten van belangstelling van het kind. Op pag. 21 wordt een voorbeeld gegeven voor het 1e l.j., n.l. 't complex „thuis", naar aanleiding waarvan een boerderij en een dierentuin kunnen worden bezocht. Op pag. 57 staat een voorbeeld van totaliteitsonderwijs voor leeftijden van 11 en 12 j., waar geschiedenis, handenarbeid en muziek tot één „project" zijn verenigd. Zie ook p. 22.

De leervorm zij vooral de heuristische; zelf denken en doen; meer nadruk leggen op het ontwikkelende vermogen om-te-weten-waarje-het-kunt-opzoeken, als je iets weten wilt; te weten hoe te studeren is van groter belang dan het verkrijgen van vooraf vastgestelde kennis; de leerling moet verschillende bronnen kunnen raadplegen om de antwoorden te vinden; er behoort veel materiaal verzameld en gerangschikt te worden.

De school moet meer doen aan haar *sociale taak*. Daarom moeten de leerlingen werken in groepsverband; ze krijgen oefening in de dingen van het dagelijks leven in het schoollokaal, opdat ze zich een deel voelen van een sociale groep. Ze krijgen opdrachten uit te voeren ten bate van de schoolgemeenschap (p. 66). De Staat Kansas heeft een eenheidsprogram voor de sociale vakken (p. 22). Dit alles houdt natuurlijk in een meerdere vrijheid voor de leerlingen en andere eisen voor een klasselokaal: lessenaars naar eigen keuze en stoelen; meerdere extra ruimte voor uitvoeringen en demonstraties; veel boeken en materiaal; kleurenrijk interieur, de onderwijzer meer gids en raadgever dan opdrachtgever, i.p.v. stilte een meer natuurlijke sociale siuatie (p. 24).

We laten 't hierbij, hoewel er nog veel meer te noemen ware uit dit lijvige rapport van ruim 200 bladz.

Er is veel in, dat waard is om overdacht te worden, al hebben we hier ook onze bezwaren, zo waar op pag. 32 wordt gezegd, dat de grootste betekenis in het leven ligt in de verhouding van de mensen onderling. Hier wordt aan de sociale verhouding 't hoogste belang toegekend. Voor den Christen ligt deze in de relatie ik—Gij; dan komt het ook wel terecht met de ik-gij-relatie en het „ik-an-sich".

Ten slotte. Het geschrift der Kindervrienden wil alle richtingen en godsdiensten dienen. Hier zien we het pragmatisme in de paedagogiek. Elke godsdienst is goed, als hij maar tot daden dringt. Ieder zoeke in 't confectiemagazijn een hem passend costuum. Edoch — er is slechts één weg om te komen tot een oplossing van alle vragen des levens, ook die der opvoeding, en die is: Christus, *de* Weg, *de* Waarheid en *het* Leven.

We hadden veel critiek, doch willen eindigen met een woord van waardering. Niet alleen voor het vele goede in didactisch opzicht, maar vooral voor de warme liefde die uitstraalt uit dit Rapport voor het kind. Hier zien we mensen door Gods algemene genade begiftigd met rijke gaven van hart en karakter, waarmee ze met grote zelfverloochening en met persoonlijke offers het kind willen dienen en daardoor de mensheid.

Utrecht. P. GILHUIS.

P.S. Het rapport: „een Sleutel tot het Kinderhart" is gratis te verkrijgen bij het secretariaat van de stichting „de Kindervrienden", Sarphatistr. 66a te Amsterdam.

IN EN BUITEN HET VERBAND.

XIII.

Buiten het Verband is een rapport verschenen, dat ik niet stilzwijgend wil voorbijgaan. Het heeft niet heel veel aandacht getrokken, ook niet buiten onzen kring. Het verdient meer en beter.

Ik meen het rapport „Bijbelkennis op de u.l.o.-school", opgesteld door een commissie van de neutrale mulo-vereeniging, en behandeld op de algemeene vergadering dezer vereeniging in de Kerstweek van 1938.

Is het, doordat de belangstelling voor dit onderwerp nu lang genoeg heeft geduurd, ook bij de voorstanders der openbare school, en zich nu weer heeft verlegd, bv. naar het vraagstuk van methodische vernieuwing?

Het is het laatste der rapporten, over dit vraagstuk door de groote onderwijs-organisaties in het licht gegeven.

Maar het is naar mijn meening verreweg het belangrijkste, — èn het sympathiekste.

Omdat het eerlijk is — en daarom eerbiedig! Niet, dat het tegendeel van anderer belichting zou moeten gelden. Maar omdat het, om een kanselterm te gebruiken, dieper graaft, en daardoor de kernvragen ontdekt, deze ook open aanvaardt — en daarmee tot dieper eerbied komt.

Want — de religieuze vragen zijn dieper dan de cultureele!

Natuurlijk wordt ook — en allereerst, maar niet allermeest! — de cultureele waarde van Bijbelkennis erkend.

Maar dan zegt het rapport — en velen, die oplossing van het vraagstuk wilden bevorderen, zwegen toch daarover —:

„Maar zeker wordt ook in steeds breder kring gevoeld, dat onbekendheid met de geestelijke wereld, waarmee ons de Bijbel in aanraking brengt, geestelijke armoede betekent; het besef, dat de geestelijke armoede van onze tijd „irgendwie" verband houdt met de vervreemding van een groot deel der mensen van de Heilige Schrift, dringt steeds meer door."

En dat het rapport de pretentie, waarmee zich de Bijbel aandient, niet boek van hoge cultuur, maar Boek van God te zijn, niet negeert, maar aanvaardt, stemt ook den man van het Christelijk onderwijs blijmoedig. Immers:

„Bij elk verhaal gaat het om den mens tegenover God, waarbij God centraal, de mens afhankelijk is. Stelt men dit voorop, dan krijgt elk verhaal zin.

Dat ongehoorzaamheid aan God den mens uit Gods nabijheid verdrijft en hem in schuldbesef en verlatenheid tot vreemdeling op Gods aarde maakt, is uitgedrukt in het Paradijsverhaal, maar ook in den Verloren Zoon.

Tegenover God past den mens blind vertrouwen, volkomen overgave. Dit wordt uitgedrukt in Abraham's offerande; het Nieuwe Testament is één doorlopende prediking hiervan.

Niet, wat wij zelf begeren en willen, maar wat God wil, is hoogste Wet. De Tien Geboden (het Gebod der Liefde in het N. T.) zijn de eisen, die God den mens in zijn gebondenheid aan Hem en zijn verbondenheid met zijn medemensen stelt.

Wie de Bijbel niet kent als het boek, waarin God komt tot den mens met Zijn zedelijke eisen, met Zijn zoekende liefde, met zijn troost, zal zeker in de rijke inhoud wat vinden, dat hem treft; niemand zal onontvankelijk zijn voor Nathan's boodschap aan David, voor Amos' boetprediking, voor de zuivere diepte der Bergrede en van de gelijkenissen, maar toch: de verhouding God: mens is de rode draad, die door het Boek der Boeken loopt en het tot een eenheid maakt."

Dit schreven mannen van het openbaar onderwijs.

Ik zeg niet: zóó *is* het openbaar onderwijs. Verre van daar. Ook niet: zoo denken **de** mannen van het openbaar onderwijs. Even verre van daar: er is menige andere uitspraak uit hetzelfde „kamp" tegenover te zetten.

Ik denk er niet aan, de synthese te prediken, of de grenzen te verflauwen. De historie van de laatste eeuw heeft een diepe kloof getrokken door het geestelijk leven in Nederland.

Maar aan de andere zijde hoort men soms een roep, een zucht, ook een schreeuw, die ook wij dienen op te merken, — „wij", d.i. niet allereerst de organisatie van het christelijk onderwijs, dat is wèl „christelijk"-Nederland.

Het rapport is op de algemeene vergadering

behandeld — in goeden toon. Er werd niet gestemd. Natuurlijk was er naast het pro: een contra. Want: zóó denkt „men" hier nog niet.

Maar — de mentaliteit van dit rapport is een gansch andere dan die van vóór 50. van vóór 25 jaren. Vergun me nog één aanhaling: „Slechts wie zich dienende wil instellen, vindt in de Bijbel geestelijk voedsel in overvloed.
Wie niet beseft, dat naar het bijbelwoord de mens eerbiedig heeft te luisteren en de verteller eenvoudig en met eerbiedige ernst heeft te vertellen, kan beter zwijgen."

Of dit ooit zou kunnen?
Onder de tegenwoordige verhoudingen zeer zeker niet.
Maar dat het openbaar onderwijs van onder het juk der neutraliteit verlost wordt — is niet ondenkbaar.
Maar dan is het geen openbaar onderwijs meer.
De school aan de ouders, d.i. in overeenstemming met de levende principes, met de diepste overtuigingen op religieus — neen: op godsdienstig gebied, van de ouders-zelf, is hier de eenig mogelijke oplossing.
Zooals de Christenouder dit voor vijftig en voor honderd jaren gevoeld heeft.
Dan valt de natie niet uiteen. Dan valt wel de heilige tempel van de al- of niet-verplichte staatsschool. Maar niet de vrijheid, eigen kind op te voeden in eigen overtuiging, aanvaard in eigen vrije keus. —
En waarbij de christen dankbaar erkent: dat hij koos naar eigen keus — omdat hij gekozen werd, en zijn „roeping" volgde.
En de kracht van Nederland zou er bij winnen!

Naschrift:

„Deze begeerte naar persoonlijk contact met God is wel nooit zoo sterk en zoo verbreid geweest als tegenwoordig, nu schier alles wegvalt waarop de menschheid eertijds meende te kunnen staat maken, en onzekerheid en onvastheid ons overal tegemoet treden.

Die persoonlijke verhouding, zonder welke geen innerlijke vrede mogelijk is en die ver uitgaat boven de hoogste scheidsmuren, onverschillig van welken aard deze moge zijn, kenmerkt zich bij uitstek door waarheidszin, oprechtheid en eerlijkheid."

Zoo sprak onze Koningin: Wilhelmina.

Gr.

VERSLAG

AAN DE COMMISSIE VAN UITVOERING VAN GEREF. SCHOOLVERBAND VAN DE DELEGATIE VOOR DE GEREF. KWEEKSCHOOL TE AMSTERDAM-Z.

Sedert het vorige verslag trad als lid tot de delegatie toe de Heer J. Dijkstra, hoofd der Zuider-School te Amsterdam, ter vervulling van de vacature, welke was ontstaan door het vertrek van Ds. Fokkema uit Amstelveen. Er is thans nog één vacature.
Tweemaal werd de school namens de delegatie bezocht, de eerste maal door Prof. Grosheide en den Heer J. van Dijk; de tweede maal door de Heeren Dr. Ebling en J. Dijkstra.
De omtrent deze bezoeken uitgebrachte verslagen versterken bij vernieuwing het vertrouwen, dat naar de meening der delegatie in de School en haar leiding mag worden gesteld.
Moge uit een der verslagen het volgende geciteerd worden: „Terwijl wij geen aanleiding hebben bijzondere opmerkingen omtrent de bijgewoonde lessen te maken, zijn wij toch tot onze blijdschap in staat te verklaren, dat de lesinhoud, de lestoon en ook de omgang, die tijdens de lessen in de lokalen heerschten, alleszins reden tot bevrediging schenken. Het komt ons voor, dat dit onderwijs op goed peil stond."
Het examen in de religieuze vakken werd ook dit jaar ten deele schriftelijk en ten deele mondeling afgenomen. Het schriftelijk examen vond plaats op 22 October 1938 en betrof de Methodiek der Bijbelsche Geschiedenis en de Paedagogiek. Voor de opgaven verwijzen wij U naar het slot van dit verslag.
Het ingeleverde werk werd voor de delegatie nagezien, voor zooveel eerstgemeld vak betreft, door Prof. Grosheide en voor zoover

aangaat de Paedagogiek door de Heeren J. van Dijk en J. Wijngaarden.
Het mondeling examen werd afgenomen op 31 October 1938 en werd namens de delegatie bijgewoond door Ds. P. van Dijk en de Heeren J. van Dijk en J. Wijngaarden.
Door 19 candidaten werd aan het examen deelgenomen, waarvan 18 voor het schooldiploma slaagden, terwijl helaas aan 2 van deze laatsten de aanteekening van G. S. V. niet kon worden toegekend.
In één van deze gevallen, waar Bijbelsche Geschiedenis het struikelblok bleek te zijn, meende de delegatie geen bezwaren te mogen hebben tegen de toezegging, om bij het eerstvolgend examen de aanteekening alsnog te verleenen, mits dan een voldoend cijfer wordt behaald voor gemeld vak, zonder dat dit geval echter als „precedent" zal mogen worden aangemerkt.
Ook dit jaar kon weer met genoegen worden geconstateerd, dat bij het onderwijs aan de eischen, in „Contract en Regelen voor het toezicht op de bij het Gereformeerd Schoolverband aangesloten Kweekscholen" gesteld, werd voldaan.
Als overzicht van de resultaten van het examen volge hier een lijstje van de aantallen malen, dat een cijfer voor de verschillende vakken werd behaald:

Cijfers	3	4	5	6	7	8	9	10
Methodiek Bijbelsche Geschiedenis . . .	—	—	—	9	6	4	—	—
Bijbelsche Geschiedenis .	—	2	2	3	5	5	1	1
Paedagogiek	—	—	—	5	7	7	—	—
Kerkgeschiedenis	—	—	1	9	4	2	3	—
Geloofsleer	1	2	1	5	4	2	3	1

Tot slot laten wij volgen de opgaven voor het schriftelijk examen:

Methodiek van het Onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenis.

Maak van de twee volgende onderwerpen er één:

1. Het onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenis op de Lagere School.
2. Geef een willekeurige vertelling uit het Nieuwe Testament voor het derde leerjaar.

Paedagogiek.

Maak van de volgende onderwerpen er één:

1. De strijd van de Vrije Christelijke School.
2. Het voorbeeld van den Onderwijzer.
3. De tucht in de Christelijke School.

Sterke de Heer ook in het loopende cursusjaar Directeur en Leeraren en leerlingen, om de taak, die hij ieder hunner oplegde, tot Zijn eer te volbrengen.

Namens de delegatie

PROF. DR. F. W. GROSHEIDE, Voorzitter.
TH. A. VERSTEEG, Secretaris.

Amsterdam, November 1938.

VAN DE BOEKENTAFEL

„Verder leeren of niet" en *„De keuze van het beroep"*; Uitgave van de Chr. Psych. Centrale voor School en Beroep, Stadhouderslaan 43-45, Utrecht; à *f* 0,02, bij 25 en meer exemplaren à *f* 0,01 per stuk.

Deze vliegende blaadjes zijn wel aan te bevelen voor ouders, die voor hun kinderen voor de keuze van een beroep staan. Hoe moeilijker de tijden zijn, hoe voorzichtiger men bij de keus moet zijn. Deze blaadjes, die van uit de school moesten verspreid worden, raden aan voorlichting te vragen bij de bureaux, aangesloten bij de Centrale.

N. v. d. W.

De Weg door het Leven en *Njai*, beide door *M. ter Heide*, elk à *f* 3,40 in prachtband; Uitgeverij „De Kern", 's-Gravenhage.

Het eerste werk is een roman over de moeilijkheden van een predikant in zijn gemeente en van een candidaat, die tevergeefs op een beroep wacht. In den tweeden roman gaat het over de gevaren voor een jongen, ongehuwden christen in de Indische rimboe. In beide werken is de teekening duidelijk en principieel; de lezer volgt met spanning de ontwikkeling. Aanbevolen.

N. J. v. d. W.

10 MAART 1939 9E JAARGANG No. 5

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA's UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

ZEER STERK

Zoo is de heer Van der Waals, onze vroegere secretaris, en nu een klein jaar eerelid van de Commissie van Uitvoering. Zoo lang we hem kennen: zeer sterk. Maar voor hen, die gewend zijn te spreken in Bijbeltaal, is hij dat geworden, officieel, op 26 Februari j.l., toen hij zijn tachtigsten verjaardag mocht vieren.

Zeer sterk is nog deze krasse grijsaard met zijn groote vitaliteit, waarvan Gereformeerd Schoolverband in al de jaren van zijn bestaan genoten heeft. Op de algemeene vergadering van het vorige jaar is dat duidelijk gebleken. En nu, bij het merkwaardige en heugelijke feit van zijn tachtigsten verjaardag, willen we hem gaarne in ons orgaan openlijk gelukwenschen. De Heere, die hem zoo lange jaren heeft gesterkt en ten zegen gesteld, zij hem voorts in den levensavond een God van vrede en blijdschap; te meer naarmate de morgenstond nadert, gelijk Dr. Gunning heeft gezegd.

BOUMA.

DE TIJD TUSSCHEN HET OUDE EN NIEUWE TESTAMENT.

I.

Inleiding.

De bedoeling dezer artikelen is een aantal schetsen te geven van vertellingen over den tijd tusschen O.T. en N.T. Men make den leerlingen het onderscheid tusschen de Bijbelsche en gewone geschiedenis duidelijk en geve niet den indruk, dat we hier ook met „Heilige Geschiedenis" te doen hebben. Gelijk wij nu echter ter verduidelijking van den Bijbel gebruik maken van de gegevens der opgravingen, van de aardrijkskunde van Palestina enz., mogen we ook de ongewijde geschiedenis daartoe gebruiken.

Bronnen.

Wij kennen de hier te bespreken periode hoofdzakelijk uit enkele Grieksche schrijvers, eenige der apocriefe boeken en den Joodschen geschiedschrijver Flavius Jozefus. Al deze bronnen zijn vaak onvolledig en onbetrouwbaar. Veel is dus onzeker en we moeten dan gissen en een keus doen uit verschillende opvattingen. Dit geldt m.n. den Perzischen tijd. (Onze opvatting over die periode wordt verdedigd in Geref. Theol. Tijdschr. 36-1935 blz. 170 v.v.)

Litteratuur.

Het beste kan men gebruiken Bijbelsche Handboek I blz. 535 v.v. (B.H.) en verschillende artikelen in de Christelijke Encyclopedie. Daarnaast verschillende boeken over de geschiedenis van Israël. Hier zij vermeld: Arthur Allgeier Biblische Zeitgeschichte Freiburg 1937 blz. 237 v.v.

I. *Het einde der Perzische heerschappij.*

Uit den Bijbel weten wij, dat Nehemia in 433 naar Perzië terugkeerde, later echter weer naar Jeruzalem kwam en verder ging met zijn reformatorisch werk. Daarna zwijgt de Schrift. Misschien hebben wij nog eenige Psalmen uit later tijd, maar waarschijnlijk is dat niet. De buiten-Bijbelsche gegevens over den tijd van ± 410—333 zijn spaarzamelijk en onzeker.

± 410 moet er een landvoogd Bagoas over Juda geregeerd hebben. Hoogepriester was toen Johanan, spoedig opgevolgd door Jaddua. Met de Samaritanen bleven groote moeilijkheden bestaan. Deze leidden tenslotte tot hun afscheiding en de stichting van een tempel op den Gerizim. Wij weten hiervan heel weinig. Wat Jozefus er van verhaalt, is volstrekt onbetrouwbaar. In elk geval is de afscheiding ± 330 een feit geweest. De

Samaritanen aanvaardden alleen de Thora en verwierpen de profeten.
Van Jesaja's dagen af hadden zich Joden in Egypte gevestigd. In de vesting Jeb-Syene bevonden zich een groot aantal Joodsche huursoldaten. Zij hadden een eigen tempel, die de Perzen, toen zij Egypte verwoestten en veroverden, lieten staan. Toen het Perzische gezag in Egypte zwakker werd en de Egyptenaren gingen opstaan, kregen deze Joden het moeilijk. In 411/10 werd hun tempel verwoest. De Joden vroegen hulp ook aan Jeruzalem maar het baatte weinig. Waarschijnlijk is de kolonie langzaam aan uitgestorven.
(Dit alles weten we uit papyri, die tusschen 1906 en 1908 gevonden zijn.)
In 333 werd de Perzische koning Darius III door Alexander den Grooten bij Issus definitief verslagen. Ook Tyrus en Gaza werden door hem ingenomen. Misschien is hij ook in Jeruzalem geweest. In elk geval onderwierpen de Joden zich vrijwillig. Zoo kwam Palestina onder Grieksche heerschappij.

II. *De Heerschappij der Ptolemaeën.*

Na Alexanders dood ontstond er jaren lang een verwoede troonstrijd tusschen zijn veldheeren. In 301, in den slag bij Ipsus, kwam het tot een voorloopige beslissing. Antigonus, de laatste generaal, die het wereldrijk bijeen wilde houden, werd verslagen. Een verdeeling kwam tot stand. Ptolemaeus Soter kreeg Egypte, Seleucus Syrië, Cassander Macedonië en Lysimachus Thracië.
Theoretisch kwam Palestina onder de heerschappij der Seleuciden, practisch drongen de Ptolemaeën er steeds verder door. (Men lette bij dit alles op de profetie van Daniël 8 en haar vervulling!).
Van de rol, die de Joden bij dit alles hebben gespeeld, is weinig bekend. Wij weten alleen, dat Ptolemaeus I eens op een Sabbat Jeruzalem overrompeld heeft.
Eerst onder Ptolemaeus IV Philopator (221-204) trad er verandering in. De Seleuciden, onder hun krachtigen vorst Antiochus III (223-187) wisten de Ptolemaeën langzamerhand uit Syrië weg te dringen. Beslissend was de slag bij Paneron (waarschijnlijk 198). Jeruzalem voorzag o.a. Antiochus van levensmiddelen. De Joden kwamen definitief onder Syrische heerschappij.

Onder de Ptolemaeën hadden de Joden het niet slecht. Velen trokken naar Egypte. In dezen tijd begint dan ook de groote Helleniseering (Vergriekseching) der Joden. Wel heeft men in officieele Joodsche kringen te Jeruzalem zich daartegen lang verzet, maar het gelukte niet. Het beste bewijs der Helleniseering hebben we in de Septuaginta (de LXX) de Grieksche vertaling van het Oude Testament.

> Haar naam dankt deze vertaling aan een interessante legende, bekend uit den z.g. brief van Aristias aan zijn broeder Philocrates. Ze luidt kort weergegeven, aldus: Ptolemaeus II Philadelphus wilde in zijn bibliotheek een exemplaar van de Thora (Pentateuch) hebben. Hij stuurde een gezantschap, waartoe Aristias zou behoord hebben, naar Eleazar, hoogepriester te Jeruzalem. 72 Joodsche geleerden stuurde deze, die de vertaling in 72 dagen volbrachten. Het verhaal kan een kern van waarheid bevatten, maar vermoedelijk is de Septuaginta het werk niet van Jeruzalemsche maar van Alexandrijnsche Joden. De naam is later over heel het O.T. uitgebreid.

Vermoedelijk is aan de Septuaginta vele jaren gewerkt en door verschillende handen. Het karakter der vertaling verschilt in de onderscheidene deelen zeer. In elk geval was ze in 130 klaar. De z.g. Apocriefen werden opgenomen. Wat daar de oorzaak van is, kunnen wij hier niet bespreken. Dit hangt ook samen met de vraag, wanneer de Oud-Testamentische kanon is afgesloten. O.i. is dat niet te bepalen. (Zie echter Aalders in de Chr. Enc. art. Oude Testament.)
Uit Jozefus kennen wij nog een verhaal, waarvan de historische waarde niet precies is vast te stellen, maar dat toch wel een kern van waarheid zal bevatten, waarin ons wordt verteld, dat de hoogepriester Onias II weigerde belasting te betalen. Zijn neef Jozef, zoon van Tobias, kreeg toen van Ptolemaeus III Energetes (246-221) gedaan, dat hem de belastingen werden verpacht in Judea. (Hij bood nl. het meeste.) Hij buitte de massa hevig uit.
(Voor de heele legende zie men Allgeier pag. 271 v.v.)

Amsterdam. H. H. GROSHEIDE.

LIJDT ONS CHRISTELIJK ONDERWIJS INDERDAAD AAN INTELLECTUALISME? [1])

I.

Wat is intellectualisme?
Men zou kunnen zeggen: intellectualisme is overschatting van het intellect — daardoor onderschatting van andere levensfactoren, waardoor schade aan de harmonische ontplooiing van het menschelijk leven wordt gebracht.
Dat is echter wat erg eenvoudig en algemeen gezegd.
Achter het intellectualisme schuilt een levensbeschouwing, welke opkomt uit een eenzijdige waardeering van het intellect. Nadere beschouwing brengt ons op het terrein der wijsbegeerte, waardoor de 19e eeuw werd beheerscht.
De ontwikkeling van de philosophie der Aufklärung, inzonderheid het critisch idealisme van Kant, leidde tot een kenleer, die het redewezen zag als een categorische structuur, welke door de ervaring wordt ontdekt en tot de eigenlijke kennis voert.
Weliswaar erkende Kant naast het gebied der eigenlijke of theoretische kennis der zuivere rede nog het terrein der practische rede met haar postulaten van God, deugd en onsterfelijkheid.
In tegenstelling echter met de reformatorische beschouwingswijze, werd daardoor de verhouding van ethiek en religie niet alleen omgekeerd, maar ook het wezen der religie miskend, zoodat zij haar centrale plaats in het menschelijk leven inboette.
Daaruit kwam weer de bekende stelling op, dat de religie een privé-aangelegenheid zou zijn, terwijl de leer eener onafhankelijke moraal tegemoet kwam aan een liberalisme, dat allengs de heerschappij aan het denkend deel der natie zou brengen.

* * *

Niet weinig werd het intellectualisme bevorderd door de wijsbegeerte van Hegel, die alles in het redewezen deed opgaan.
De consequentie van dit stelsel kon geen andere zijn, dan deze, dat ook de religie en het zedelijke leven in een metaphysica en een moraalsysteem werden opgelost.
Deze verheerlijking der rede, welke een vereenzelviging van de goddelijke en de menschelijke rede insluit, is de eigenlijke kern van het intellectualisme, dat zijn invloed op de massa zou doen gelden.
Het heeft den grond gelegd tot den hoogmoed eener menschvergoding, welke op haar beurt in niet geringe mate werd bevorderd door de geweldige machtsontplooiing tengevolge van de zeldzame vorderingen der moderne wetenschap en techniek.
De mensch gaf zich over aan den waan, dat hij zijn toekomst in eigen hand had genomen, en dat hij bij machte zou zijn bij het toenemend licht een aardschen staat van geluk te bouwen als een Godsstad op aarde.

* * *

Weliswaar sloeg dit hoog gespannen idealisme ten deele over in een naturalisme, hetwelk nochtans niet van karakter veranderde, tenzij dan in dien zin, dat het zoo mogelijk nog een radicaler negatie van het hooger geestelijk en zedelijk leven inhield.
Intusschen bleven de gevolgen niet uit. De werkelijk sociale kracht verstierf. De menschen kwamen individueel op zich zelf te staan. Het libertinisme maakte snelle veroveringen. De menschelijke zelfzucht schiep zich een ongebondenheid, welke schier geen grenzen meer erkende.
Een tijd lang scheen het, dat de saamleving dit alles verdragen kon zonder in haar grondvesten te worden verstoord. Weldra zou echter blijken, dat men teerde uit de overgebleven geestelijke en zedelijke reserves der vorige geslachten.
Alles werd verwacht van de verlichting des volks. Bouw scholen en onderricht het volk, dan zullen de gevangenissen en tuchthuizen overbodig worden. Naar Griekschen maatstaf werd de stelling gehuldigd, dat de wortel der deugd in de verlichting stak. Deugd is kennis en kennis is deugd.

* * *

Deze beginselen hebben mede een krachtigen stoot gegeven aan de ontwikkeling van ons schoolwezen. Volksverlichting werd als het

[1]) Referaat gehouden op den Provincialen Schooldag van het gewest Friesland van G. S. V. op 30 November 1938.

heil des volks beschouwd en een der eerste plichten van de overheid, of naar het moderne spraakgebruik van den staat.
Ook al weer een gevolg van het intellectualisme. Immers dat leeft uit ideën, zoo ook uit de staatsidee, uit de idee van het socialisme, de idee der gemeenschap, de idee der natuur, de idee der geschiedenis, enz.

* * *

Vraagt men nu, of ons onderwijs in het algemeen aan intellectualisme lijdt, dan kan deze vraag moeilijk ontkennend worden beantwoord.
Vraagt iemand: En ons Christelijk onderwijs dan?
Dan vraag ik: In welk opzicht verschilt dat van het onderwijs in het algemeen?
Wellicht wordt men boos, als ik dat zoo stel. Of ik dan zoo weinig waarde hecht aan het Bijbelsch onderricht, aan de schoolsfeer, aan den verborgen invloed, die daarvan uitgaat? Volstrekt niet, maar dat raakt slechts ten deele de hoofdzaak.
Ik zou de invoeging der Bijbelsche vakken in den lesrooster niet gaarne missen, maar acht men voldoende, dat deze vakken hun bescheiden deel temidden van de gewone vakken hebben?
En de schoolsfeer? Zou men meenen, dat onze mannen immuun zijn voor den algemeenen invloed van het intellectualisme? Onze schoolmannen, onze ouders, onze kinderen?
Er is inderdaad aanleiding voor de vraag, of wij ons wel bewust zijn van dien invloed en bij machte om er bewust tegen te strijden.
Zonder beding heeft Prof. Gerbrandy recht, als hij in zijn rede van 1934 heeft opgemerkt: „De Christelijke school heeft zich volledig aangepast aan het stelsel, dat zij vond en dat in theorie en practijk zeker in zijn toenmalige constellatie niet was van christelijken oorsprong, alleen zij heeft daaraan het vak Bijbelsche Geschiedenis toegevoegd en haar best gedaan de andere vakkennis van den geest van dat hoofdvak te doordringen, maar het stelsel als zoodanig heeft zij voor volle honderd procent geslikt, dat stelsel is door de wet tot norm verheven." [1])

[1]) „Gevaren van den crisistijd voor onze scholen." Bl. 7.

Ik neem volstrekt niet alles voor mijn rekening, wat hij opmerkt over verschillende dingen, als klassen, lesrooster e.a. Zonder twijfel echter heeft hij een gevoelige snaar aangeraakt en men zal niet kunnen ontkennen, dat ons Christelijk onderwijs te weinig Christelijk is. Daarop komt het hoofdzakelijk neer in meer genoemde redevoering. Begrijp ik hem wel, dan mist hij de zelfstandige actie, den waarlijk reformatorischen geest, die overeenkomstig de Christelijke levens- en wereldbeschouwing reformeerenden en reorganiseerenden arbeid op het terrein van de school inzet. (Vgl. bl. 10 v.v.) „En tòch hoezeer dat ééne", zoo Prof. Gerbrandy, „wat geëischt mocht worden, ontbreekt n.l. ontplooiing van het Christelijk karakter der school in heel haar toon en toepassing in de practijk, elke begeerte om van staatswege een finale opruiming te houden, dient met alle kracht, die in ons is, te worden tegengestaan." (bl. 11).
Men behoeft niet te vragen, waarom?
De auteur wenscht geen autoritatieve inmenging van boven af, maar vooral wil hij de Christelijke school als een duur gewonnen pand behouden. Derhalve meer vrijheid en verdieping van het Christelijk karakter. Hij vergeet ook niet te wijzen op de geestelijke zijde: „Het volk leere de diepte en de schatten van Gods Woord verstaan" (bl. 12).

* * *

Resumeerende moet dus worden aangenomen, dat ons Christelijk onderwijs een geheel eigen taak ten aanzien van de hoofdzaak, de volksopvoeding, heeft, en zich heeft te bezinnen op de intellectualistische invloeden eenerzijds om die met gemeenschappelijke krachten te overwinnen en het onderwijs te leiden in den weg door de beginselen geboden. Die taak draagt derhalve een tweeledig karakter. Zij stelt ons voor een vergelijking van beginselen en noopt tot het vinden van den genoemden weg, of wil men van de methode, die door de eigen levens- en wereldbeschouwing wordt aangewezen.
Uit de genoemde vergelijking volgt reeds onmiddellijk een reactie tegen den intellectualistischen geest.
Al te zeer wordt het onderwijs gekenmerkt

door wat Prof. Gerbrandy in een noot op bl. 8 aanteekent: „pomp het er in, stomp het er in, het kinderhoofd is hol." Hoewel ik persoonlijk een weinig minder pessimistisch daartegenover sta.
Geenszins verdedig ik een beschouwing als ware de ziel van het kind een tabula rasa, waarop men zooveel mogelijk moet schrijven om het voor te bereiden voor het leven. Even beslist wijs ik de voorstelling van het Kantiaansche formalisme der zuivere rede af. Hetgeen de Heilige Schrift ons leert omtrent de ziel, haar schepping, gaven, bestemming en organen, geeft een geheel ander beeld. De mensch is een redelijk-zedelijk wezen. Geroepen tot kennis van God en tot een leven der gerechtigheid naar de wet des levens, bestaat de mensch in een levensrelatie tot den alleen souvereinen God, die in geestelijk en zedelijk licht verschijnt.
De verdorvenheid onzer natuur moge dat licht hebben verduisterd, zoodat hij in een donkeren nacht verkeert, onbewust van den verloren adel zijner ziel, dank zij de grondelooze barmhartigheid Gods, in den Christus geopenbaard, heeft God gewild, dat er een toorts der Waarheid ontstoken is. Door de zonderlinge zorg Gods is er ook altoos een volk, dat aan de kennis der Waarheid wordt ontdekt. Zijn Woord staat als een blijvend getuigenis in de wereld en het is het onuitsprekelijke voorrecht van het Christenvolk dit getuigenis te mogen kennen en geroepen te zijn dat uit te dragen in het volksleven.
Het Christelijk onderwijs behoort zich van die hooge roeping bewust te zijn en daaraan zijn arbeid te toetsen.
Overbodig te zeggen, dat het daarmede in openlijke tegenstelling wordt gezet met een humanistische levens- en wereldbeschouwing. Zoo draagt de taak van het Christelijk onderwijs een geestelijk en een zedelijk karakter. Op den bodem der Christelijke levens- en wereldbeschouwing heeft het zich te richten op een onderwijs naar de heilige beginselen, waardoor deze wordt gedragen, d.i. naar den regel des geloofs, hetwelk is de Heilige Schrift, en overeenkomstig dien regel heeft het de opvoeding des volks te leiden in het spoor van de goddelijke zedewet.

(Wordt voortgezet.)

Utrecht. J. SEVERIJN.

RAPPORT

VAN DE DELEGATIE VAN GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND VOOR DE CHRISTELIJKE KWEEKSCHOOL TE SNEEK OVER DEN CURSUS 1937/1938 AAN DE COMMISSIE VAN UITVOERING.

Hooggeachte Heeren,

Uwe delegatie heeft de eer het volgende te rapporteeren:

A. Samenstelling delegatie.
Hierin kwam geen wijziging. Er is één vacature, n.l. die van secundus voor den heer Bekius. De delegatie laat met goedvinden van het gewestelijk Bestuur dit rapport vergezeld gaan van een voordracht ter vervulling der vacature. Zij zal gaarne Uw besluit in dezen vernemen.
De heer Dijkstra was zeer tot onze spijt door ziekte verhinderd aan de werkzaamheden deel te nemen.

B. Verhouding tegenover Directeur en Leeraren der Kweekschool.
Deze was zoo prettig als het maar kan. Alle mogelijke medewerking werd ondervonden.

C. Schoolbezoek.
Drie gedelegeerden en één secundus bezochten twee aan twee in den loop van den cursus de school.
De eerste maal werden lessen bijgewoond in Wiskunde, Geloofsleer, Fransch, Nederlandsche Letterkunde, Vaderlandsche Geschiedenis en Paedagogiek.
Bij *Geloofsleer* werd allereerst een les overhoord over de genademiddelen. Het bleek, dat de leerlingen zich goed hadden voorbereid.
Daarna besprak de leeraar het sacrament van den Doop, thetisch en anti-thetisch. De behandeling was grondig en duidelijk.
Bij *Letterkunde* was aan de orde Joost van den Vondel. Zijn levensloop werd nagegaan. Daarna werden enkele gedichten gelezen. Aan de hand van deze maakte de leeraar duidelijk, dat Vondels levensbeschouwing wel Christelijk was, doch niet Calvinistisch. Bij de bespreking van het gedicht „Uitvaart

van mijn Dochterken" grijpt de leeraar de gelegenheid aan om te wijzen op den troost van het Verbond, welken Vondel miste, en om het Stoïcisme te bestrijden.
Bij *Vaderlandsche Geschiedenis* werden behandeld de grondwetsherziening van 1814 en de Organieke Wetten, waarbij de leeraar wees op den geest der Fransche Revolutie en den invloed daarvan op deze wetten en op den Jan Salie-geest van dien tijd, welke ook uitkwam in de Regeling der Kerkgenootschappen. Aan alle bestaande godsdiensten werden gelijke rechten toegekend, op grond waarvan de Afgescheidenen in 1834 werden vervolgd. Voorts werd gesproken over de grondwetswijziging van 1815, over Von Metternich, het Weener Congres en de vereeniging van Noord en Zuid. Duidelijk kon worden geconstateerd, dat het onderwijs conform de Gereformeerde beginselen was.
Bij *Paedagogiek* was aan de orde het spel. De leeraar toonde aan, dat het spel voor het kind geen ontspanning is, maar ernst, vóór-oefening voor het leven. Hij bestreed de atavistische theorie en de opvatting van Montessori.
Bij de lessen in *Wiskunde* (stelling van Pythagoras) en *Fransch* (lezen en vertalen) kwam uiteraard het confessioneel karakter van het onderwijs minder duidelijk uit.
Het tweede bezoek aan de school strekte zich uit over lessen in Natuurkunde, Opvoedkunde (tweemaal) en Zang.
Bij *Natuurkunde* werd besproken de tangenten-boussole.
De eerste les in de *Opvoedkunde* handelde over karakterleer. De tweede over begrippen, oordeelen, besluiten, waarna een aanvang gemaakt werd met de bespreking van een schrijfmethode.
Het *Zangonderwijs* was van practischen aard: één- en tweestemmig zingen, hoofdelijk zingen en in koor.
Vooral bij Paedagogiek kwam uit, wat het Christelijk standpunt dient te zijn.
In het algemeen kan worden opgemerkt, dat de geest in de klas goed is en de verhoudingen van prettigen aard. De ijver der leerlingen bleek bevredigend en de aandacht viel te roemen. De gedelegeerden hebben dan ook met veel genoegen de lessen bijgewoond.

D. Bezoek aan het Eind-examen.

Een der secundi bezocht een dag het eindexamen. 's Morgens woonde hij vier examens bij in de Aardrijkskunde, waarbij vragen gesteld werden over Europa en de Natuurkundige Aardrijkskunde. 's Middags gaf hij zijn aandacht aan een tweetal examens in de Nederlandsche Taal. Hierbij werden vragen gesteld over zinsontleding en grammatica.
Van de wijze van examineeren kreeg hij een bevredigenden indruk.
De vragen werden duidelijk gesteld en waren niet te moeilijk. Een der gecommiteerden roemde tegenover hem de kennis der grammatica van het Nederlandsch bij de leerlingen van deze school.

E. Het examen in de Bijbelsche vakken.

Dit werd gehouden op 19 en 20 September. De morgen van dezen eersten dag werd besteed aan het schriftelijk-, de rest van den tijd aan het mondeling examen. Bij dit laatste werd telkens gedurende een uur een groep van vier candidaten afgewerkt. Iedere candidaat werd in ieder vak een kwartier afzonderlijk ondervraagd. Er waren 21 candidaten.
Een der gedelegeerden woonde het schriftelijk gedeelte bij. Het had een ordelijk verloop.
Het mondeling werd geheel meegemaakt door twee gedelegeerden en gedeeltelijk door een gedelegeerde en drie secundi, zoo echter, dat alle posten voortdurend bezet waren.
Wat het schriftelijk examen betreft, kan het volgende worden meegedeeld:

I. *Bijbelsche Geschiedenis.*

Uit verschillende onderwerpen kon een keuze worden gedaan voor een opstel. Vooraf werd er op gewezen, dat het voorkeur verdiende het onderwerp zoo te behandelen als men het aan kinderen zou vertellen. De onderwerpen waren: 1. Jozef in de gevangenis; 2. David — Hebron; 3. Ruth; 4. Esther; 5. de Gelijkenis van den Barmhartigen Samaritaan; 6. de Tabernakel; 7. Johannes de Dooper; 8. Paulus' gevangenschap onder Felix en Festus.
Dertien candidaten kozen het derde onderwerp, zes de gelijkenis van den Barmhartigen Samaritaan en twee een ander onderwerp.

II. *Kerkgeschiedenis.*

Zes vragen werden opgegeven, waarvan drie naar keuze beantwoord moesten worden. Zij luidden:

1. Hoe toonde de Kerk in den loop der tweede eeuw haar eenheid en algemeenheid of katholiciteit?
2. Hoe verklaart ge, dat de patriarch van Rome het primaat van de Kerk kreeg?
3. Omschrijf het standpunt van Luther, Calvijn, Zwingli t.o.v. de beteekenis van het Heilig Avondmaal.
4. Noem de besluiten van de Dordtsche Synode.
5. Welk karakter vertoonde het Nederlandsche Réveil?
6. Welke richtingen ontstonden in de 19e eeuw in de Ned. Herv. Kerk? Zeg er iets van.

III. *Geloofsleer.*

De volgende vragen moesten worden beantwoord:

1. Waarom wordt Jezus de Christus genaamd? Wat weet ge te zeggen aangaande Zijn Priesterlijk Ambt.?
2. Wat leeren we aangaande de bekeering? Denk hierbij vooral aan:
   a. waarvan is ze een openbaring?
   b. de beteekenissen van het woord bekeering;
   c. waarin bestaat ze?
3. Stel de leer inzake het Heilig Avondmaal van Rome en Calvijn tegenover elkaar.

Ten aanzien van het mondeling examen kan worden opgemerkt:

1e. De examinatoren beijverden zich om zooveel mogelijk de geheele leerstof door te gaan. Vrijwel alle onderwerpen kwamen ter sprake.

2e. Bij Bijbelsche Geschiedenis deed zich een kleine moeilijkheid voor, wat betreft de beoordeeling van het schriftelijk werk. De gedeputeerden van den Schoolraad achtten het minder juist, dat verschillende candidaten hun opstel hadden gegoten in den vorm van een vertelling. Zij stelden meer prijs op een nauwkeurige en volledige weergave van de feiten. Ook de gedelegeerde van Gereformeerd Schoolverband was van dit gevoelen. Toen zij evenwel vernamen, dat aan de examinandi gezegd was, dat een behandeling in verteltrant de voorkeur verdiende, werd besloten bij de vaststelling van het cijfer dit bezwaar niet al te zeer te laten gelden.

3e. Ondanks het feit, dat het vak Paedagogiek uitsluitend mondeling geëxamineerd werd, hadden de leerlingen voldoende gelegenheid van hun kennis te doen blijken, en het peil hiervan was in hoofdzaak bevredigend.

De uitslag was, dat drie candidaten moesten worden afgewezen.
Het volgende overzicht geeft aan, hoeveel maal een bepaald cijfer werd toegekend.

	Bijbels.he Geschiedenis en Methodiek	Kerk-Geschiedenis	Geloofsleer	Opvoedkunde
9	—	1	2	3
8	6	6	3	3
7	8	8	7	6
6	5	4	6	6
5	2	1	1	2
4	—	1	2	1

De diploma's werden mede door den voozitter en den secretaris der delegatie onderteekend.
De eerste sprak bij de uitreiking de geslaagden hartelijk toe.

Aan het einde gekomen kunnen wij niet nalaten onze groote waardeering uit te spreken voor den toegewijden arbeid der leeraren en voor hun ernstig streven om naast de gewone vakken, die reeds zooveel van hen vergen, ook de „Bijbelsche" tot hun recht te doen komen, een streven, dat niet onvruchtbaar is gebleken.
Moge het onder Gods zegen de kweekschool te Sneek ook verder wel gaan.

Uit naam van de Delegatie,
A. J. BOUMA, Secretaris.

GEREFORM. SCHOOLVERBAND IN GRONINGEN

GRONINGEN, 15 Febr. — Onder presidium van den heer G. Rozendal, te Haren, is heden in het Militair Tehuis alhier de gewestelijke vergadering gehouden van Gereformeerd Schoolverband.
In zijn openingswoord betoogde de voorzitter dat wij aan den grooten roep om onderwijs-

vernieuwing niet mogen meedoen, zooals die thans klinkt. Wij, aldus spr., handhaven als Gewestbestuur onzen planmatigen arbeid: de leervakken onzer school te doen herzien door deskundigen, desnoods in versneld tempo.
Het C. N. S. zal ook thans het eigen karakter van ons christelijk onderwijs helpen handhaven. In de Noordelijke Inspectie waait ook een frissche wind. De hoogstaande mannen bij het Rijkstoezicht in onze Hoofdinspectie, zullen wij gaarne in onze scholen ontvangen, maar zij mogen onze leidslieden niet zijn.
Vervolgens werd meegedeeld, dat Spijk is toegetreden tot het Schoolverband en dat Winschoten waarschijnlijk zal volgen.
De verslagen van penningmeester en secretaris werden daarna goedgekeurd.
Door den heer *P. v. Duyvendijk,* kweekschoolleeraar te Dordrecht, werd gerefereerd over het onderwerp: „Het onderwijs in de Ned. Taal op onze scholen".
Nadat enkele vragen door den spreker waren beantwoord, werd deze vergadering, die een geanimeerd verloop had, geschorst.
Des middags hield Prof. Dr. *H. Dooyeweerd* van Amsterdam een rede over „De vrijheid der school en haar gebondenheid in de vervlechting met andere levenskringen".
Dit gefundeerde betoog werd met aandacht beluisterd. Verschillende vragen werden uitvoerig beantwoord.

Standaard van 16 Febr.

VAN DE BOEKENTAFEL

Beknopte Bijbelse Archaeologie; Van Katwijk en Meima, 4de druk, Wolters, Groningen, 1938.

Zooals dat sinds de „zo en niet zóo"-beweging, waaraan de naam van Mr. Marchant verbonden is, behoorlijk is, is dit boekje met zijn tijd meegegaan. Althans in schrijfvorm. We lezen dus van visvangst en dorsvloer, van vers vlees e.d.
Ik zou een correctie van den inhoud meer op prijs hebben gesteld. Waarom b.v. op bl. 29 niet gezegd, dat de z.g. geneeskunde niet anders was dan bezwering? Vandaar het verwijt van 2 Kron. 16 : 12. En wat beteekent het, wanneer daar gezegd wordt, dat van sterrenkunde „zeer vroeg" gewag wordt gemaakt? Waar? En sinds wanneer was de wet des Heeren het voornaamste onderwerp van onderwijs en studie? Waarom daar niet gezegd, dat het Jodendom daarmede begonnen is?
Op bl. 30 wordt gezegd, dat het spijkerschrift „zeer vele eeuwen in Kanaän inheems is geweest". Nemen de heeren hier de bewering van Ed. Naville voor hun rekening? Daar hooren we ook, dat men uit Richt. 8 : 14 „zou kunnen (sic!) opmaken, dat de kunst van schrijven tamelijk verbreid moet zijn geweest onder het volk". Zou kunnen? Als zelfs de eerste de beste boerenjongen schrijven kan? Op bl. 63 wordt gezegd, dat de levieten „de priesters behulpzaam zijn bij de offerande door de offerdieren de huid af te trekken en te slachten". Zooals dat daar staat, is dat onjuist. Daaraan zijn de namen van Hizkia en Josia verbonden. Bij den volgenden zin moet gevoegd worden „sinds David".
Ik heb hier en daar maar een greep gedaan. Tot lust om aanmerkingen te maken? Neen hierom: de auteurs willen ons laten zien wat op het terrein van Gods bijzondere openbaring tot stand kwam. Ik geloof, dat ze daaraan goed doen. Maar dan moeten ze ook goed toezien, dat ze den lezer geen onjuist beeld daarvan teekenen en geen verkeerden indruk vestigen. Gods Woord is er bij betrokken!
De schrijvers zeggen, dat ze ook dezen vierden druk „met zorg herzien" hebben. Van harte hoop ik, dat ze bij den vijfden druk iederen zin nog eens goed onder de loupe nemen en dan naar de grootst mogelijke accuratesse streven. De juiste kennis van Gods Woord zal er wel bij varen.

NOORDTZIJ.

Koninklijke Besluiten tot Uitvoering van de Lager-Onderwijswet 1920. Eerste aanvulling van den vijfden druk, omvattende de K.B. verschenen tusschen 1 Juni 1935 en 31 Mei 1937. Uitgave N. Samson N.V., Alphen a/d Rijn.

Mr. H. de Bie, Het tuchtrecht van den Onderwijzer, No. 1 en 2, 21ste jaargang van de Bibliotheek voor Bijbelsche Opvoedkunde, drukkerij Stichting Hoenderloo.

5 APRIL 1939 9E JAARGANG No. 6

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA's UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN
AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

DRIE-EN-DERTIGSTE JAARVERSLAG
VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND
1938-1939

GESTICHT OP 19 APRIL 1906 — ERKEND BIJ K.B. VAN 14 OCT. 1927, No. 41

INHOUD:

Agenda der Algemeene Vergadering 1
Verslag van den Secretaris 2
Rapport van den Paedagogischen Adviseur 5
Verslag van den Penningmeester 7
Mededeelingen over de reiskostenvergoeding voor 1939 9

(De verslagen van gewesten en districten, de organisatie van G.S.V. enz. volgen in de Ger. Sch. 9den jrg. no. 7.)

ALGEMEENE VERGADERING

VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND OP WOENSDAG 17 MEI 1939, DES VOORMIDDAGS TE HALF ELF, IN HET GEBOUW VOOR KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN TE UTRECHT

AGENDA:

1. Opening.
2. Vaststelling van de notulen der Algemeene Vergadering van 25 Mei 1938 (zie G.S. 8ste jrg. no. 9 en 10).
3. Mededeelingen en ingekomen stukken.
4. Vaststelling van het Jaarverslag van den Secretaris.
5. Behandeling van het Rapport van den Paedagogischen Adviseur.
6. Vaststelling van het Jaarverslag van den Penningmeester.
7. Verkiezing van een lid der Commissie van Uitvoering wegens periodieke aftreding van Dr. C. Bouma. Voordracht van de Commissie volgens Art. 4 H.R.: Ds. P. N. Kruyswijk te Hilversum en Prof. Dr. J. Ridderbos te Kampen.
8. Vaststelling van tijd en plaats der volgende Algemeene Vergadering. De C. v. U. stelt voor die te houden op Woensdag 1 Mei 1940 te Utrecht.
9. Benoeming van een commissie voor het nazien van de rekening over 1939.
10. Vaststelling van de contributie over 1940. De commissie stelt voor die te bepalen op ƒ 2,75 per onderwijzer(es), voor wie(n) vergoeding van rijk of gemeente genoten wordt.

11. Eenige mededeelingen over den arbeid van het Laboratorium voor Psychotechniek en Paedologie door Prof. Dr. J. Waterink.
12. Behandeling van het referaat „Hedendaagsche stroomingen in de Didactiek". Inleider de heer P. van Nes Cz.
13. Rondvraag.
14. Sluiting.

N.B. I. Verzocht wordt vragen, die men doen, of opmerkingen, die men maken wil over het referaat, te voren schriftelijk in te zenden aan den Referent, Ten Hovestraat 15, 's-Gravenhage. Van den tijd voor het debat zal de helft aan de debaters, de helft aan den Referent worden toegekend.

II. Voor de vergoeding van de reiskosten aan de *stemhebbende afgevaardigden* (van een schoolbestuur zooveel leden, als er aangesloten scholen van de schoolvereeniging uitgaan; van het personeel van elke school één lid; één afgevaardigde van een district of gewest) zie men het artikel van den Penningmeester op blz. 9.

JAARVERSLAG VAN DEN SECRETARIS

Luidde de inleiding op het vorige Jaarverslag vrij somber, ook thans is er weinig reden voor blij optimisme. De oorzaken, die zoowel het Rijk als de Gemeenten tot bezuiniging dwongen, bleven onverminderd bestaan en daarmede tevens de moeilijkheden. De Regeering verklaarde aan geen verlaging der leerlingenschaal te kunnen denken. Wel zal er waarschijnlijk eenig soulaas komen van Sociale Zaken. Ook zijn enkele honderden kweekelingen via het capitulantenbureau aan bezoldigden arbeid geholpen. Het aantal wachtgelders is belangrijk ingekrompen en daardoor zal wellicht binnen afzienbaren tijd voor alle scholen vrije benoeming mogelijk zijn. Het aantal liefhebbers voor de onderwijzersopleiding is belangrijk gedaald, maar het kan nog heel lang duren vóórdat aan de nooden der kweekelingen met akte een einde komt. Voor heel wat scholen zijn zij het, die een eenigszins normale afwerking van het program mogelijk maken.
Mede daardoor beginnen gelukkig in verschillende plaatsen de ouders en voorstanders van het Chr. onderwijs weer iets te gevoelen van hun geldelijke plichten ten opzichte van degenen, die hun kinderen onderwijzen. Ouderfondsen zijn gesticht met het doel de Besturen in staat te stellen hun kweekelingen met akte althans een eenigszins dragelijke tegemoetkoming te geven. Dien kant moet het uit en zóó zou uit het kwaad nog iets goeds kunnen voortkomen.
Een zeer belangrijk ding is de roep om onderwijsvernieuwing. Wie zijn krant goed bijhoudt, weet, wat er aan de hand is. Die heeft gelezen van de goed geslaagde paedagogische Conferentie op de Ernst-Sillemhoeve, die weet ook, dat ditmaal het Christelijk onderwijs niet achteraan komt, maar voorop gaat. Practisch-didactisch is de leus. De kwestie van individu en klassegemeenschap wordt ernstig aan de orde gesteld. Een algemeene onrust is ontstaan; een zoeken naar betere methode, omdat wat bestaat niet bevredigt. G.S.V. heeft met deze dingen te maken en wij kunnen blijde zijn, dat onze Paedagogische Adviseur en andere leden van onze C. v. U. mede leiding geven aan den gang van zaken. Voor zoover het aan hen ligt, kunnen we ons overtuigd houden, dat zij voor de vrijheid van ons onderwijs en die van onze scholen zullen waken.
Juist deze tijd en zijn beweging op onderwijsgebied moet allen, die de doorwerking der Geref. beginselen voorstaan, aansporen tot meer actie om onze organisatie tot grooter stevigheid en bloei te brengen.
Bloei is er wel. Dat bewees de Algemeene Vergadering, op Woensdag 25 Mei gehouden in het Gebouw v. Kunsten en Wetenschappen te Utrecht. Een opkomst als nooit te voren. De presentielijst telde 285 namen en de zaal kon de menschen nauwelijks bergen. Dr. C. Bouma, de Voorzitter, liet zingen Ps. 66, de verzen 1 en 3, en ging voor in gebed. Daarna las hij Jozua 4 : 8—16 en sprak hij over „het wonder van de Ark in de Jordaan" en de leering en troost daaruit te putten voor ons Chr. onderwijs. Hij releveerde het feit, dat 70 jaren geleden, 10 Juni 1868, de Vereeniging van Geref. Schoolonderwijs werd opgericht, waaruit in 1906 Geref. Schoolverband is ontstaan. Ook de namen van de voortrekkers: Prof. M. Noordtzij, Bavinck, Sikkel en Wirtz, op wiens graf juist den

vorigen dag een gedenksteen was onthuld, werden genoemd.
Den heer Timmermans, van Zuidhorn, lid van de C. v. U., wenschte hij geluk met zijn 40-jarig jubileum als onderwijzer.
Deze rede is op verzoek volledig opgenomen in het Julinummer van de Geref. School.

In de plaats van den heer J. v. d. Waals, die zich met het oog op zijn hoogen leeftijd niet meer herkiesbaar stelde, werd gekozen tot lid van de C. v. U. de heer J. Bos, te 's-Gravenhage, die later tot Secretaris werd benoemd.
Het voorstel van de C. v. U. betreffende de reiskosten van de afgevaardigden naar de Algemeene Vergadering werd met een kleine wijziging goedgekeurd. De contributie van f 2.75 per onderwijzer bleef onveranderd.
Vóór de pauze deed Prof. Waterink op verzoek van den Voorzitter eenige zeer interessante mededeelingen over den arbeid van het Laboratorium voor Psychotechniek en Paedologie. Dit viel buitengewoon in den smaak en uit de vergadering kwam het verzoek om herhaling van dit gebeuren op de volgende Jaarvergaderingen.
In de middagvergadering werd het referaat van Dr. A. de Fouw over „het Nationaal karakter van het Chr. Onderwijs" besproken. Een zestal heeren wisselden met den Referent van gedachten. De Geref. School van 10 Augustus 1938 geeft deze discussie uitvoerig weer.
Aan het einde der vergadering nam de heer Van der Waals afscheid als Secretaris. De Voorzitter memoreerde op hartelijke wijze de groote verdienste van den heer Van der Waals voor Gereformeerd Schoolverband. Door hem is ontzaglijk veel gedaan en steeds bleef hij de bescheiden werker. De C. v. U. heeft hem om den band niet geheel te breken benoemd tot Eere-lid van het Verband en de Algemeene Vergadering keurde met luid applaus deze extra-ordinaire benoeming goed.
Van Professor Noordtzij, Eere-voorzitter van G.S.V., was, met verzoek om het in de vergadering voor te lezen, een hartelijk, persoonlijk schrijven aan den heer Van der Waals ontvangen.
Nadat den scheidenden Secretaris, van wien enkele kinderen mede aanwezig waren, een prachtig door Tiny ten Have gecalligrapheerd diploma v. h. eerelidmaatschap was aangeboden namens de C. v. U., liet de Voorzitter hem toezingen Ps. 134 : 3.
Geroerd dankte de heer Van der Waals voor al wat gezegd was. In 't kort ging hij de geschiedenis van het Verband na en roemde in Gods genade, die hem staande had gehouden en ook door en in G.S.V. hem zoo veel zegen had geschonken.
Nadat de Voorzitter den heer Van der Waals nog bedankt had en hem op zijn verderen levensweg Gods zegen had toegebeden, werd gezongen Ps. 72 : 11 en ging Prof. Severijn voor in dankgebed. Hierna sloot de Voorzitter de vergadering, die buitengewoon geslaagd mocht heeten.

De vergaderingen van de Commissie van Uitvoering werden gehouden op 12 Maart, 2 Juli en 17 December, de eerste te Amsterdam, de beide andere te Amersfoort.
Op die van 2 Juli werd den heer Bos het welkom toegeroepen en het Moderamen gekozen. Dit bestaat thans uit de heeren: Dr. Bouma, Voorzitter; Mr. J. Terpstra, 2e Voorzitter; J. Bos, Secretaris; J. Nauta, 2e Secretaris en K. v. d. Graaf, Penningmeester. Den 15den Juli droeg de heer Van der Waals het Secretariaat over aan den heer Bos.
Evenals in de vorige jaren werden ook thans verschillende bijeenkomsten en vergaderingen bezocht door afgevaardigden van de C. v. U. Zoo woonden de heeren Terpstra, Nauta, Van der Graaf en Van der Waals op 9 Maart het openbaar college bij door Prof. Waterink gegeven bij het 2e lustrum van het Laboratorium voor Psychotechniek en Paedologie. Prof. Waterink vertegenwoordigde G.S.V. op de Jaarvergadering van den Bond van Jongelingsvereenigingen op Geref. grondslag en de heer v. d. Graaf bezocht de vergadering van de Vereeniging van Chr. Onderwijzers bij het onderwijs aan Zwakzinnigen op 9 April en ook die van Chr. S.O.S. Naar de vergadering der Ned. Vereen. v. Leeraren en Onderwijzers in Lich. oef., op 20 April gehouden, ging de heer Versteeg, terwijl de heer Van der Waals op 11 Mei de vergadering van Chr. Buitengewoon Onderwijs bezocht. Bij de overdracht van den steen op het graf van den heer Wirtz te Oegstgeest waren Dr. Bouma en de heer Van der Waals aanwezig.

Op de jaarvergaderingen van de Vereeniging van Chr. Ond. in Ned. en de Overz. Gewesten vertegenwoordigde de heer v. Wijlen G.S.V. Op de vergadering van de Vereen. voor B.O. te Hillegersberg was de heer Bos aanwezig, terwijl de heer Van der Waals op 19 Nov. de vergadering van de Vereeniging voor Chr. Onderwijs aan Zwakzinnige en Achterlijke kinderen te Utrecht bezocht. In de Moreele Unie, gesticht op instigatie van de Vereeniging van Chr. Onderwijzers en Onderwijzeressen in Ned. en de Overz. Gewesten, met het doel de opvolging der toevloeiingsregelen te bevorderen, vertegenwoordigt de heer Bos het G.S.V. Aan een uitnoodiging van de Vereen. voor Chr. Nat. Schoolonderwijs tot bijwoning eener vergadering, waarop de belangen der kweekelingen met akte zouden worden besproken, werd gevolg gegeven. De heeren Nauta en Van der Waals woonden op 18 Mei de bedoelde vergadering bij. Veel effect had zij nog niet. Een commissie van vier werd benoemd, die een enquête zou instellen, waarvan de uitkomst inmiddels verschenen is, een uitkomst, die den ernst van den toestand duidelijk demonstreert.

Met den Schoolraad voor het Chr. Ond. in Ned. Indië en de Vereeniging van Chr. Onderwijzers aldaar werd uitwisseling van lectuur verkregen. Aan een verzoek van den heer Meijerink, die pogingen aanwendt om contact tot stand te brengen tusschen het Chr. Ond. in Indië en dat hier te lande, om een afgevaardigde te zenden naar een door hem te beleggen vergadering, werd voldaan. De heer Bos werd hiervoor aangewezen. In Maart 1939 is een grootere vergadering met afgevaardigden van de verschillende organisaties van Chr. Ond. te Utrecht gehouden. Ook zal de Secretaris zitting nemen in de Onderwijzers-Zendingscommissie als afgevaardigde van het Geref. Schoolverband. Wat de organisatie betreft kan worden medegedeeld, dat langzamerhand het besef schijnt door te dringen, dat het voor allen, wien de Gereformeerde beginselen en hun uitbreiding ter harte gaan, zaak wordt, zich op onderwijsgebied aaneen te sluiten. De bestuurlooze districten Lutten en Zwolle hebben zich opnieuw georganiseerd. Met genoegen vermelden wij, dat Prof. Dijk zich voor een bestuursfunctie te Zwolle beschikbaar wilde stellen. Mogen Winschoten, Alkmaar, Utrecht, de Rijnstreek en den Haag het voorbeeld van Zwolle en Lutten spoedig volgen.

Een paar scholen werden opgeheven, n.l. één te Amsterdam en één te Leeuwarden. Holwierde, Balkbrug, Appingedam (Bolt) bedankten en volhardden daarin tot heden, Vlaardingen onttrok zich met drie scholen, maar keerde terug en ook een paar Amsterdamsche scholen, die zich lieten schrappen, zijn daarvan terug gekomen. De school van den heer Hogenhuis te Leeuwarden kreeg een ander Bestuur, dat, naar wij hopen, eerlang met zijn scholen zich zal aansluiten. Nieuw toegetreden scholen zijn die van den heer 't Hart te 's-Gravenhage, de school van den heer Riemersma te Workum, de scholen te Nieuwlande en Nieuweroord en de vijf Geref. scholen te Zwolle. Ook werden de acht scholen voor gewoon lager onderwijs en de Ulo-school van de Vereeniging voor L. en Uitgebr. L.O. op Geref. grondslag te Rotterdam-Zuid en de scholen te Spijk (Gr.) en te Winsum (Fr.) ingeschreven. Dit alles is zeer verblijdend en we hopen, dat ook het platteland van Noord- en Zuid-Holland, benevens de provincies Gelderland, Utrecht, Zeeland en Noord-Brabant ons nog vele leden zullen brengen. Stevige, voortgezette propaganda zal daartoe noodig zijn en een opwekking aan alle vrienden van G.S.V., om, waar zij in de gelegenheid zijn de C. v. U. te helpen in dezen, is zeker op haar plaats. Ook het aantal begunstigers van den Leerstoel moet nog een flinke uitbreiding ondergaan. Propagandamateriaal wordt gaarne beschikbaar gesteld. Zoolang één school op Geref. grondslag nog niet is aangesloten, is de organisatie niet af. Met de vijf Kweekscholen bleef het contact ongewijzigd bestaan. In de vacatures in de Amsterdamsche en Utrechtsche delegaties werden respectievelijk benoemd de heeren G. H. de Jong en Ds. A. Meijers. In de vacature te Sneek werd benoemd de heer S. Riemersma te Workum. Over de vervulling van een nieuwe vacature, ontstaan door het bedanken van den heer Dijkstra, wordt nog gehandeld met het gewestelijk Bestuur. Een tweetal is reeds voorgesteld.

De verslagen der delegaties zijn te vinden in de nrs. 3, 4 en 5 van de G.S., jaargang 9.

Een uitgebreid rapport van het Examen in Geloofsleer voor de aanteekening van G.S.V. op het diploma van den Schoolraad, gehouden in 1938, vindt men in no. 2, jaargang 9 van de G.S.

Bij 't overlezen ervan valt het op, dat telken jare dezelfde klachten voorkomen. Gebrekkige formuleering, niet vlotte beantwoording der gestelde vragen, weinig diepe kennis van het godsdienstig kerkelijk leven, veel te onvoldoende voorbereiding voor het examen, onbekendheid met de allervoornaamste pennevruchten van mannen als b.v. Dr. Kuyper, geen voldoende inzicht in de beteekenis van den Doop enz. enz. Zoo lezende moet men wel den indruk krijgen, dat er candidaten zijn, die 't maar eens probeeren. Die moeten dan maar met schade en schande wijs worden.

De belangstelling voor de Bibliotheek ten dienste van het Christelijk Onderwijs is stijgende. Het aantal uitgeleende boeken bedroeg in 1938 bijna 300 meer dan in 1937 (1445 tegen 1155). Jammer is het, dat nog zoovele Besturen de circulaire, waarin 1 gulden gevraagd werd, niet beantwoordden. Er konden nu slechts 27 boeken worden aangeschaft, het vorige jaar 45. Er moet noodzakelijk een supplement op den Catalogus verschijnen, waarin de nieuwe boeken opgenomen zijn. Dit supplement zal evenals de catalogus slechts 25 ct. kosten. Het zou de Bibliotheek, die uiterst zuinig beheerd wordt, zeer ten goede komen, als elk Bestuur nu den gevraagden gulden stortte. Wij vragen den Besturen er eens over te willen denken.

Het aantal aangesloten scholen bedraagt thans 406 met 1794 onderwijzers en 64801 leerlingen. Het vorig jaar waren de getallen respectievelijk 1691 en 60850. Voor de propaganda werd een nieuw tractaat opgesteld, dat een duidelijke uiteenzetting geeft van den arbeid en het streven van het Gereformeerd Schoolverband. Uitdrukkelijk wordt hierin gezegd, wat de grondslag is en welke scholen lid kunnen zijn. Het altijd nog bestaande gevoelen, dat het Verband een kerkelijk cachet draagt, wordt beslist tegengesproken. Hervormd-Gereformeerden en Christ. Gereformeerden hebben dezelfde rechten als de kerkelijk-Gereformeerden; het gaat om het Geref. beginsel en zijn doorwerking in Onderwijs en Opvoeding en niet om een bepaald kerkelijk instituut.

Vermelden we tenslotte nog in deze eerste helft van ons Jaarverslag, dat bij het 40-jarig regeeringsjubileum van H.M. de Koningin namens het Verband een telegrafische gelukwensch is gezonden en dat onze feestvierende Voorzitter en zijn gezin op 12 December door de heeren Van der Waals en Bos is gelukgewenscht met zijn 25-jarig huwelijksjubileum, terwijl dezelfde heeren hem op 28 Dec. feliciteerden met zijn 25-jarig jubileum als predikant, bij welke gelegenheid hem bij monde van den heer Van der Waals namens de C. v. U. een bureaulamp werd aangeboden.

J. BOS, Secretaris.

's-Gravenhage, Maart 1939.

RAPPORT

VAN DEN PAEDAGOGISCHEN ADVISEUR VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND OVER HET JAAR 1938.

Aan de Commissie van Uitvoering.

Door de goede gunst onzes Gods over ons ging ook dit jaar het werk van Uwen paedagogischen adviseur zijn gewonen gang. Het was een jaar, dat in velerlei opzicht gelijk was aan zijn voorgangers: de Heere onze God gaf ons rijken zegen en wij werden tot het werk gesterkt.

Toch zijn er anderzijds eenige gebeurtenissen uit het afgeloopen jaar te noteeren, die aan dit jaar een eigen accent geven.

We denken daarbij in de eerste plaats aan de Conferentie voor Onderwijsvernieuwing, die gedurende een drietal dagen aan het eind van October plaats had op de Ernst-Sillem-Hoeve. Al is het waar, dat deze conferentie niet uitging van het Gereformeerd Schoolverband, toch was het Gereformeerd Schoolverband op deze conferentie officieel vertegenwoordigd, terwijl het voor de Commissie van Uitvoering een aangename gedachte mag zijn, dat een harer leden, de heer J. Nauta, tot deze conferentie het initiatief nam. Dat aan Uwen adviseur het voorzitterschap der Commissie van Voorbereiding en

der conferentie zelve werd opgedragen, duidt op het tot dankbaarheid stemmende feit, dat in ieder geval de plaats, die de paedagogische leerstoel door Gods goedheid mocht verwerven, ook door dit feit erkenning vond.
Maar het belangrijkste is de conferentie wel geweest als uiting van wat er leeft in de kringen van ons christelijk onderwijs eenerzijds en als stimulans voor een mogelijke vernieuwing anderzijds. Onder de gunst Gods mogen wij dan ook in de toekomst van de in het afgeloopen jaar begonnen actie nog veel verwachten. Dat wij gaarne de bij G.S.V. aangesloten scholen aansporen, aan de op de conferentie besproken zaken alle aandacht te wijden, behoeft wel geen betoog.
In de tweede plaats is het jaar 1938 van beteekenis geweest, doordien de officieele viering van het tienjarig bestaan van het Laboratorium, waarover in het vorig rapport reeds werd gesproken, plaats had op 9 Maart. Door den hoogleeraar-directeur van de laboratoria, Uwen adviseur, werd in tegenwoordigheid van verschillende autoriteiten. waaronder ook vertegenwoordigers van Uwe Commissie van Uitvoering, een openbaar college gegeven over het onderwerp: „Eenige hoofdpunten uit de problematiek van de psychotechniek en de paedologie in de laatste tien jaar". De toen gehouden rede werd gepubliceerd in het „Paedagogisch Tijdschrift voor het Christelijk Onderwijs" van Juni 1938.
In de derde plaats mag ondergeteekende wel met bijzondere ingenomenheid melding maken van het feit, dat in het afgeloopen jaar een begin gemaakt werd met het uitgeven van de „Publicaties uit het Laboratorium voor Paedologie en Psychotechniek der Vrije Universiteit".
De eerste publicatie verscheen onder den titel van „De „opvoedbaarheid" der kinderlijke intelligentie".
De „Publicaties" zullen verschijnen in vijf series, te weten:

Serie A. Paedologische Studiën.

Serie B. Psychotechnische Studiën.

Serie C. (In samenwerking met het „Paedologische Instituut" te Amsterdam). Studiën van moeilijke, achterlijke en zwakzinnige kinderen.

Serie D. (In samenwerking met de „Vereeniging van Gereformeerde Leeraren in de Paedologiek"). Didactische Studiën.

Serie E. Historische en Theoretisch-Paedagogische Studiën.

Een woord van bijzonderen dank moge ik hier wijden, zoowel aan de Heeren Directeuren van de Vrije Universiteit als aan de N.V. Gebr. Zomer & Keuning's Uitgeversmaatschappij te Wageningen, voor de uitnemende wijze, waarop zij de mogelijkheid van het tot stand komen der Publicatie-serie hebben willen bevorderen.
Wat het werk betreft, dat meer rechtstreeks in verband met het Gereformeerd Schoolverband werd verricht, het volgende:

I. *DE CURSUSSEN:*

A. De gewone cursus voor de opleiding voor de acte M.O. te Amsterdam. Deze cursus werd gegeven in samenwerking met enkele andere leeraren, o.a. met Prof. Dr. D. H. Th. Vollenhoven en Dr. A. Kuypers te Amsterdam, Dr. S. O. Los en Dr. D. Langedijk te 's-Gravenhage.

B. Ofschoon vallend buiten het verslagjaar. kan hier toch reeds melding gemaakt worden van het feit, dat ondergeteekende in het „Paedagogisch Tijdschrift voor het Christelijk Onderwijs" een schriftelijken cursus onder den titel „Voor de Practijk" heeft aangevangen. De belangstelling voor dezen cursus geeft reden tot tevredenheid.

C. De in 1937 aangevangen cursus, die ondergeteekende tezamen met Dr. R. Brummelkamp en den arts R. Vedder, dirigeerend geneesheer van het Paedologisch Instituut te Amsterdam, daartoe uitgenoodigd door een comité uit het district Amsterdam van G.S.V., de Afdeeling Amsterdam van de Vereeniging van Chr. Onderwijzers en Onderwijzeressen en de Afdeeling Amsterdam van de Unie van Chr. Onderwijzers gaf, werd in 1938 beëindigd.

D. Tijdens de Paaschvacantie werd te Amsterdam een meerdaagsche cursus gehouden speciaal voor de „Vereeniging van Gereformeerde Leeraren in de Paedagogiek" en met het oog op de studie van de M.O.-akte-candidaten. Deze cursus werd bezocht door 39 personen uit onderscheiden plaatsen in het geheele land.

II. *ADVIEZEN.*

In afwijking van vorige jaren zullen wij ditmaal over de adviezen geen cijfers meer geven. Noemden wij het vorige jaar nog een totaal aantal adviezen omtrent paedagogische moeilijkheden, beroepskeuze-vraagstukken en dergelijke het cijfer van 2459, dit aantal is in 1938 nog weer belangrijk geklommen.

Dat wij thans geen cijfers meer publiceeren, vindt zijn oorzaak in het feit, dat het werk geleidelijk dermate groeit, dat het onmogelijk is precies te bepalen, in hoeveel gevallen door Uwen adviseur persoonlijk advies wordt gegeven en in hoeveel gevallen zonder dat Uw adviseur persoonlijk met deze gevallen in aanraking komt.

Dat langzamerhand ons laboratorium in Nederland een centrale plaats gaat innemen, werd op meer dan een wijze ook in het afgeloopen jaar duidelijk. Wij behoeven hierover verder niet te handelen.

Evenmin zal Uw adviseur in dit jaarverslag herhalen het betoog, dat de groei van den arbeid op den duur consequenties meebrengt.

III. *HET OVERIGE WERK.*

Het aantal candidaten voor de M.O.-akte bedraagt thans: 77.

In 1938 slaagden *voor de M.O.-akte A:* de heeren C. van Woudenberg, Hilversum; F. Groenendijk, Rotterdam; H. Rienks, Amsterdam; W. P. Broekema, Tjepoe (N.O.I.); Mej. H. v. d. Mast, Rotterdam; en *voor de M.O.-akte B:* Mevr. J. M. Kaan-Hoffmeyer, Herfte bij Zwolle; S. Klein, Amsterdam en A. Haalboom, Ermelo.

De colleges in paedagogiek en aanverwante vakken werden ook dit jaar, voor zoover zij vielen binnen de literarische faculteit, gegeven vijf uren per week.

Zoo blijkt, dat de arbeid ook in 1938 weer rustig is voortgegaan. Temidden van velerlei beroering, zoowel buiten als in ons vaderland, mocht ongestoord worden verder gebouwd aan het werk, dat wel nooit zal zijn voltooid, maar toch meegroeit in Gods gunst met de ontwikkeling der tijden.

Van der tijden ongunst behoeven wij nog niet te spreken. En het stemt tot dank, dat wij ons werk mogen zien groeien. Het is de eere van Gereformeerd Schoolverband, dat het tot dit werk den stoot heeft gegeven.

Bij ondergeteekende leeft de hartelijke wensch, dat ook bij besturen en personeelen van onze christelijke scholen, die de Gereformeerde beginselen belijden, iets van de beteekenis van het verrichte werk moge worden verstaan, opdat dit werk dienen moge om het ideaal te realiseeren: alle scholen van Gereformeerde confessie vereenigd in het ééne G.S.V.!

J. WATERINK.

VERSLAG VAN DEN PENNINGMEESTER VAN GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND OVER 1938.

Het jaar 1938 eindigt, wat de financieele zijde betreft, voor G.S.V. met een tekort van ƒ 161,40.

Ziedaar het wel niet ontrustend, maar dan toch ernstig feit.

Eigenlijk moet dit, na vermeerdering van de achterstallige inkomsten met ƒ 105,50 en van de achterstallige uitgaven met ƒ 237,19, becijferd worden op ƒ 293,09.

Zeggen we van rond ƒ 300,—.

Dan blijkt dit: — niet ontrustend; tòch: — ernstig genoeg, om er terdege rekening mee te houden.

Wij leven met onze contributie van ƒ 2,75 per onderwijzer juist op de grens. Vandaar, dat we verleden jaar nog een batig saldo van ƒ 69,33 hadden, en nu een tekort van ƒ 293,09. Als elke post voor de uitgaven een beetje stijgt, is de grens overschreden. En dit kan bij flinke actie niet steeds worden vermeden.

Alzoo: stijging is noodig, om het tekort te vermijden, en om alle zaken gemakkelijk te kunnen behartigen.

Het aantal aangesloten scholen stijgt.

Het Leerstoelfonds kon — en moest — méér stijgen. Juist in dezen tijd van „hervorming" voelen wij — voelen wij 't steeds? — 't gewicht van al den zegen, die ons toestroomt en kàn toestroomen uit het professoraat voor Christelijk Onderwijs en Christelijke Opvoeding!

Het Leerstoelfonds tweeduizend gulden hooger inkomsten — het kàn!

RECAPITULATIE VAN ONTVANGSTEN EN UITGAVEN IN 1938 VAN GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND.

Ontvangsten.		*Uitgaven.*	
1. Contributies scholen	ƒ 4575.45	1. Referaat	ƒ 238.02
2. Idem kweekscholen	„ 152.50	2. Contributies	„ 435.—
3. Idem particulieren	„ 42.50	3. Orgaan	„ 533.70
4. Rente	„ 91.23	4. Bureau	„ 467.46
5. Diversen	„ 8.13	5. Vergader- en reiskosten	„ 981.18
6. Nadeelig saldo	„ 161.40	6. Delegatie kweekscholen	„ 280.29
		7. Bijdrage Leerstoelfonds	„ 2070.06
		8. Diversen	„ 25.50
	ƒ 5031.21		ƒ 5031.21

LEERSTOELFONDS IN 1938.

Ontvangsten.		*Uitgaven.*	
1. Contr. corporaties	ƒ 960.—	1. Bijdrage V. v. H.O. op G.G.	ƒ 3278.56
2. Idem scholen	„ 139.50		
3. Idem particulieren	„ 98.—		
4. Giften	„ 11.—		
5. Bijdrage Kas G.S.V.	„ 2070.06		
	ƒ 3278.56		ƒ 3278.56

RESERVEFONDS IN 1938.

Reserve op 1 Jan. 1938	ƒ 3483.66	Nadeelig saldo	ƒ 161.40
		Reserve op 1 Jan. 1939	„ 3322.26
	ƒ 3483.66		ƒ 3483.66

Deze reserve is op 31 Dec. 1938 belegd in:

Obligatie ƒ 1000.— 3-3½ % Nederland à 101 %	ƒ 1010.—
Obligatie ƒ 100.— 4 % Geref. scholen Rotterdam N.	„ 100.—
Rijkspostspaarbank	„ 2159.64
Postgiro	„ 52.62
	ƒ 3322.26

Nagezien en accoord bevonden:
Hilversum, 7 Februari 1939.

De Commissie namens
Gereformeerd Schoolverband,
R. LUKKIEN.
W. C. RISTJOUW.

De Penningmeester,
K. VAN DER GRAAF.

VERGOEDING REISKOSTEN.

Jaarvergadering op 17 Mei 1939.

I. De Ned. Spoorwegen hebben ten vorigen jare het verzoek afgewezen om weer *speciale retourbiljetten* beschikbaar te stellen voor de deelnemers van onze jaarvergadering.
Wij genoten een reductie tot het tarief van een gezelschapsbiljet voor 10 personen. Dit is nu uit. Om een regeling te verkrijgen voor de vergoeding van de reiskosten der *afgevaardigden*, deed de C. v. U. ten vorigen jare een voorstel, waarbij het bedrag der uit te keeren vergoeding niet zou stijgen, en dat, geamendeerd door Wijnjeterp, door de Algemeene Vergadering werd aanvaard.
Alzoo worden vergoed:
a. voor wie per gezelschapsbiljet reizen: de kosten van het gezelschapsbiljet, plus die van een dagretour om het centrale punt van uitgang te bereiken;
b. voor wie niet per gezelschapsbiljet reizen: de kosten van vervoer tot een bedrag niet hooger dan een speciaal retourbiljet, berekend naar het 10-personentarief;
c. dit alles berekend voor de 3de klas met een aftrek van *f* 1,— per persoon.
d. voor wie meer dan 10 km van het naastbijgelegen spoorwegstation wonen, *desgewenscht* ¾ deel der reiskosten (3de klas), gemaakt met tram, boot of autobus, om bedoeld spoorwegstation te bereiken, tot een maximum van *f* 0,75 per afgevaardigde.

II. Onderstaande opmerkingen worden ter ernstige overweging aanbevolen:

1. Het vervoermiddel is thans vrij: men kan per auto of autobus naar Utrecht reizen en de vergoeding declareeren, alsof men per spoor gereisd heeft.

2. Neemt gezamenlijk gezelschapsbiljetten per spoor of huurt voor gezamenlijke rekening een autobus.

3. De Ned. Spoorwegen geven gezelschapsbiljetten voor 10, voor 20, voor 30, voor 50 en voor 80 personen, telkens tegen goedkooper tarief.

4. Hoe grooter de groep, hoe beter voor de kas van G.S.V. Zoo kost b.v. van Meppel af een dagretour *f* 3,85, een retour naar het tarief voor 10 personen *f* 3,18, voor 20 personen *f* 2,59, voor 30 personen *f* 2,47, voor 50 personen *f* 2,34.

5. Daarom verdient het aanbeveling, dat de groepen zich op knooppunten van de spoorwegen vereenigen, en dat men b.v. van uit Leeuwarden, Heerenveen, Hoogeveen, Assen naar Meppel reist met gezelschapsbiljetten van b.v. 10 personen, om dan van Meppel af te reizen per biljet voor b.v. ten minste 50 personen.

6. Bereidt Uw reizen voor op de nog te houden districts- of gewestelijke vergaderingen. Als één man er zich voor geven wil, is de zaak gezond: Groningen reisde het vorige jaar met 92 bezoekers op een gezelschapsbiljet. Ook in Leeuwarden en in Hoogeveen werd een reisgezelschap gevormd. Voor gevallen als in 5 is tijdig overleg tusschen de genoemde plaatsen met Meppel noodig. Andere plaatsen als b.v. Amsterdam, Den Haag, Rotterdam kunnen zeker gemakkelijk een kring van 10 personen vormen.

7. Op die wijze behouden we het voordeel, dat we vroeger genoten. En mee op dit voordeel was de verlaging der contributie gebaseerd. We *moeten* trachten dit voordeel te behouden; we rekenen op aller medewerking: *in elk district zij er één actief.*

8. De maatregel, dat geen hooger bedrag vergoed wordt dan berekend naar het 10-personentarief is *noodzakelijk* om tot deze activiteit aan te sporen en zoo contributieverhooging te vermijden.

9. Wacht niet tot de laatste week, maar stelt Uw plan vóór 1 Mei in hoofdzaak vast.

10. Inlichtingen over den prijs van het 10-personentarief om zoo het bedrag van Uw declaratie te bepalen, zijn te bekomen bij elk station der spoorwegen, eventueel bij den Penningmeester van G.S.V., Koninginneweg 7 te Hilversum.

III. **De afrekening der reiskosten geschiedt ditmaal weer in contanten op den dag der vergadering.**
Men lette daarbij op de volgende punten:

1. de declaratie worde juist ingevuld en geteekend;

2. afgevaardigden van dezelfde school (of scholengroep onder hetzelfde bestuur), zoowel van het bestuur als van het personeel, kunnen gezamenlijk op één formulier declareeren; dit geeft besparing van tijd;

3. bij gezamenlijke declaratie voor twee of meer personen trekke men voor *elk* der afgevaardigden *één* gulden af;

4. De commissie tot uitbetaling houdt zitting in de kleine zaal, vóór de groote vergaderzaal gelegen, op dezelfde verdieping als deze; van 9.00 tot 10.30 uur;

5. voor den leider van een gezelschap (houder der kaart) geldt het volgende:

a. hij legt een lijst over van de afvaardigende scholen of organisaties, met aangifte van het aantal der afgevaardigden;

b. hij *int* van elk dezer afgevaardigden een gulden;

c. hij *betaalt* (tegen de ingeleverde declaratie) *de reiskosten om het gemeenschappelijk beginpunt van de reis te bereiken,* naar de geldende regeling;

d. hij legt een korte rekening en kwitantie over;

6. voor het rustig verloop der vergadering is het noodzakelijk, dat de geheele afrekening om 10.30 is afgeloopen; men kome vroeg en helpe mee om deze proef vlot te doen slagen;

7. men zij te voren verzekerd van dank voor elke medewerking.

VAN DE BOEKENTAFEL

Het Boek der Psalmen en Geestelijke Liederen uit den Schat van de Kerk der Eeuwen. Uitgeverij „De Kern", 's-Gravenhage. 1938.

Hierin zijn bijeengebracht het in 1936 door de Administratie: Geestelijke Liederen enz. uitgegeven *Boek der Psalmen,* gerecenseerd in de Ger. School, 7de jrg. no. 10, en niet minder dan 640 *Geestelijke Liederen, eenstemmig gezet.*
De Psalmen zijn opnieuw naar het Hebreeuwsch bewerkt en gezet op de oorspronkelijke melodieën uit de 16e eeuw en voorzien van allerlei verhelderende aanteekeningen, zoo op het lied als op de melodie. Men moge het niet altijd in alles met den bewerker (Ds. H. Hasper) eens zijn, het blijft een loffelijk pogen en een ernstige proeve om te komen tot een nieuwe psalmberijming en tot het zingen van de Psalmen op de oorspronkelijke wijs.
Den bewerker komt ook groote dank toe voor het vergaderen van zulk een groot aantal liederen uit den Schat van de Kerk der Eeuwen. Wat een reusachtige arbeid en wat een groote belezenheid; wat een speurzin.
Verschillende registers maken het zoeken gemakkelijk.
Een afzonderlijke uitgaaf van *30 Psalmen* zoekt propaganda te maken voor de nieuwe berijming.
Het geheel staat in het teeken van: „Singht met aendacht."

N. J. v. d. W.

La dangereuse traversée van *Marie Girardet,* uit de Bibliothèque pour la Jeunesse, publiée sous la direction de J. R. Besseling en A. J. Drewes Jr. Uitgave van Wolters. Prijs *f* 1,10.

Een verhaal van een ontvoerde knaap, die na veel wonderlijke avonturen eindelijk toch weer bij zijn familie terecht komt. Aanbevolen voor middelste klas van H.B.S.en.

U. P. G.

Ds. P. ten Have, Het werkende Woord, Leerboekje bij het Bijbels onderricht voor voortgezet onderwijs, derde deel, *f* 1.10; Wolters, Groningen.

In dit derde en laatste deel (een handleiding voor den docent is in bewerking) wordt uit het O.T. behandeld de geschiedenis van Israël tot den terugkeer uit de ballingschap; van het N.T. de bekeering van Paulus, zijn reizen en gevangenschap. Belangrijk is dat aandacht gewijd wordt aan de profetische boeken, Job, verschillende Psalmen, gedeelten uit Spreuken, Prediker, het Hooglied en de Apostolische Brieven.
Het geheel kan zeer dienstig zijn voor het Bijbelsch onderwijs
Eén opmerking over bl. 124; *„Alle mensen* zonder onderscheid zijn door hun zondeschuld van God afgevallen, maar ook *voor allen zonder onderscheid* (cursiveering van v.d. W.) is er verlossing bereid in Christus, door Zijn kruisdood, ter verzoening der zonden". Is het niet juister te zeggen: *voor allen, die gelooven?*

N. v. d. W.

10 MEI 1939 9E JAARGANG No. 7

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA's UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

DRIE-EN-DERTIGSTE JAARVERSLAG
VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND
1938-1939

GESTICHT OP 19 APRIL 1906 — ERKEND BIJ K.B. VAN 14 OCT. 1927, No. 41

UITTREKSEL UIT DE GEWESTELIJKE EN DISTRICTSVERSLAGEN.

Het gewest Friesland. Het zeer uitvoerige rapport van dit gewest bewijst, dat hier een zeer opgewekt leven heerscht. Den 16den Maart werd de voorjaarsvergadering gehouden. De heer Rutgers van Sneek sprak over „Het Onderwijs in de kennis der natuur op de Geref. School". In de najaarsvergadering, 30 Nov., spraken Ds. Den Houting van Huizum en Prof. Severijn respectievelijk over „De gevaren van het Barthianisme voor het Chr. Ond." en over „Lijdt ons onderwijs inderdaad aan intellectualisme?", welke onderwerpen breede bespreking uitlokten. Bij de schoolvisitatie werd aan de hand van een vragenlijst speciaal de aandacht gewijd aan het vak kennis der natuur. De scholen te Makkum en te Workum sloten zich aan en getracht wordt andere tot aansluiting te bewegen. Het gewestelijk Bestuur werkt met een eigen circulaire, waarin op de waarde en de beteekenis van het G.S.V. wordt gewezen en speciaal het hooge belang van den Leerstoel wordt aangetoond. Vooral is het oog gericht op Z.O. Friesland.

De heer J. E. v. Buuren werd als Penningmeester herkozen en in de plaats van den heer Van Klinken kwam de heer Gerber van Harlingen als Secretaris.

Er is een commissie benoemd, die met het oog op een te vormen Leerplan voor de scholen in Friesland alvast zulk een Leerplan zal opstellen voor het vak natuurkennis, uitgaande van de grondslagen door Lankamp neergelegd in het algemeene gedeelte van zijn Leerplan. Uit ieder district is daarvoor één onderwijzer aangewezen. Op een gecombineerde vergadering van deze commissie en het moderamen van het gewestelijk Bestuur werd de opdracht nauwkeurig besproken.

Het gewest Groningen hield zijn Jaarvergadering op 16 Februari 1938. De heer Groefsema van Oldehove bracht rapport uit van het rekenonderwijs, zulks in verband met het referaat van Dr. H. Turkstra van 1937. Dr. Turkstra zelf kon nog een en ander toelichten. Prof. Dr. J. Severijn sprak over „De taak van ons Chr. Ond. in de hedendaagsche Maatschappij", waarop een aangename gedachtenwisseling volgde. Het rapport spreekt van een opgewekt leven. Alleen Z.O. Groningen dommelt nog wat.

Het district Amsterdam. In samenwerking met de afd. Amsterdam van de Vereen. van Chr. Onderwijzers en Onderwijzeressen en van de Unie van Chr. Ond. en Ond.essen werden vier lezingen georganiseerd.

Dr. R. Vedder sprak over „Psycho-Pathologische gevallen op school".

Dr. R. Brummelkamp over „Het verband tusschen de lichamelijke en geestelijke ontwikkeling".
Prof. Waterink over „De beteekenis van en eenige gegevens der Nieuwere Psychologie voor ons onderwijs".
Deze lezingen voldeden goed.
In de voorjaarsvergadering sprak Dr. J. C. v. d. Does over de brochure-De Fouw. De conferentie op de Ernst-Sillemhoeve was mee oorzaak, dat geen najaarsvergadering werd gehouden. Het bezoek der vergaderingen was tamelijk goed. De heer J. L. Westhoff verving den heer J. Wouda als Secretaris.
Het district Appingedam vergaderde tweemaal. Op de eerste vergadering, in Mei, behandelde de heer Visscher van Bierum de brochure-De Fouw en op de herfstvergadering sprak de heer P. v. Nes van Den Haag over „het streven naar Onderwijsvernieuwing". De beide vergaderingen werden goed bezocht. Bij het district sloot zich aan de school te Spijk.
Het district Assen vergaderde dit jaar éénmaal n.l. op 11 Mei te Assen. Op deze vergadering, waarop alle aangesloten scholen vertegenwoordigd waren (Bestuur en Personeel), behandelde de heer Scheringa van Zuidlaren het referaat van Dr. De Fouw. Hierop volgde eenige bespreking.
Op 23 November werd in samenwerking met het district Hoogeveen de 20ste Drentsche Schooldag te Assen gehouden. Deze vergadering was zeer goed bezocht door afgevaardigden uit alle deelen der provincie. Des morgens sprak Ds. Overduin van Kampen over „De School en Karaktervorming" en 's namiddags Mr. J. J. Hangelbroek over „Vrijheid van Onderwijs". Beide inleidingen lokten een vruchtbare bespreking uit.
Het district Buitenpost beleefde een goed jaar. Voor de twee vergaderingen bestond groote belangstelling. In de voorjaarsvergadering werd door den heer Moltmaker de brochure-De Fouw behandeld. De heer Tjoelker van Surhuisterveen behandelde in de najaarsvergadering het onderwerp „Onderwijsvernieuwing". Breedvoerige, interessante besprekingen volgden op beide inleidingen. Pogingen worden aangewend tot uitbreiding van het aantal aangesloten scholen. Het verslag ademt een opgewekten geest.
Het district Dokkum. Het district vergaderde zooals gewoonlijk in het voor- en het najaar. Op de eerste vergadering behandelde de heer Faber van Nes het referaat van Dr. De Fouw, op de tweede werd gesproken over „Het tuchtrecht op de Chr. School". Twee bestuursleden brachten met den heer Krol, rustend schoolhoofd, het jaarlijksche bezoek aan de scholen en gaven een keurig verslag daarvan. Gelet was speciaal op het vak natuurkennis. Ook werd een rapport over dit vak uitgebracht aan het gewestelijk Bestuur, zulks naar aanleiding van ingekomen vragen. Ook dit rapport spreekt van behoorlijk meeleven. De gevoerde propaganda gaf geen resultaat.
Het district Ferwerd hield twee algemeene vergaderingen, t.w. op 16 Maart en 16 November. Op de eerste sprak de heer Gemser van Ferwerd over „Het onderwijs in het Friesch op onze scholen" en op de tweede de heer Hoogwerf van Rotterdam over „Het Chr. Buitengewoon L.O.". De Districtsraad bracht rapport uit over het onderwijs in het vak kennis der natuur. Dit onderwijs stemde tot tevredenheid.
Het Bestuur vergaderde vier malen, waarvan eenmaal met den Districtsraad. Over de bevoegdheid van dezen Raad loopen de meeningen eenigszins uiteen. Getracht zal worden in overleg met het gewestelijk Verband tot klaarheid in dezen te komen. Hoewel pogingen om meerdere scholen tot aansluiting te bewegen vruchteloos blijven, heerscht in 't verslag toch een opgewekte, blijmoedige toon en het bezoek der vergaderingen, resp. 37 en 49 personen, moge aan veel en veel grootere districten tot voorbeeld strekken.
Het district Groningen hield één vergadering, die druk werd bezocht. Het streven is vooral zich door sprekers van naam te doen voorlichten. Dit jaar sprak de heer Zijlstra, lid van de Tweede Kamer der St. Gen. over „De Roep om Schoolhervorming". Dit referaat viel dermate in den smaak, dat op uitgave werd aangedrongen. Het verscheen bij den Uitgever Jan Haan te Groningen en is verkrijgbaar à 40 ct. Met vreugde constateert de verslaggever het meeleven van Besturen en Schoolhoofden, ook uit de stad Groningen. Het Bestuur werd uitgebreid met den heer F. Huizinga van Bedum. Gememoreerd wordt

het welslagen van de actie voor het grafmonument-Wirtz te Oegstgeest.
De pogingen om het aantal aangesloten scholen te vermeerderen slaagden tot dusverre niet.

Het district Harlingen hield twee goed bezochte vergaderingen. In het voorjaar sprak Ds. Pel van Witmarsum over „De Afscheiding en de Doleantie op de Geref. School" en bracht de Districtsraad rapport uit over het onderwijs in de kerk- en zendingsgeschiedenis. In de plaats van den heer J. W. de Vries te Wons werd de heer Pruiksma in het Bestuur gekozen. De school te Makkum, die zich pas aansloot, vierde haar 75-jarig jubileum en werd gefeliciteerd namens het district door den heer Gerber. Het onderwerp „Barth en het Bijbelsch Onderwijs" werd op de najaarsvergadering ingeleid door Ds. Pilon van Lollum.
Het verslag gewaagt van trouw bezoek en van opgewekt meeleven met G.S.V.

Het district Hoogeveen hield drie goedbezochte vergaderingen. Op 12 April sprak de heer Wietsma van Gees over de brochure-De Fouw „Het Nat. karakter van het Chr. O.", op 15 November het Bestuurslid Te Velde van Hoogeveen over „Schoolbestuur en Personeel" en op 9 Dec. de heer L. v. Klinken over „Didactische grondslagen voor Onderwijsvernieuwing".
De scholen te Nieuwlande, te Nieuweroord en de twee scholen te Ruinerwold sloten zich aan bij het district. Die te Ruinerwold behoorden reeds bij het Algemeen Verband.

Het district Leeuwarden vergaderde op 18 Mei en 16 November. Op de eerste vergadering hield Ds. Douma van Britsum een inleiding over het referaat-De Fouw; op de tweede behandelde de heer v. d. Zweep, Inspecteur L.O., het onderwerp: „Onderwijsvragen van heden". Het bezoek der vergadering was vrij goed, maar moet naar het oordeel van het Bestuur beter worden. Het aantal aangesloten scholen bleef gelijk.
Bij het onderling schoolbezoek werd bijzonder gelet op het vak kennis der natuur — zie verslag gewest Friesland. — Het verslag spreekt van een warm meeleven en betreurt het, dat de Leeuwarder scholen zich nog steeds niet aansloten.

Het district Leiden. Hier kan, helaas, niet van een opgewekt meeleven worden gerept; scholen, als die te Leiden, die men zeker in G.S.V. zou verwachten, houden zich hardnekkig afzijdig. Ook wordt er geklaagd over de kosten. Alle pogingen, door de huidige en vroegere Bestuursleden aangewend om verbetering te verkrijgen, leden tot op heden schipbreuk. Er werden twee vergaderingen gehouden, waarvoor alle scholen uit de omgeving werden geconvoceerd. Op de voorjaarsvergadering werd het bekende referaat van Dr. De Fouw besproken, op de najaarsvergadering sprak de heer Hangelbroek over „De Vrijheid van Onderwijs", terwijl Ds. Heuzeveldt van Hazerswoude een opwekkend slotwoord sprak.

Het district de Marne. Ook dit kleine district, slechts zes kleine scholen tellend, vertoont een opgewekt meeleven. De twee vergaderingen werden bezocht resp. door 53 en 57 personen. In de voorjaarsvergadering trad Ds. v. d. Sluis van Oldekerk op met het onderwerp „Het Schriftwonder en zijn behandeling in de Bijbelles", waarop een stellig vruchtbare bespreking volgde.
In de najaarsvergadering heeft de commissie voor onderling schoolbezoek gerapporteerd, terwijl de heer v. d. Veen van Houwerzijl „het nieuwe Leerplan" besprak.
Het verslag meldt een rustig voortbestaan en voortarbeiden van het district.

Het district Nijkerk. Op de huishoudelijke vergadering, gehouden 17 Mei, behandelde de heer Blanken het referaat van Dr. De Fouw, naar aanleiding waarvan het referaat werd besproken. Op 1 Dec. vond een openbare vergadering plaats in de Geref. Kerk te Nijkerk. Hier sprak Dr. Sietsma van Amsterdam-Zuid over het onderwerp: *„Uw* kind op *Uw* school." Pogingen worden aangewend om weer tot onderling schoolbezoek te komen.

Het district Rotterdam heeft driemaal vergaderd. Op 10 Maart was het een Effathaavond, waarin de heer Breimer van Voorburg optrad met het onderwerp „Surdus Loquens". Hij gaf tevens een openbare les met enkele leerlingen te zien.
De gewone voor- en najaarsvergaderingen vielen op 16 Mei en 22 November. Op de eerste sprak Dr. A. v. Hulzen van Utrecht over „Oranje als leider van den opstand (1566—1584)" en op de laatste Dr. Kruiswijk over „Natuurkunde-onderwijs op de

L.S." Na afloop demonstreerde de Spreker met de electrische oscillograaf het zichtbaar maken van geluidstrillingen. Het aantal bezoekers liet te wenschen over.
Het aantal scholen vermeerderde met tien (zie ook Jaarverslag van den Secretaris G.S.V.).

Van het *district Sneek* vergaderde op 23 Maart en 15 Oct. het Bestuur; de Algemeene vergaderingen werden gehouden op 6 April en 16 November.
Op 6 April behandelde de heer Veurink van Oudega „Het Nationaal karakter van het Chr. Onderwijs" en op 16 Nov. sprak de heer Van Klinken over „Het Onderwijs in nieuwe banen". Resp. 25 en 45 bezoekers.
Workum sloot zich aan bij het district. Verschillende scholen worden nog bewerkt. De heer Hogeweg van Scharnegoutum volgde den heer Bekius op als Secretaris.

Het district Vlaardingen vergaderde op 14 Mei en 12 November. Telkens ging een huishoudelijke vergadering aan de openbare vooraf. In het Bestuur werden gekozen Mej. P. v. d. Akker te Maasland en de heer A. v. d. Lugt te de Lier in de plaats van Mej. v. Holten en den heer Lock. Op de voorjaarsvergadering leidde de heer Doornbos van Maasland de brochure-de Fouw in, waarop een belangrijke bespreking volgde. Ds. Vonk van Schiedam leverde op de najaarsvergadering een prachtig referaat over „De strijd om het verstaan van Gods woord." Uitvoerig werd stilgestaan bij de oorzaken van het niet-verstaan, alsmede bij het standpunt van de Roomschen, van de valsch-Mystieken en van de Rationalisten. Er volgde een zeer interessante bespreking op.

Het district Warffum telt 9 scholen. Die te Oudeschip werd opgeheven. Twee uitstekend bezochte vergaderingen werden gehouden. In de eerste werd de brochure van Dr. De Fouw behandeld en in de tweede „Het christelijk onderwijs in N. O. Indië". De samenstelling van het Bestuur bleef gelijk.

Het district Zuidhorn hield in 't voorjaar een vergadering te Grootegast, waar 110 bezoekers kwamen, en in 't najaar een te Lutjegast met 130 bezoekers (Bestuursleden en Onderwijzers). Op de eene vergadering leidde de heer L. Roorda van Lauwerzijl het referaat van Dr. De Fouw in en op de najaarsvergadering sprak de heer Broekstra van Heerenveen over „Schoonheid in het Onderwijs". Op die vergadering bracht de heer Ubels van Aduard rapport uit over het onderlinge schoolbezoek, dat dezen keer de vakken Bijbelsche geschiedenis en kerkgeschiedenis omvatte.

Aan het einde van dit tweede deel van mijn eerste Jaarverslag kan ik nog meedeelen, dat na het verschijnen van het eerste deel het getal aangesloten scholen nog met twee steeg. Holwierde, dat volgens het eerste deel van het verslag was afgeschreven, kwam weer terug, en ook de Muloschool te Zuidhorn trad toe. Zoo kwamen we dus op 408 scholen, met 1798 onderwijzers en 64916 leerlingen. In 1938 waren aangesloten 385 scholen met 1691 onderwijzers en 60850 leerlingen. We stegen dus met 23 scholen, 107 onderwijzers en 4066 leerlingen. Winschoten en Den Haag zijn bezig een districtsbestuur te vormen, zoodat nu nog alleen Alkmaar, Utrecht en de Rijnstreek bestuurloos zijn. Hoe lang nog?
Vriendelijken dank betuig ik aan alle Secretarissen der gewesten en districten, die door hun vlugge inzending der verslagen een vlotte samenstelling van het Jaarverslag bevorderden. Een zoo mogelijk nog grooter dank ben ik verschuldigd aan den heer Van der Waals, die mij steeds inlichtte en voorthielp, wanneer ik aan zijn hulp behoefte had.

J. BOS, Secretaris.

's-Gravenhage, Mei 1939.

ORGANISATIE VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND.

Het *cijfer* achter den plaatsnaam geeft aan het getal onderwijzers en onderwijzeressen, *met inbegrip van het hoofd,* daar achter genoemd.

GEWEST GRONINGEN.

G. Rozendal, *Haren,* Voorz.
J. Hoekstra, *Leens,* Secr.
A. Modderaar, *Groningen,* Penn.

District Appingedam.

K. E. Helder, *Siddeburen,* Voorz.
K. Veldman, *Stedum,* Secr.
J. P. Dwarshuis, *Westeremden,* Penn.

Appingedam 4, A. Th. Wildeman.
Bierum 3, A. Visscher.
Delfzijl 7, J. A. de Graaf.
„ (Farmsum) 2, B. Kruiger.
Garrelsweer 3, G. Mul.

Holwierde 2, R. J. Evenhuis.
Overschild 2, P. v. d. Kooi.
Ten Post 3, H. Veldman.
Schildwolde 3, R. Raap.
Siddeburen 4, K. E. Helder.
Spijk 3, P. de Haan.
Stedum 3, K. Veldman.
Westeremden 2, P. J. Norg.
't Zandt 3. E. Dijkema.

District Groningen.

E. J. Anneveldt, *Groningen,* Voorz.
G. Rozendal, *Haren,* Secr.
J. H. Buiten, *Helpman,* Penn.
Bedum 9, A. Miedema.
Ten Boer 4, W. Brons.
Groningen 5, W. Hoogsteen.
,, 4, J. Laninga.
,, 9, J. Gorissen.
,, 6, K. Kleine.
,, 7, R. v. d. Wal.
,, 7, E. J. Anneveldt.
,, 6, K. van Huizen.
,, 7, S. J. Broos.
,, (Helpman) 5, J. H. ten Hoor.
Haren 5, G. Rozendal.
Harkstede 2, J. A. Roukema.
Hoogkerk 4, H. Ridderbos.
Kiel-Windeweer 2, A. v. d. Velde.
Onderdendam 2, F. Hindriks.
Roden (Dr.) 3, P. Apotheker.
Sauwerd 3, G. Bergsma.
Thesinge 2, W. Brandsma.

District De Marne.

J. Hoekstra, *Leens,* Voorz.
J. Wildeboer, *Kloosterburen,* Secr.
J. Klierenga, *Leens,* Penn.
Houwerzijl 3, M. v. d. Veen.
Kloosterburen 2, J. Wildeboer.
Leens 3, J. Hoekstra.
Schouwerzijl 3, B. Th. Mulder.
Ulrum 7, E. v. d. Veen.
Zoutkamp 2, B. Volbeda.

District Warffum.

L. Huizinga, *Warffum,* Voorz.
J. Boersma, *Uithuizen,* Secr.
Idem, Penn.
Den Andel 2, C. Kroeske.
Baflo 4, A. Ruiter.
Roodeschool 3, E. Laninga.
Uithuizen 7, R. W. Gerritsma.
Uithuizermeeden 7, H. v. d. Veen.
Warffum 3, L. Huizinga.
Winsum (Gr.) 5, J. van Dijken.
Zijldijk 2, H. Vredevoogd.

District Winschoten.

Ds. J. C. Haartsen, *N. Pekela,* Voorz.
W. Th. v. d. Mark, *Winschoten,* Secr.
N. Leuning, *Winschoten,* Penn.
Meeden 3, J. Rittersma.
Nieuwe-Pekela 5, G. Wildeboer.
Oude-Pekela 4, R. Boers.
Winschoten 5, G. Battjes.
,, 6, S. Zwart.
,, 3, W. Th. v. d. Mark.

District Zuidhorn.

J. Bouwkamp, *Lutjegast,* Voorz.
P. J. Meijer, *Visvliet,* Secr.
C. Hofsteenge, *Den Horn,* Penn.
Aduard 3, R. Ubels.
Boerakker 3, J. Botma.
Doezum 4, R. Booij.
Enumatil 4, P. Kieft.
Ezinge 3, L. Damminga.
Grootegast 4, J. de Boer.
Grijpskerk 4, R. Visser.
Kommerzijl 4, H. Reinders.
Kornhorn 3, J. Haakma.
Lauwerzijl 2, L. Roorda Phz.
Leek 3, Th. A. Lyclama à Nyeholt.
Lutjegast, 4, J. Bouwkamp.
Marum 8, W. Pool.
Niebert 2, A. Troelstra.
Niezijl 2, J. Siebesma.
Oldehove 3, L. Groefsema.
Oldekerk 4, C. Munk Jr.
Oostwold (W.K.) 3, H. Stamhuis.
Opende 4, A. Talstra.
Pieterzijl 2, J. Lutgendorff.
Sebaldeburen 2, A. Bosma.
Visvliet 2, T. Veenstra.
De Waarden 2, H. Slings.
De Wilp 3, J. J. Zijp.
Zevenhuizen 3, R. Looyenga.
,, (O.-I.) 2, B. J. Friso.
,, Boven 3, A. Harkema.
Zuidhorn 4, P. Timmermans.
,, 2, M. de Vries.

Buiten districtsverband:

Mussel 2, C. G. Ottevanger.
Musselkanaal 3, D. Franssens.
Wildervank 3, R. Smid Pz.
,, (Bareveld) 2, H. Kuiper.

GEWEST FRIESLAND.

A. L. J. Wijtzes, *Sneek,* Voorz.
K. Gerber, *Harlingen,* Secr.
J. E. van Buuren, *Leeuwarden,* Penn.

District Buitenpost.

Dr. C. J. Goslinga, *Buitenpost,* Voorz.
E. Postma, *Augustinusga,* Secr.
S. v. d. Woude, *Burum,* Penn.
Secr. v. d. Districtsraad: P. Eringa, Buitenpost.
Augustinusga 3, E. Postma.
Buitenpost 8, I. v. d. Weij.
Burum 3, E. v. d. Velde.
Drogeham 3, K. J. Moltmaker.
Harkema-Opeinde 7, F. W. de Vries.
Kollum 6, M. Salverda Az.
,, 3, I. de Vries.
Surhuisterveen 3, A. Tjoelker.
Surhuizum 4, Joh. de Vries.
Twijzel 4, S. v. d. Zwaag.

District Dokkum.

R. H. Dijkstra, *Driesum,* Voorz.
T. F. de Boer, *Hantum,* Secr.
D. Jaarsma, *Anjum,* Penn.
Anjum 4, A. Smit.
Bornwird 3, F. Bulthuis.
Driesum 4, H. Jongsma.
Ee 3, P. Haverkamp.
Engwierum 2, E. Dijkstra.
Hantum 2, T. F. de Boer.
Lioessens 4, K. Zwanenburg.
Moddergat 2, D. Zwart.
Nes (W.-D.) 2, J. Faber.
Nijawier 2, J. v. d. Mark.
Rinsumageest 4, J. Wijtzes.
Wierum (Fr.) 2, G. v. d. Beek.

District Ferwerd.

A. v. d. Berg, *Reitsum,* Voorz.
J. de Haan, *Holwerd,* Secr.
H. v. d. Weij, *Blija,* Penn.
Secr. v. d. Districtsraad: Ds. S. Wagenaar, *Reitsum.*
Blija 4, J. Doornbos.
Ferwerd 4, Tj. Feddema.
Hallum 4, K. Weizenbach.
Holwerd 4, R. Hempenius.
Marrum 3, A. Kingma.
Reitsum 2, A. v. d. Berg.

District Harlingen.

K. Gerber, *Harlingen,* Voorz.
Y. v. d. Schaaf, idem, Secr.
J. Lamminga, idem, Penn.
Secr. v. d. Districtsraad: Ds. M. P. Pel, Witmarsum.
Arum 3, J. Kroon.
Harlingen 6, K. Gerber.
Lollum 3, S. van Abbema.
Makkum 4, P. Pruiksma.
Pingjum 2, J. de Boer.
Sexbierum 3, N. H. Wildeboer.
Tzummarum 3, L. v. d. Veen.
Witmarsum 2, P. v. d. Laan.
Wons 2, J. Anema.

District Leeuwarden.

Ds. J. Douma, *Britsum,* Voorz.
Th. Vlasma, *Oenkerk,* Secr.
J. van der Heide, *Veenwouden,* Penn.
St. Anna-Parochie 4, H. Boersma.
,, (O.B. dijk) 3, J. S. Andringa.
Beetgumermolen 4, J. Veninga.
Berlikum 3, J. de Haan.
Boxum 2, H. Oostijen.
Britsum 2, W. v. d. Heide.
Dronrijp 2, O. Stallinga.
Garijp 6, B. Visser.
Hijlaard 2, A. v. d. Meulen.

Huizum 6, S. Camping.
„ 5, ...
Oenkerk 4, R. Roukema.
Stiens 2, Th. Bakker.
Veenwouden 2, J. v. d. Heide.
Veenwoudsterwal 3, P. Banga.

District Sneek.

Ds. H. Veldkamp, *Sneek,* Voorz.
E. W. Hogeweg, *Scharnegoutum,* Secr.
F. Snoek, *St. Nicolaasga,* Penn.
Secr. v. d. Districtsraad:
Ds. R. H. Kuipers, *Oosthem.*
Bolsward 5, W. Vlietstra.
Gauw 2, W. Bekius.
Heeg 3, S. de Groot.
St. Nicolaasga 3, F. Snoek.
Oppenhuizen 2, G. Schriemer.
Oudega (Wbr.) 2, G. Veurink.
Scharnegoutum 2, E. W. Hogeweg.
Sneek 10, P. Bakker.
„ 6, D. Zuidema.
„ 7, S. Plat.
„ 5, F. Koster.
„ 5, W. Nauta.
Terzool 1, E. Kuiper.
Workum 3, S. Riemersma.
IJlst 3, P. van Dijk.
Buiten districtsverband:
Drachtstercompagnie 3, S. Renzema.
Heerenveen 4, H. Sennema.
Hemrik 2, J. v. d. Meer.
St. Jacobi-Parochie 2, S. Vrij.
Oudega (Sm.) 4, G. Langhout.
Schettens 1, H. Pietersma.
Siegerswoude 3, W. Westerhof.
Tijnje 2, U. Wind.
Ureterp 5, D. Agema.
Wijnjeterp 3, R. Kieft.
Winsum (Fr.) 2, G. Sollie.
Wolvega 3, T. Holwerda.

DRENTE.

District Assen.

A. Sinnema, *Assen,* Voorz.
J. Welmers, *Zuidlaren,* Secr.
A. R. Janssens, *Bovensmilde,* Penn.
Assen 9, J. Kroes.
„ 5, A. Sinnema Sz.
Bovensmilde 3, R. Schilt.
Hooghalen 3, B. Hartog.
Smilde (Kloosterveen) 4, A. Kunst.
Vries 2, H. Schutter.
Zuidlaren 6, S. Scheringa.

District Hoogeveen.

J. W. Broekema, *Hoogeveen,* Voorz.
R. Dijkstra, *Alteveer,* Secr.
Joh. Steenbergen, *Hollandscheveld,* Penn.
Gees 3, L. Wietsma.
Hollandscheveld 4, W. Bos.
Hoogeveen 5, J. W. Broekema.
„ 8, F. Kaman.
„ (Alteveer) 5, R. Dijkstra.
Nieuweroord 4, B. v. d. Meulen.
Nieuwlande 4, R. Griffioen.
Ruinerwold 2, J. van Diermen.
„ 3, A. Wildeman.
Zuidwolde (Dr.) 3, P. Bos.
Buiten districtsverband:
Coevorden 6, J. Bosscha.
Emmen 4, P. Wildvank.
Meppel 6, E. Kieft.
„ 3, J. M. Schouten.
Nieuw-Amsterdam 4, K. C. Eldering.
Oud-Schoonebeek 3, T. de Vries.
Westerbork 3, K. Smit.
Zuidbarge 3, G. H. Ligterink.

OVERIJSSEL.

District Lutten e.o.

S. Kok, *Dedemsvaart,* Voorz.
J. van Herksen, *Lutten,* Secr.
J. B. Oostenbrink, *Heemse,* Penn.
Ane 3, J. Kenemans.
Dedemsvaart 5, S. Kok.
„ 3, P. Fokkinga.
Heemse 3, E. Smit Jz.
De Krim 4, T. P. Winkler.
Lutten 4, J. H. v. Herksen.
Ommen 4, E. H. Timmerman.
„ (Witharen) 3, J. W. Groeneveld.

District Zwolle.

Prof. Dr. K. Dijk, *Zwolle,* Voorz.
. . . . . Secr.
. . . . . Penn.
Genemuiden 2, R. de Groot.
Kampen 4, J. Schilstra.
„ 8, F. Treep.
„ 6, D. W. v. d. Kouwe.
Kamperveen 2, J. A. van Delden.
Oldebroek (Gld.) 2, S. Hagen.
Rouveen 3, D. van Zanten.
Steenwijk 4, S. van Dijk.
Wezep (Gld.) 5, G. de Boer.
Zwolle 7, E. Hempenius.
„ 5, D. Ronner.
„ 5, G. van Vulpen.
„ 4, J. van Westenbrugge.
„ 5, A. D. Zweers.
Buiten districtsverband:
Enschedé 4, Joh. Pol.
„ 5, S. Tilsma.
„ 4, W. Nugteren.
„ 5, J. van Bolhuis.
„ 6, G. J. H. Kottier.
Den Ham (O.) 4, H. A. Beukenkamp.
„ (Daarle) 2, L. Oosterhof.
Hasselt 3, J. B. Beuving.
Laag Zuthem 2, H. J. Drok.
Nijverdal 8, B. Westera.
Zwartsluis 5, H. Eikelboom.
„ 3, J. de Groot.
„ 3, K. Laansma.

GELDERLAND.

District Nijkerk.

G. Blanken Wz., *Voorthuizen,* Voorz.
J. van der Waals, *Nijkerk,* Secr.
Idem, Penn.
Barneveld 4, A. de Jong.
Bunschoten (Utr.) 6, Jac. ter Haar.
Ermelo 5, A. van Ramshorst.
„ 6, A. Veerman.
Nijkerk 5, P. de Zeeuw J.Gz.
„ (Doornsteeg) 3, J. Sietsma.
Scherpenzeel (Gld.) 5, N. Klei.
Voorthuizen 6, G. Blanken Wz.
Zwartebroek 3, H. J. Veerbeek.
Buiten districtsverband:
Bennekom 4, J. Wouda.
Dinxperlo (de Heurne) 3, E. R. Feringa.
Nijmegen 3, J. Schilperoord.

UTRECHT.

District Utrecht.

. . . . . Voorz.
. . . . . Secr.
. . . . . Penn.
Benschop 3, J. Breekveldt.
Breukelen 4, J. P. Oranje.
Harmelen 4, A. de Beun.
Loenen 3, J. van Schie.
Tienhoven 2, P. Tillema.
Utrecht 3, B. Maas.
„ 5, J. Brouwer.
„ 6, J. H. Wiegers.
„ 5, J. Leutscher.
Zeist 3, H. F. van Campen.
„ 5, W. Ras.
„ 4, H. J. v. Doorn.
Buiten districtsverband:
Mijdrecht 4, A. Bussche.
„ (Hoef) 2, L. H. Stronkhorst.

NOORD-HOLLAND.

District Alkmaar.

. . . . . Voorz.
. . . . . Secr.
. . . . . Penn.
Andijk-Oost 6, F. de Boer.
Broek op Langend. 6, G. P. Buyze.
Noord-Scharwoude 2, R. Schuil.
Oosterend (Texel) 3, H. P. Bolt.
Opperdoes 4, H. Althuizius.

District Amsterdam.

G. v. d. Steen, *Amsterdam W.,* (Bestevaerstr. 1), Voorz.

J. L. Westhoff, *Nieuwendam,* Secr.
W. C. Ristjouw, *Amsterdam Z.* (Amstelv.weg 239), Penn.
Amsterdam 6, H. A. Broekzitter.
,, 9, J. Wijngaarden.
,, 6, J. Bokma.
,, 5, E. Roodbergen.
,, 7, H. Ketel.
,, 6, J. G. van Buuren.
,, 9, H. Bakhuis.
,, 9, P. M. Blok.
,, 5, Alb. Drukker.
,, 6, H. Korf.
,, 6, P. de Zeeuw.
,, 5, G. H. de Jong.
,, 9, C. de Koning.
,, 7, J. J. Adriaanse.
,, 3, H. Huting.
,, 6, J. F. Hölscher.
,, 5, J. Valkenburg.
,, 6, F. Boomsma.
,, 6, H. C. Beckmann.
,, 13, J. Nauta.
,, 4, G. Schaap.
,, 4, E. J. Stoffels.
,, 7, G. J. Vrijmoeth.
,, (Gr. IJpolder) 1, W. van Nes Cz.
,, 8, A. Uijterlinde.
,, 5, H. Schreurs.
Bovenkerk 4, A. van Dalen.
Buiten districtsverband:
Amsterdam N. (Ransdorp) 2, H. de Ruig.
,, 10, J. L. Westhoff.
,, 7, A. F. Sanders.
Enkhuizen 5, J. Hommes.
Haarlem 5, W. F. van Henten.
,, 7, H. Hulleman.
,, 4, E. S. de Jong.
,, 9, G. Buist.
Hilversum 5, H. de Jong.
,, 5, J. M. van Rooijen.
,, 6, P. S. Vos.
,, 6, T. Spoelstra.
Krabbendam 1, J. de Waal.
Marken 2, K. Visser.
Nederhorst den Berg 2, H. van Paasschen.
Urk 7, G. Heetebrij.
,, 7, J. Loosman.
IJmuiden 8, T. van Popta.
,, 5, D. Visser.

ZUID-HOLLAND.

District 's-Gravenhage.

. . . . . Voorz.
. . . . . Secr.
. . . . . Penn.
Delft 5, M. Bergsma.
,, 7, A. Sorber.
,, 7, K. Dam.
,, 4, A. J. Riemersma.
's-Gravenhage 8, M. Boon.
,, 8, V. Kuyvenhoven.
's-Gravenhage 7, J. Bol.
,, 11, L. Lieffering.
,, 7, B. Koekkoek.
,, 6, B. 't Hart.
,, 4, J. C. Kloosterman.
,, 7, K. H. Buytendorp.
,, 7, H. J. C. Wechgelaer.
,, 7, A. Verduijn.
,, 11, H. v. Oostrom.
Hoek van Holland 3, A. Lems.
Rijswijk 6, J. H. Romijn.
,, 5, I. Snoek.
Voorburg (Effatha) 14, A. A. van Holten.

District Leiden.

Ds. W. Bouwman, *Leiden,* Voorz.
W. van Veen, *Katwijk a. d. R.,* Secr.
A. Verhoog, *Voorschoten,* Penn.
Hazerswoude 6, B. Offringa.
Hillegom 5, G. Troost.
Katwijk a. d. R. 3, W. van Veen.
Noordwijk a. Zee 5. J. E. Kok.
Rijnsburg 5, M. Pieper.
,, 7, A. Bouman.
Voorschoten 4, G. C. Verrips.

District Rotterdam.

H. J. van Wijlen, *Rotterdam-C.* (Middellandsplein 4b), Voorz.
G. van Bekkum, *Rotterdam-N.* (Bergschelaan 79b), Secr.
J. G. Baart, *Rotterdam-W.* (Essenburgsingel 76), Penn.
Berkel en Rodenrijs 5, J. Beukema.
Gouda 9, A. Kuizinga.
Pijnacker 3, L. Kooijman.
Rotterdam 5, D. den Ouden.
,, 6, T. Vis.
,, 6, J. G. Baart.
,, 10, F. C. van Dorp.
,, 6, C. Esser.
,, 12, E. Bersma.
,, 5, G. Vlaanderen.
,, 6, A. de Wit.
,, 6, C. v. d. Toorn.
,, 7, H. Hooimeijer.
,, 6, A. Th. Voogd.
,, 6, H. Stapelkamp.
,, 5, P. Goedendorp.
,, 6, A. Oudhof.
,, 5, J. Voorrips.
,, 6, J. Spoelman.
,, 5, J. H. van Mechelen.
,, 4, E. Been Jz.
,, 9, F. Helderman.
,, 9, L. J. Allaart.
,, 4, A. de Winter.
,, 8, W. Euser.
,, 9, H. van den Tol.
,, 9, L. Boomsma.
,, 6, S. Douma.
Rotterdam 6, T. Jongeling.
,, 6, J. C. Langbroek.
,, 6, F. L. T. Moene.
,, 5, J. M. v. d. Stelt.
,, 6, N. Teekens.
,, 5, M. Verwoest.
,, 5, A. P. van Esch.
,, 1, W. Braam.

District De Rijnstreek.

. . . . . Voorz.
. . . . . Secr.
. . . . . Penn.
Alphen a/d R. 5, J. W. Hoornenborg.
Bodegraven 5, P. M. Smit.
,, 3, A. Beversluis.
,, 6, D. Kruijmer.
Nieuwveen 3, P. Spreij.
Zwammerdam 3, A. R. Koster.

District Vlaardingen.

K. Lub, *Schiedam,* Voorz.
Mej. P. v. d. Akker, *Maasland,* Secr.
A. van Dorp, *Schipluiden,* Penn.
De Lier 5, H. Mollema.
Maasland 4, J. A. Haverkamp.
Monster 4, A. Boorsma.
Schiedam 6, K. Lub.
,, 6, G. W. de Lange.
,, 7, A. Blijdorp.
,, 3, A. v. d. Blom.
,, 4, N. Heiner.
Schipluiden 2, J. Pouwer.
Vlaardingen 5, H. Arends.
,, 5, P. Droppert.
,, 8, W. Wagenaar.
Vlaardinger Ambacht 4, R. Zwiers.
Buiten districtsverband:
Brandwijk 3, T. Sturing.
Giessen-Oudekerk 4, P. G. v. Engen.
Hillegersberg 5, B. Bakker.
,, 7, J. G. van Keulen.
Hoogvliet 4, J. Tennekes.
Leimuiden 3, D. Ham.
Middelharnis 1, P. G. J. v. Leeuwen.
Oudewater 4, S. T. Verdonk.
Rijsoord 7, P. Faber.
,, 4, W. F. G. Breekveldt.
Schoonrewoerd 2, J. Panvis.
Sliedrecht 7, H. Hakkenes.
IJsselmonde 3, P. M. Sorber.

ZEELAND.

Buiten districtsverband:
Koudekerke 4, J. C. Ruitenbeek.
Krabbendijke 2, M. C. v. Hekken.
Middelburg 5, A. Coumou.
,, 4, J. Ysselstein.
,, 6, T. Winter.
Nieuwdorp 4, Chr. Melse.
O. en W. Souburg 5, J. K. Voogd.

Vlissingen 4, A. Schout.
„ 4, J. J. Laernoes.
Yerseke 3, J. Jonkheer.

NOORD-BRABANT.

Buiten districtsverband:
Klundert 5, A. Montsma.
Nieuwendijk 8, F. Wisse.

Aangesloten Kweekscholen:
Amsterdam, Dir. Dr. A. de Fouw.
Leeuwarden, „ Drs. H. Dijksterhuis.
Rotterdam, „ J. Brinkman.
Sneek „ A. L. J. Wijtzes.
Utrecht, „ J. van der Spek.
De Secretaris verzoekt dringend aanwijzing van mogelijke onjuistheden in deze opgaven, alsmede bericht van elke verandering in deze opgaven en in die van Secretaris of Penningmeester der aangesloten scholen.

COMMISSIE VAN UITVOERING.

(met jaar van aftreding)
Prof. Dr. A. Noordtzij, Lausanne, Eere-Voorzitter
J. van der Waals, Nijkerk, Eere-lid
Dr. C. Bouma, 's-Gravenhage, Voorzitter 1939
J. Nauta, Amsterdam, Tweede Secretaris 1940
Prof. Dr. J. Severijn, Utrecht 1941
P. Timmermans, Zuidhorn 1942
Mr. J. Terpstra, Tweede Voorzitter, 's-Gravenhage 1943
K. van der Graaf giro 254175, Penn. G.S.V., Hilversum 1944
Th. A. Versteeg, Amsterdam 1945
P. Eringa, Buitenpost 1946
J. Bos, Ieplaan 199, 's-Gravenhage, Secretaris 1947
Prof. Dr. J. Waterink, Amsterdam-Z., Vossiusstraat 21, Paed. Adv.

GEDELEGEERDEN VAN HET GEREF. SCHOOLVERBAND

Voor den Schoolraad:
Dr. C. Bouma, 's-Gravenhage.
Prof. Dr. J. Severijn, Utrecht.
J. van der Waals, Nijkerk (Gld.)

Voor het examen aanteekening van G.S.V. op de bul Paed. M.O.:
Prof. Dr. K. Dijk, Zwolle.
Prof. Dr. D. Nauta, Amsterdam.

Voor het examen van den Schoolraad (letter C):
Ds. R. E. van Arkel, Utrecht.
Ds. R. Bartlema, Zeist.
Ds. F. A. den Boeft, Rotterdam.
Dr. J. W. v. d. Bosch, Harderwijk.
Dr. C. Bouma, 's-Gravenhage.
Ds. W. Bouwman, Leiden.
Ds. P. C. de Bruijn, Apeldoorn.
Prof. Dr. K. Dijk, Zwolle.
Prof. J. W. Geels, Apeldoorn.
Ds. J. R. Goris, idem.
Dr. J. Hoek, 's-Gravenhage.
Dr. H. Kaajan, Utrecht.
Ds. J. van der Meulen, Schiedam.
Ds. F. C. Meyster, Rotterdam.
Prof. Dr. D. Nauta, Amsterdam.
Prof. Dr. J. Severijn, Utrecht.
Ds. J. H. Telkamp, Utrecht.
Ds. P. Ch. van der Vliet, Utrecht.

Voor de Kweekschool te Amsterdam:
J. van Dijk, Amsterdam.
Ds. P. van Dijk, Zaandam.
J. Dijkstra, Amsterdam.
Dr. B. Ebling, idem.
Dr. J. C. van der Does, idem.
Prof. Dr. F. W. Grosheide, Voorz., idem.
G. H. de Jong, idem.
Ds. J. H. F. Remme, idem.
Th. A. Versteeg, Secr., idem.
J. Wijngaarden, idem.
vacature.

Voor de Kweekschool te Leeuwarden:
Primi:
Vacature Voorz.
H. Nienhuis, Secr., Leeuwarden.
Ds. M. P. Pel, Witmarsum.
Ds. S. W. Bos, Leeuwarden.
B. Visser, Garijp.
Secundi:
Dr. C. J. Goslinga, Buitenpost.
J. Heslinga, Huizum.
B. Annema, Minnertsga.
Ds. W. H. den Houting, Huizum.
T. F. de Boer, Hantum.

Voor de Kweekschool te Rotterdam:
L. J. Allaart, Rotterdam.
J. van Andel, 's-Gravenhage.
Ds. D. B. Hagenbeek, Vlaardingen
A. L. van Hulzen, Utrecht, Secr.
T. van der Kooy, 's-Gravenhage, Voorzitter.
Dr. N. van der Laan, idem.
Dr. J. F. Reitsma, Rotterdam.
H. Robijn, Zeist.
Ds. J. Schoonhoven, idem.
H. J. van Wijlen, idem.

Voor de Kweekschool te Sneek:
Primi:
W. Bekius, Gauw.
Ds. A. J. Bouma, Heerenveen, Secr.
H. H. Broekstra, idem.
Ds. G. M. v. Rennes, Heeg, Voorz.
Vacature.
Secundi:
S. de Groot, Heeg.
Ds. C. M. Huizinga, Scharnegoutum.
Ds. G. A. Langhout, Gaastmeer.
S. Riemersma, Workum.
Ds. H. Veldkamp, Sneek.

Voor de Kweekschool te Utrecht:
Ds. R. E. van Arkel, Utrecht.
Ds. R. Bartlema, Zeist.
J. Dubbeldam, idem.
Prof. J. W. Geels, Apeldorn.
H. J. Hamer, Zutphen.
J. H. de Jong, Utrecht.
Ds. A. Meijers, idem.
Ds. P. Ch. van der Vliet, idem.
J. van der Waals, Nijkerk (Gld.), Voorzitter-Secretaris.
Ir. D. C. J. IJlst, Bilthoven.

Voor de Bibliotheek ten dienste van het Christelijk Onderwijs:
J. van der Waals, Nijkerk (Gld.).

Voor het Ziekenfonds „Lukas":
J. H. Donner, Rotterdam.

Voor het Groot-Comité tot Organisatie van Schoolcongressen:
Dr. C. Bouma, 's-Gravenhage.
J. van der Waals, Nijkerk (Gld.).

Voor de Vereen v. Steunverleening a. h. Vrije Chr. Onderwijs buiten ons land:
Mr. J. Terpstra, 's-Gravenhage.

Voor de Wieringermeerscholen:
Dr. C. Bouma, 's-Gravenhage.

Voor het Steuncomité v. h. Chr. Bewaarsch. Ond.:
Dr. S. O. Los, 's-Gravenhage.

Voor de schooluitzendingen van de N.C.R.V.:
J. Nauta, Amsterdam, prim.
J. van der Waals, Nijkerk, sec.

Voor de Chr. Filmcentrale:
J. Nauta, Amsterdam.

Redactie van de Ger. School.
Prof. Dr. J. Severijn, Utrecht.
J. v. d. Waals, Nijkerk, Eindred.
Prof. Dr. J. Waterink, Amsterdam.

UITGAVEN VAN HET GEREF. SCHOOLVERBAND

Te bekomen bij de N.V. Drukkerij „Holland" te Amsterdam
1. „De taak van het Gereformeerd Schoolverband" door Dr. H. Bavinck. 1e dr. 1906, 2e dr. 1911, *f* 0.30.

2. „Schoolbesturen en Onderwijzers" door Dr. J. Woltjer, 1907, *f* 0.20 (uitverkocht).
3. „Hoofden van Scholen en hun mede-onderwijzers" door Ds. J. C. Sikkel, 1908, *f* 0.25 (uitverkocht).
4. „De Ouders en de School" door J. van Andel Jz. 1e dr. 1909, 2e dr. 1910, *f* 0.30 (uitverkocht).
5. „Schooltoezicht" door J. C. Wirtz Cz., 1910, *f* 0.25.
6. „De opleiding tot onderwijzer in de naaste toekomst" door D. W. Reinders, 1911, *f* 0.25.
7. „Een bijdrage voor het Onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenis in de Scholen met den Bijbel" door H. J. van Wijlen, 1912, *f* 0.30 (uitverkocht).
8. „Het onderwijs in de Geschiedenis aan de Gereformeerde scholen" door H. Lankamp, 1913, *f* 0.30.
9. „De Opleiding van den Onderwijzer" door H. Bavinck, H. Visscher en H. J. van Wijlen. 1914, *f* 0.50.
10. „Meer Uitgebreid Lager Onderwijs in verband met dat aan andere onderwijsinrichtingen" door L. Looijen, 1915, *f* 0.35.
11. „De behandeling van de Kerkgeschiedenis op onze scholen" door Ds. J. H. Landwehr, 1916, *f* 0.35.
12. „Het Godsdienstonderwijs op Gereformeerde Scholen. Rapport over het Onderzoek naar de inrichting van het Godsdienstonderwijs op de scholen, aangesloten bij het Gereformeerd Schoolverband" door J. van der Waals en J. C. Wirtz Cz., 1917, *f* 0.50.
13. „Het Lied der Schepping op onze Scholen. Het natuurkundig Onderwijs in verband met de Gereformeerde beginselen" door A. Jonkman, 1917, *f* 0.50.
14. „De huidige stand van den Schoolstrijd" door Mr. P. S. Gerbrandy, 1918, *f* 0.30.
15. „Van Spelen tot Leeren" door K. van der Berg, 1918, *f* 0.40.
16. „Voortgezet Onderwijs" door J. C. Wirtz Cz., 1919, *f* 0.45.
17. „De Heidelbergsche Catechismus op de Lagere School" door G. Meima, 1920, *f* 0.65.
18. „Gelooven en Opvoeden. Een woord naar aanleiding van de nieuwe stroomingen in de Paedagogiek" door J. van Andel, 1921. *f* 0.65.
19. „Kerk en School door Dr. K. Dijk, 1922, *f* 0.75.
20. „Het typeerende van de Gereformeerde School" door T. van der Kooy, 1923, *f* 0.60.
21. „Eigen Schooltoezicht" door de Commissie van Uitvoering, 1924, *f* 0.30.
22. „De onmisbaarheid, de mogelijkheid en de beteekenis van een Leerstoel voor Gereformeerde Paedagogiek" door A. Jonkman, 1924, *f* 0.75.
23. „Staatsschool of Volksschool?" door J. van Andel, 1925, *f* 0.50.
24. „De Tucht op School, naar Gereformeerd beginsel" door Dr. J. Waterink, 1926, *f* 0.50.
25. „Hoofdlijnen der Paedagogiek van Dr. Herman Bavinck, met critische beschouwing" door J. Brederveld, 1927, *f* 0.75.
26. „De taak der Overheid ten opzichte van de Hygiëne in de School" door Dr. C. J. Honig, 1928, *f* 0.40.
27. „De beteekenis en de inrichting van het Onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenis op de Lagere School" door Ds. P. van Dijk, 1929, *f* 0.50.
28. „Onze houding tegenover het vak „lichamelijke oefening" op de lagere school" door Dr. J. Waterink, 1930, *f* 0.50.
29. „Het Gereformeerd Schoolverband in zijn 25-jarig bestaan" door J. van der Waals, 1931, *f* 0.90.
30. „Handenarbeid op de Gereformeerde School" door G. Blanken Wz., 1932, *f* 0.50.
31. „De geschiedenis der Godsopenbaring op onze scholen" door Dr. A. Noordtzij, 1933, *f* 0.50.
32. „De School met den Bijbel en het onderwijs in de Geschiedenis" door Dr. A. A. van Schelven, 1934, *f* 0.30.
33. „Meester en Dominee" door Ds. J. van Herksen, 1935, *f* 0.40.
34. „Gereformeerde Verbondsbeschouwing en Opvoeding" door Dr. E. D. Kraan, 1936, *f* 0.55
35. „Het Gereformeerd beginsel en de richtlijnen voor de Didactiek" door Prof. Dr. J. Waterink, 1937, *f* 0.50.
36. „Het nationaal Karakter van het Christelijk Onderwijs" door Dr. A. de Fouw, 1938. *f* 0.75.
37. „Hedendaagsche stroomingen in de Didactiek" door P. van Nes Cz. 1939, *f* 0.50.

Voor de propaganda is nog bij den Secretaris verkrijgbaar:
„Doel en streven van Gereformeerd Schoolverband" door J. C. Wirtz Czn.
Het tractaat „Het G.S.V. en zijn arbeid".

Orgaan van het Gereformeerd Schoolverband is het maandblad De Gereformeerde School, uitgave van Dijkstra's Uitgeverij, Zeist. Abonnementsprijs *f* 2.— per jaar, 5 abonn. door één schoolbestuur besteld en aan één adres te zenden *f* 1.50 per abonn.

VAN DE BOEKENTAFEL

Dr. W. J. de Wilde. Leviticus (Tekst en uitleg; J. B. Wolters, Groningen—Batavia, 1937).

Dr. de Wilde heeft een mooi deeltje toegevoegd aan de bekende serie „Tekst en Uitleg".
In de Inleiding trekt vooral zijn beschouwing over het offer de aandacht. De vertaling is in hedendaagsch Nederlandsch, zoodat zelfs hier en daar het Hebreeuwsch coloriet te weinig is bewaard geworden.
De uitleg is vooral van belang, doordat Dr. de Wilde zoo thuis is in de rabbinistische litteratuur.
Met vreugde kan men constateeren, dat het standpunt, door den schrijver ingenomen ten opzichte van het Oude Testament, aan het Christocentrische van dit deel der Heilige Schrift recht doet wedervaren.
Aan den anderen kant zijn er punten, waarbij men een vraagteeken kan plaatsen. Zoo lijkt ons, wat geschreven wordt op blz. 6—7 over de bekende bronnenscheiding, een tweeslachtige meening. De schrijver wil terecht

niet op allerlei analystische kwesties ingaan („treden in" is beter) en zegt, dat „voor ons" is „de hoofdzaak dat Leviticus wil zijn *goddelijke wet,* door Mozes, en in zijn naam, door de priesters aan Israël gegeven, over een tijdsverloop van bijna duizend jaren". M.i. is het laatste gedeelte van dezen zin van „en in zijn naam" af wel de meening van den schrijver over Leviticus, maar wil Leviticus zelf dit zijn?
Ook over den oorsprong van de offers bevredigt m.i. het betoog niet geheel. Is het zoo, dat de offers niet de uiting zijn van den mensch? (zie bl. 13). Men kan, op grond der Schrift, ook de stelling verdedigen, dat, ook na den val, de mensch spontaan, krachtens de overblijfselen van het beeld Gods, in hem aanwezig, God is gaan offeren.
Is er invloed van Barth in het spel?
Maar alle hulde aan Dr. de Wilde voor zijn mooi boek.

W. H. GISPEN.

G. van der Zee, *Vaderlandsche Kerkgeschiedenis,* II. De Hervorming. Uitgave J. H. Kok, Kampen, 1937. Ing. *f* 2.90 en *f* 3.75.

Van deel II geldt ook onze opmerking over deel I, dat het niet is ontsnapt aan de bezwaren, verbonden aan het schrijven van een werk, dat wetenschappelijk verantwoord, toch populair gehouden is, omdat het tevens moet dienen als bron voor jeugdorganisaties. Dit deel ademt nog meer dan het eerste een beslist anti-Roomsche geest. Men kan hiermee instemmen en toch uit paedagogisch oogpunt bezwaar hebben tegen de haarfijn vertelde martelscene op pag. 41 en 42.
Het boek bevat tal van uitstekende gedeelten. Toch had het aan waarde gewonnen als honderden namen, die zonder meer vermeld zijn, waren geschrapt. Ook is de litteratuuropgave veel te antiek en vaak hopeloos neutraal. Van Rijsens, als bron voor onze jeugdvereenigingen, kan toch eindelijk wel vervangen worden door de uitstekende leerboeken van onze zijde in de laatste jaren verschenen. Ook missen wij zeer noode de voortreffelijke studies over Willem van Oranje en zijn tijd, van Van Schelven, Sneller, Eekhof, Dr. Pater, enz., die zoo gemakkelijk te verkrijgen zijn. En met het enkele pas verschenen werk (door den schrijver zonder meer geciteerd), n.l. Couvée, Calvijn en Calvinisme, deed hij voorzeker een zeer ongelukkige greep.

U. S.

H. te Merwe, *Der Vadren Pand.* Uitgave W. Meinema, Delft. Uitsluitend in linnen stempelband *f* 7.90.

Het onderwijs in de Vaderlandsche Geschiedenis op onze scholen blijft terecht een der belangrijkste onderdeelen der Christelijke opvoeding. Helaas komt het niet overal tot zijn recht. Nog te veel blijft men staan bij een wijze van voorstellen, die misschien wel de fantasie der kinderen streelt, maar te weinig rekent met de *nieuwere* historische publicaties en te gering verband houdt met het christelijk-nationale karakter van onze school.
Vooral de jongere onderwijzers verontschuldigen zich met te wijzen op gebrek aan goede *nieuwe* bronnen. Dit argument kan in geen geval gelden nu bovengenoemd prachtwerk is verschenen. Het vereenigt in zich alles wat voor onze school noodig is. Het is, voor zoover wij konden nagaan, historisch volkomen verantwoord. Door zijn rustige en toch gevoelvolle stijl, spreekt het tot elk volwassene en vormt een uitstekende leiddraad voor de vertelling op school. Een schitterende collectie groote en kleine platen, voor een niet gering deel voor dit boek ontworpen, vormt het boek tot een kunstvol geheel.
Bijzonder is te waardeeren, dat aan het cultuurleven zoo ruime en toch evenwichtige plaats is toebedeeld.
Ook de Calvinistische levensuitingen komen tot hun recht. Wij wijzen op dat roerende gedicht van Revius, dat op al onze scholen diende geleerd te worden; of de hartelijke beschrijving van de manifestatie om het strijdend Christendom in de negentiende eeuw, in woord en daad.
Het is een boek, dat in geen schoolbibliotheek mag ontbreken en dat bij elke les dient geraadpleegd te worden.

U. S.

Le Petit Fauconnier de Louis XIII par Jules Chancel. *f* 1.10 (met vocabulaire). Een boekje uit de „Bibliothèque pour la Jeunesse". Uitgave Wolters.

Een aardig verhaal, alleen hier en daar een beetje „gemaakt".

U. P. G.

10 JUNI 1939 9E JAARGANG No. 8

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA's UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

PROFESSOR WATERINK

Prof. Waterink herdacht, hoe hij voor 25 jaar in het ambt van Dienaar des Woords bevestigd werd. Ook van deze plaats willen we Mevrouw en hem daarmee hartelijk geluk wenschen. Van de theologie ging hij over naar de paedagogie en de psychologie. Maar ongetwijfeld heeft, evenals bij Prof. Bavinck en Prof. Hoekstra, zijn eerste studie en werk nu nog grooten invloed op zijn huidige studie en werk.
God sierde hem met rijke gave en groote werkkracht. De Heere sterke hem in zijn gewichtigen arbeid, den bouw aan een Gereformeerde paedagogie, psychologie en didactiek.

VAN DER WAALS,
Eindredacteur.

LIJDT ONS CHRISTELIJK ONDERWIJS INDERDAAD AAN INTELLECTUALISME?[1])

II.

Die geestelijke taak kan zeker niet volstaan met een enkel uur Bijbelsch onderwijs in te voegen in den lesrooster, al zal ook dit noodzakelijk zijn.
Het onderwijs als geheel moet van dien geest doortrokken zijn. Welk een hooge eischen daardoor van ons onderwijzerscorps worden gesteld kan nauwelijks genoegzaam worden onderstreept. En een iegelijk gevoelt, dat deze eisch terug valt op de opleiding onzer onderwijzers.
Principieel gezien raakt dit een hoofdzaak, die practisch op dezelfde bezwaren stuit als het onderwijs in de gewone school.

In de kweekplaats onzer onderwijzers — typeerend leerkrachten genoemd — dient het fundament te worden gelegd. En het bezwaar is, dat juist hier het gevaar van in den toegemeten tijd een zekere dosis kennis van allerlei dingen aan te brengen, voor het examen, niet gering is. Men moet dit en dat en nog veel meer **weten,** geleerd hebben om de akte te behalen, die de gewenschte onderwijs-bevoegdheid geeft.
Zonder op de nuttigheid en noodzakelijkheid in het algemeen af te dingen van een zekere mate van kennis, geeft dit allerminst waarborg voor de bevoegdheid tot de taak, welke geen geringere is dan die der volksopvoeding. Men kan aannemen, dat de jonge menschen met meer of minder succes kinderen iets van de gewonen kennis kunnen bijbrengen, doch dit is nog geen Christelijke volksopvoeding. Gelukkig werken echter factoren mede, die daaraan meer bevorderlijk kunnen zijn dan men zich misschien bewust is, maar dit alles geschiedt niet zelden ondanks de opleiding en mogelijk ondanks den onderwijzer.

[1]) Referaat gehouden op den Provincialen Schooldag van het gewest Friesland van G. S. V. op 30 November 1938.

Daar staat echter tegenover, dat de geest van het intellectualisme het streven heeft gewekt om van een intellectueele ontwikkeling zijn toekomst te verwachten. Mijn zoon moet leeren, examens doen, diploma's veroveren, onder de intellectueelen worden geteld.
De tijd lijkt mij niet ver achter, dat men den mond vol had van intellectueelen, zoodat iemand met een Mulodiploma gaarne op dien titel aanspraak wilde maken.

Dat streven hield uitteraard bij het uitgebreid lager onderwijs niet op, maar stuwde voort tot in de academische gehoorzaal, met al de gevolgen van overbevolking, gebrek aan selectie, nivelleering van het algemeen intellectueele peil, overproductie op verschillend terrein met de physische en psychische ellende, die daaruit weer voortkomen moest. Of is het nog noodig te zeggen, dat de spreekwoordelijke ingenieur-tramconducteur, en de meester in de rechten, die de plaats van een jongsten bediende zich ziet toegewezen, op die plaatsen gelukkiger zouden zijn, indien zij niet gestudeerd hadden?
Zeg dat deze gevallen overdreven zijn, de zin of wil men de zinloosheid is niet overdreven.

Ik mag dit onderwerp niet te ver uitstrekken, doch er zou aanleiding zijn om in dit verband op andere factoren te wijzen, waardoor het „onzinnige" nog te duidelijker spreekt: b.v. de waardeering van den arbeid, meer bepaald van den vakarbeid, het ambacht en den z.g. handenarbeid.

Het zou te ver voeren deze waardeering te bezien in het licht der sociale en politieke ontwikkeling en uit de daarin leidende beginselen te verklaren, doch het feit van een ongemotiveerde tegenstelling valt niet te ontkomen.

Voorts behoorde daarbij ook gewezen op een te ver doorgevoerde techniek. De mensch moet beheerscher der machine blijven, doch niet andersom, zoodat hij haar slaaf wordt. Het verschil is duidelijk als men noemt den chauffeur, die een puissanten wagen commandeert, en den man aan den loopenden band in de automobielfabriek.

Laat de machine den inspannenden spierarbeid verrichten, doch men behoede den man voor haar geestdoodende slavernij.
Genoeg om te doen zien, dat ons onderwerp veel meer omvat dan wat in een referaat kan worden uitgewerkt.
Intusschen zijn verschillende zaken aangeroerd, die over de strekking van het onderwerp licht verspreiden. De behandeling kan zich niet beperken binnen de grenzen van onze schoolsche vraagpunten omtrent de methode van het Taalonderwijs en het rekenonderwijs; den aangewezen leeftijd om met het één of het ander te beginnen en dergelijke meer.

Voor alles dringt de vraag omtrent de Christelijke volksopvoeding d.w.z. de opvoeding van ons volk in het licht der Christelijke levens- en wereldbeschouwing.
Het gaat om de grondslagen van een gezonde volksontwikkeling, zooals die door Gods Woord worden geleerd en vandaar uit om de bestrijding van waandenkbeelden op het terrein van het geestelijke en zedelijke leven, waaraan de volkskracht wordt opgeofferd.

De classieke spreuk: *non scolae sed vitae diximus,* wij leven voor het leven en niet voor de school, heeft zijn zin verloren, als heel het leven in intellectualisme opgaat.
Daarom moet het leven allereerst in zijn werkelijkheid worden ontdekt. De zin des levens moet worden verstaan. En dat is alleen mogelijk, indien wij discipelen van Christus mogen zijn en bij Zijn Woord worden bepaald. Niet het leven in dienst van allerlei kennis, maar allerlei kennis dienstbaar aan onze persoonlijke en sociale levensroeping.

Naar dezen grondregel heeft het onderwijs zich te richten, zal het dienstbaar kunnen worden gemaakt aan de hoogste volksbelangen. Geheel de structuur en de organisatie moet daardoor worden bepaald.
Uit den aard der zaak vraagt dit beginsel om een mate van verscheidenheid van onderwijs, welke bij het huidige stelsel ontbreekt. Wij doelen nog niet op een verscheidenheid in voortgezet en vak-onderwijs, maar beginnen bij de lagere school. Reeds de lagere school heeft behoefte aan zulk een verscheidenheid en om daaraan te kunnen voldoen aan vrijheid. Een voor alle scholen voorgeschreven leerplan voor de vakken van a—k is een product van eenzijdig intellectualisme, dat geen verdediging kan vinden. Het is even dwaas en onpractisch als wan-

neer men het onderwijs in de nuttige handwerken zou afschaffen, omdat men in de warenhuizen alles gemaakt en wel kan koopen, of het schrijfonderwijs opheffen, omdat er zooveel kranten gedrukt worden.
De dingen hebben weinig of niets met elkander uit te staan, maar zoo is het ook met een leerplan, dat niet op de practijk is gericht.
Hoe zal men dat dan wel doen?
De lagere school kan natuurlijk niet beginnen met allereerst de sociale bestemming van den afzonderlijken leerling vast te stellen en dienovereenkomstig een individueel leerplan op te zetten.
Ik ben het dan ook niet eens met hen, die zonder meer het klassikaal onderwijs afkeuren. In het klassikaal onderwijs schuilt een sociale kracht en tucht, die niet mag worden onderschat. Bovendien zijn er ook andere gronden ter verdediging van klassikaal onderwijs.

Alleen neme men dat niet al te mechanisch. Doch wat de lagere school wèl kan, dat is in algemeenen zin de sociale bestemming van haar schooljeugd in aanmerking nemen. Bedoeld is een bepaalde school in een bepaalde streek met een bepaald karakter en een daardoor bepaalde schooljeugd.
Is het een volksbelang, dat wij een gezonden boerenstand onderhouden, dan ligt het op den weg der volksopvoeding daaraan zorg te besteden.

Men kome niet met de vraag, of wij dan een soort kastenstelsel verdedigen: de zoon in het boerenbedrijf blijft daarop aangewezen. Dat zij verre, doch de werkelijkheid is zoo, dat de jeugd in eigen omgeving over het algemeen ook aan zijn bestemming komt en dat een doeltreffende opvoeding aan deze belangen ten goede moet komen.
Het is de bedoeling, dat de school over de vrijheid moet beschikken om onderwijs en opvoeding naar de locale omstandigheden te kunnen inrichten, ten einde bevorderlijk te zijn voor den socialen welstand van de bevolking, al naar deze in landbouw, tuinbouw, veeteelt, nijverheid haar hoofdbestaan heeft. De school moet haar leerplan dienovereenkomstig kunnen opmaken en uitwerken en niet gebonden zijn aan een algemeen geldig systeem in stad en land ongeacht het verschillend karakter van streek en bevolking.
Men overdrijve echter dit beginsel niet om in een tegengestelde eenzijdigheid te vervallen, welke evenzeer schadelijk zou zijn. Er is ten slotte in het algemeen vormend onderwijs een stuk dat aan gelijke behoefte van allen beantwoordt.
De leerlingen moeten allen behoorlijk leeren lezen, schrijven en rekenen, zij hebben allen een elementaire kennis van onze vaderlandsche geschiedenis noodig, voorts aardrijkskundige voorstellingen en wat zonder overbodigheid en specializeerende uitbreiding alzoo tot het algemeen vormend onderwijs mag worden gerekend.
Dit algemeen vormend gedeelte geeft vanzelf reeds grond tot verdediging van het klassikaal onderwijs. Daar is geen sprake van dat men het onderwijs geheel hoofdelijk zou kunnen maken en dat zou ook inderdaad geen aanbeveling verdienen. De sociale factor van het klassikaal onderwijs, de leertucht in de klasse en een zekere wedijver mogen niet worden prijs gegeven ten behoeve van een methode, die eenzijdig op de individueele verscheidenheid der leerlingen zou gericht zijn.

Het bestaande klassesysteem draagt echter een mechanisch karakter, dat verbetering behoeft. De school behoorde niet alleen met de locale gesteldheid en de verscheidenheid der leerlingen te rekenen, maar ook met die der onderwijzers.
Zonder tot een systeem voor vakonderwijs te komen, waarbij overigens de klasseindeeling als gewoon blijft gehandhaafd, zou de schoolorganisatie toch meer doeltreffend kunnen zijn.

Een klasse-indeeling, welke in beginsel is gegrond op den leeftijd en waarbij de voorgestelde leerstof over de schooljaren wordt verdeeld, blijkt in de practijk voor den befaamden middelmaat niet ondienstig.
Voor het meer begaafde deel der leerlingen zou een klassevorming naar begaafdheid doeltreffender zijn. Tegelijkertijd werden ook de minder begaafden daarmede gediend.
Naast begaafdheid kunnen ook psychologische factoren aanleiding geven een leerling onder meergevorderden te plaatsen.
De gedachte komt dan naar boven om de schoolbevolking naar hun aanleg en vorderingen in zeker vak of groep van vakken b.v. de taalkundige of de wiskundige, klassi-

kaal te verdeelen, zoodat een leerling bij wijze van voorbeeld voor de Taalgroep bij klasse 5, voor de rekengroep bij klasse 3 werd ingedeeld.

Dit worde echter niet zoo opgevat, dat men voor ieder vak een vakonderwijzer en een klasse-indeeling noodig zou hebben, terwijl het ook geen aanbeveling verdient het stelsel „ieder uur een lepel" te handhaven. Het zou een al te groote onrust in de school brengen, om van andere bezwaren maar te zwijgen.

Het is niet noodig en ongewenscht. Iedere methode zal haar nadeelen meebrengen, maar niet minder haar voordeelen.

Men mag dan verwachten, dat b.v. een taalkundige groep zou kunnen worden gevonden, welke niet alleen de Nederlandsche taal, maar ook lezen en b.v. geschiedenis, misschien ook aardrijkskunde omvat. Daarnaast zou men een rekengroep kunnen vormen b.v. rekenen, voor een deel aardrijkskunde, en practische zaken, die met de techniek samenhangen.

Het onderwijs in zulk een groep zou zich door een geheel eigen leergang en klasse-indeeling naar aanleg der leerlingen behooren in te stellen.

Om de bedoeling duidelijk te maken: de school wordt in lengtedoorsnede verdeeld in een taalschool en een rekenschool, ieder met eigen klasse-indeeling. (Taalschool en rekenschool bedoeld in den bovengenoemden ruimeren zin.)

Met het huidige stelsel van ieder uur een lepel volgens lesrooster moet gebroken. Men rekene met schooltijden voor een vakgroep: dus taalschooltijden en rekenschooltijden.

Ook de dwarse doorsnede in zes of zeven jaarklassen late men varen. Een onderwijzer moet niet, zooals ook b.v. in een driemansschool voorkomt, jaar in jaar uit het derde en vierde leerjaar hebben.

In beginsel moet een onderwijzer de geheele taalschool of de geheele rekenschool, zoo noodig van de beginnelingen af tot de tegenwoordige hoogste klassers voor zijn rekening hebben. Is dat aantal te groot dan wordt naar het voorgestelde principe de taalschool of rekenschool overlangs doorgesneden en ontstaan 2 of meer parallelscholen, ieder onder een eigen onderwijzer. Iedere school wordt in drie leerlingengroepen verdeeld naar aanleg: beginnelingen, gevorderden en meergevorderden.

Van jaarklassen is geen sprake meer. De onderwijzer bevordert een leerling tot een hoogere groep, wanneer hij daartoe aanleiding vindt in aanleg en vorderingen van den leerling.

Deze organisatie laat ook toe het onderwijs b.v. in het rekenen op een later tijdstip (acht of negenjarige leerlingen) aan te vangen.

Zij geeft veel meer gelegenheid om het onderwijs naar plaatselijke behoefte in te richten, maar vraagt dan ook de vrijheid van leerplan en verdeeling der leerstof aan de prudentie der school over te laten.

Aangezien zij geen jaarklassen kent, is het bij zulk een organisatie mogelijk, dat een vlugge leerling zich de leerstof in betrekkelijk korten tijd heeft eigen gemaakt en wat het schoolprogramma betreft in de taalgroep of in de rekengroep of in beide groepen veel eer dan zijn leeftijdgenooten „volleerd" is. Zulk een leerling kan van het onderwijs in die groep worden vrijgesteld. Gedurende de schooltijden van dit onderwijs is hij vrij en kan wat anders doen b.v. land- en tuinbouwonderwijs, of wat het locaal karakter medebrengt, en voorts wat met den aanleg en de bestemming van zulk een leerling overeenkomt.

Utrecht. J. SEVERIJN.

DE TIJD TUSSCHEN HET OUDE EN NIEUWE TESTAMENT.

II.

III. *De heerschappij der Seleuciden.*

Goede vertelstof voor deze periode kan men vinden in het eerste boek der Maccabeeën. Het is geschreven niet lang na de gebeurtenissen, die het verhaalt (de periode van 175—135) en is over het algemeen zeer betrouwbaar. Het tweede boek der Maccabeeën (dat een kortere periode beschrijft) dateert van later tijd. Het derde boek is fantastisch en onbetrouwbaar. Volgens sommigen zijn enkele van onze Psalmen uit dit tijdperk. Waarschijnlijk is dat niet.

A. Antiochus III heeft veel gestreden. Tegenover de Ptolemaeën nam hij een onduidelijke houding aan. Eenerzijds nam hij hun gebieden af, anderzijds liet hij zijn dochter Cleopatra met Ptolemaeus V huwen,

waarbij hij aan Ptolemaeus Coele Syrië beloofde. Vooral in het Westen trachtte hij invloed te verkrijgen. Daarbij raakte hij in conflict met de Romeinen, die hem in 191 bij Thermopylae en in 190 bij Magnesia groote nederlagen toebrachten en zware lasten oplegden. Na zijn dood volgde zijn zoon Seleucus IV Philopator hem op. De lasten, door de Romeinen opgelegd, bleven zwaar drukken.

Bij de Joden ontstonden partijschappen. De Tobiade Hyrcanus, zoon van Jozef (zie vorig artikel), was Egyptisch gezind, maar moest zich terugtrekken. Hij toog naar het land der Ammonieten en bouwde daar een vesting Tyris (bij Hesbon). In Jeruzalem duurde de verdeeldheid voort. De hoogepriester Onias was Egyptisch gezind, Simon (ook een Tobiade) op de hand der Seleuciden. Seleucus liet een hoogen beambte, Heliodorus, de zaken te Jeruzalem onderzoeken. Onias kreeg voorloopig den meesten invloed.

Seleucus werd opgevolgd door Antiochus IV Epiphanes (175—164). Deze bezocht eenige malen Jeruzalem. De Egyptische partij ging achteruit. Jason, broer van Onias, werd tot hoogepriester aangesteld. Deze deed veel moeite om den Griekschen invloed op de Joden te vergrooten. Toen hij een Tobiade, Menelaus, naar Antiochus stuurde om de belasting te betalen, wist deze, door nog meer te bieden, zelf hoogepriester te worden. Een volkomen onwettig hoogepriester! Hij trad meedoogenloos op en vergreep zich, om de schatting te betalen, aan den tempelschat. Onias, die gevangen was, bleef tegensputteren, maar werd vermoord.

Antiochus ondernam een veldtocht tegen Egypte. Op den terugweg bezocht hij Jeruzalem, waar weer moeilijkheden waren ontstaan, en verstevigde de positie van Menelaus. Bij die gelegenheid moet Antiochus reeds den tempel ontwijd en onder de Joden een bloedbad aangericht hebben. (Allgeier ontkent dit, blz. 276).

In 168 trok Antiochus opnieuw tegen Egypte op. De tocht verliep uitstekend, totdat de Romeinen ingrepen en hem bevalen zich uit Egypte terug te trekken. Zijn woede koelde hij op de Joden. Hij zond den veldheer Apollonius naar Jeruzalem, die daar danig huis hield. De muren werden geslecht, de Davidsburcht veranderd in een sterke vesting. De heele stad werd gehelleniseerd, wie tegenstreefde, vermoord. Vele huizen werden verbrand, vreemden binnen Jeruzalem gehaald. Dit alles moest dienen om de macht der Joden te breken. Heviger nog werd tegen den eeredienst opgetreden. Sabbat, besnijdenis e.d. werden verboden, wetsrollen verbrand. De tempel werd een heiligdom voor den Griekschen hoofdgod Zeus Olympios, op het brandofferaltaar werden zwijnen (dus onreine dieren) geofferd. Ook het heiligdom op den Gerizim werd een Zeus-tempel. Over het heele land werden deze maatregelen streng doorgevoerd. Wie trouw bleef, werd gedood (er zijn verschillende martelaarsgeschiedenissen bekend).

B. De onder Griekschen invloed staande Joden (m.n. de priesterschap) schikten zich in dit alles. De anderen niet. In het stadje Modin weigerde de priester Mattathias aan het heidensche offer deel te nemen. Hij sloeg den koninklijken beambte en een offerenden Jood dood. Vervolgens vluchtte hij met zijn zonen. Rondom hem verzamelden zich allen, die zich wilden verzetten. Ook de Chasidim (= vromen), een groep Joden, die weinig voor het nationale voelden, maar het enkel om stipte onderhouding der wet te doen was, wist men te bezielen. Mattathias stierf spoedig (167). Zijn zoon Judas, Maccabeeër (= hamer) bijgenaamd, werd nu de leider. Hij wist verschillende overwinningen (o.a. op den veldheer Appollonius en op Lysias, den regent) te behalen. Tenslotte werd Jeruzalem genomen. De tempel werd gereinigd en 25 Kislew 165 met een groot feest opnieuw ingewijd (verg. Joh. 10 : 22). Jeruzalem werd versterkt. Antiochus kon tegen dit alles weinig doen, daar hij in strijd gewikkeld was met de Parthen, in welken strijd hij den dood vond (verg. B.H. blz. 542/3). Zijn zoon Antiochus V Eupator was onmondig. Practisch had Lysias de macht in handen. Deze versloeg Judas bij Beth-Sacharja. Zoo scheen de toestand ongunstig; wegens moeilijkheden in Syrië echter sloot Lysias vrede. De Joden onderwierpen zich, maar verkregen godsdienstvrijheid.

In 162 werden zoowel Antiochus V als Lysias vermoord door Demetrius, een neef van Antiochus, die nu den troon besteeg (162—150). Bij hem beklaagden zich de

Grieksch gezinde Joden onder leiding van Alkimus. Dezen maakte Demetrius nu hoogepriester. De Chasidim erkenden hem. Maar Alkimus liet zestig van hen dooden! De Maccabeeën bleven zich verzetten. Demetrius zond daarop een leger onder Nicanor, dat evenwel door Judas tweemaal werd verslagen. Misschien — niet alles is hier duidelijk — is Judas daarna ook hoogepriester geweest. Judas riep de hulp der Romeinen in, maar voordat die eenige uitwerking had, werd hij door Bacchides totaal verslagen. Judas sneuvelde.

Jonathan volgde zijn broeder op. Hij voerde een guerilla, maar zonder veel succes. De kansen keerden. Tegenover Demetrius trad Alexander Balas als kroonpretendent op. Beiden zochten den steun der Joden. Alexander bood het meeste. Hij benoemde o.a. Jonathan tot hoogepriester 153 en na Demetrius' dood (150) stelde hij hem aan tot strateeg over Judea. Zoo had Jonathan de geestelijke en politieke macht. In 147 trad er echter tegenover Alexander weer een kroonpretendent op, Demetrius II. Jonathan hield met succes de zijde van Alexander. Alexander kon zich echter niet handhaven. Demetrius II werd koning. Ook van hem wist Jonathan allerlei concessies te verkrijgen o.a. gebiedsuitbreiding. Demetrius echter hield zijn beloften niet en nu koos Jonathan de zijde van den nieuwen pretendent Trypho, die zoogenaamd voor Antiochus VI opkwam. Jonathans gebied werd al grooter. Dat wekte de achterdocht van Trypho. Hij lokte Jonathan in een val en zette hem gevangen.

Simon, Jonathans broer, werd nu leider. Trypho vermoordde zoowel Jonathan als Antiochus VI. Simon koos daarom de partij van Demetrius II. Hij verkreeg vele rechten o.a. belasting-vrijdom. Eigenlijk waren de Joden nu politiek zelfstandig geworden. Alleen moest Trypho nog verslagen, hetgeen ook lukte. September 141 werd Simon in een plechtige samenkomst van priesters en volk tot erfelijk hoogepriester en vorst aangesteld. Daarmee begint een nieuwe tijd, de tijd der Hasmoneeën. (Hasmon was waarschijnlijk de grootvader van Mattathias).

Amsterdam-Z. H. H. GROSHEIDE.

ONZE JAARVERGADERING.

Woensdag 17 Mei hield G.S.V. weer zijn jaarvergadering. Zaal 11 van 't Gebouw voor K. en W. te Utrecht was weer geheel bezet en 's middags moesten weer stoelen worden bijgezet. Het getal aanwezigen liep stellig tegen de 300.

Ds. Bouma, die voor de laatste maal de vergadering presideerde, liet Ps. 89 : 3 en 8 zingen en las na het gebed Efeze 1 : 15—23. Van zijn openingswoord volgt hier een resumé; de Notulen geven het straks in extenso.

Er is vermoedelijk slechts een historische en practische reden, dat het Gereformeerd Schoolverband steeds op den dag vóór Hemelvaart zijn algemeene vergadering houdt. Maar toch ligt in dezen dag iets geweldigs: de belijdenis, dat niemand anders dan de verhoogde Middelaar Jezus Christus wereld-Koning is en wereld-Triumfator zal zijn. Dat roept ons op elke algemeene vergadering deze eens gekozen dag weer toe. De Christelijke school heeft daarom iets imperialistisch. Omdat ze deel heeft en mee arbeidt aan het imperium van Christus; gelijk het voorgelezen Schriftwoord ons heeft gezegd: Hij heeft alle dingen aan zijn voeten onderworpen. Paulus, de gevangen verachtelijke Jood, schreef dat in het keizerlijke Rome van Nero, op weg naar het van ver reeds wenkende schavot — maar tòch is zijn woord waar, dat Christus en met Hem en door Hem de gemeente het imperium hebben zal.

Daarom is de Christelijke schoolstrijd een stukje strijd voor het koninkrijk. Die school begon klein. Ze is geweest de onmogelijk gemaakte school. Daarna de school onder het kruis in de bange jaren van druk zonder steun; daarna kwam de periode der begonnen vrijmaking, nu voor een halve eeuw; eindelijk de gelijkstelling in 1920.

Maar nu „zijn we er" nog niet. We strijden ook in de school en door de school voor het imperium van Christus. Voor het koningschap van Hem alleen, niet voor zilveren gelijkstelling slechts, maar voor het goud van zijn kroon.

Dat roept ons tot bewaren van het Christelijke, Gereformeerde karakter onzer school. We kunnen niet versmelten met wie dat koningschap wat verdoezelen wil; we moeten

ons vereenigen met al wat op den bodem der Gereformeerde confessie met ons wil bouwen aan de school.

Het roept ook immers tot bouwen aan de school. We zijn er nog niet. Wel groeit onze organisatie. Tal van scholen sloten zich in het afgeloopen jaar bij onze organisatie aan; drie districten kwamen tot nieuw leven: Zwolle, Winschoten en Den Haag; maar er moeten nog vele scholen zich aansluiten en onze actie moet nog op onderscheiden manieren worden uitgebouwd.

Het roept ook tot verdedigen van de vrije Gereformeerde school. In sommige staatkundige en zelfs ook theologische stelsels schuilt gevaar voor de Christelijke school en haar vrijheid. En hier en daar wordt gevreesd, dat ook in ons land soms de inspectie wegen gaat, die onze instemming niet kunnen hebben. Zooals in den uitgegeven Leidraad-Welling. Het uitgeven van een leerplan ligt niet op den weg der inspectie. Wel heeft de Overheid een taak ten opzichte van het peil aan het onderwijs te stellen. Maar de vrijheid van het onderwijs behoort door de Overheid en haar organen te worden geëerbiedigd. De samenstelling van het leerplan en de opbouw der didactiek voor onze vrije Christelijke scholen is zaak niet van de Overheid maar van de scholen zelf. En juist onze organisatie van Gereformeerd Schoolverband zal heden en in de toekomst met alle kracht hebben te bouwen aan deze paedagogisch-didactische taak.

Een woord van hartelijken gelukwensch aan onzen paedagogischen adviseur, professor Waterink, die juist heden zijn zilveren ambtsjubileum als Dienaar des Woords viert. Zijn arbeid voor de Kerk en de school is rijk gezegend. De Heere stelle hem nog verder vele jaren ten zegen voor onze scholen en voor de komst van zijn koninkrijk.

Op verzoek van den Voorzitter werd den jubilaris Ps. 134 : 3 toegezongen.

Van Mr. Terpstra was bericht van verhindering ingekomen.

Bij de behandeling van het Jaarverslag, de eersteling van den heer Bos, drong de heer *Salverda* er op aan, dat de C. v. U. in samenwerking met andere organisaties iets voor de kweekelingen-met-akte zou doen. De Voorzitter zei: deze zaak heeft onze aandacht.

De heer *Broekema* wou iets meer weten van 't Friesche leerplan voor natuurkunde, waarvan in 't verslag sprake is. Later antwoordde de heer *De Boer,* van Hantum, dat 't aansluiting zal zoeken bij onderwerpen uit de omgeving. Ook brak de heer *Broekema* nog een lans voor het onderling schoolbezoek. De heer *Van Wijlen* pleitte voor 't stichten van mondelinge cursussen voor Geloofsleer bij 't Naexamen.

Het mooie rapport van Prof. Waterink ging zonder opmerkingen met dank onder den hamer door.

Bij 't financiëele verslag hield de heer *Van der Graaf* een warm pleidooi voor 't winnen van begunstigers voor 't Leerstoelfonds. G. S.V. betaalt 3/7 van het salaris van Prof. Waterink, en dat moest kunnen, geheel uit 't fonds, zonder bezwaar van de kas van G.S.V. Waarom kan Hoogeveen 14, Berkel 12 contribuanten aanbrengen, en Amsterdam en Rotterdam maar 10? In Utrecht wierf één man 14 begunstigers.

De overige periodieke werkzaamheden verliepen vlot: de contributie bleef op *f* 2.75 per onderwijzer bepaald en we vergaderen DV in 1940 weer daags voor Hemelvaartsdag.

Nu was het woord aan Prof. Waterink om mededeelingen te doen over het werk aan het laboratorium, waaraan nu 15 wetenschappelijk gevormde menschen verbonden zijn. Met dank aan God kon hij ervan gewagen, dat geen laboratorium in Europa meer kinderen heeft onderzocht, dan het Amsterdamsche. De kosten worden practisch geheel gedragen door wat tal van groote industrieën betalen voor psychotechnische onderzoekingen.

Breed ging de Professor in op de vergissing, o.a. bij Dr. Luning Prak, als men den aanleg alleen zoekt in de intelligentie. Er zijn nog andere factoren, die in aanmerking komen. Daarvan werd allereerst de concentratie genoemd, 't samen trekken van de aandacht op één bepaald punt. Dan het psychisch tempo, de meerdere of mindere tijd, voor het denken noodig. Bij den een gaat 't snel, bij den ander traag. Ook moet op 't geheugen gelet worden en dit van het denken worden onderscheiden. Prof. Waterink heeft een leerling 4de klas Gymnasium gekend, die door zijn geheugen precies wist, wat zijn leeraar hem voordeed, maar die verklaren moest er niets van te begrijpen. En eindelijk is er de motoriek, het meer of minder handig zijn in de bewegingen.

Prof. gaf een paar aanwijzingen om de

concentratie te bevorderen, o.a. kinderen 10 dagen telkens 10 minuten in eenzelfde soort van drukwerk een bepaalde letter laten doorstrepen, of op een piano enkele dagen, 10 minuten lang, do, mi, sol, do in eenzelfde tempo laten aantikken. Voor de motoriek wil hij kinderen 14 dagen eenigen tijd langs een bepaalde lijn laten loopen.
Met belangstelling werd naar de duidelijke uiteenzetting geluisterd.
In de middagvergadering, geopend met het zingen van Ps. 105 : 5, werd medegedeeld, dat in de plaats van Dr. Bouma, die periodiek moest aftreden, Prof. Ridderbos gekozen was.
Nu werd de aandacht gevraagd voor het referaat van den heer Van Nes over: „Hedendaagsche stroomingen in de Didactiek". De Notulen brengen later het verslag van de bespreking. En ik kan dus volstaan met te vermelden, dat na een korte inleiding van den Referent, de heeren Nauta, Haakma, Daniëls, Prof. Waterink, Timmermans (van Ommen) en Dam aan de discussie deelnamen. Het liep inzonderheid over het „organisch onderwijs", het groepeeren van de verschillende leerstof gedurende eenigen tijd om één bepaald onderwerp. De heer Van Nes toonde zich een voorstander van z.g. losser klasseverband, en vreesde niet, mits de les goed was voorbereid, voor het wijken der belangstelling.
Aan het eind werd Dr. Bouma, die 9 jaar lid der C. v. U. is geweest en in 1936 Prof. Noordtzij als Voorzitter is opgevolgd, hartelijk dank gezegd door Prof. Severijn voor alles, wat hij voor het Verband geweest is. Staande werd nog Ps. 75 : 1 gezongen, waarna Prof. Severijn voorging in dankgebed voor deze welgeslaagde vergadering.

VAN DER WAALS.

BIBLIOTHEEK TEN DIENSTE VAN HET CHRISTELIJK ONDERWIJS.

In het eerste kwartaal van 1939 werden 683 werken uit de Bibliotheek uitgeleend. Aangeschaft werden 94 werken, terwijl 23 ten geschenke werden ontvangen.
De alphabetische catalogus (uitgave 1933) is bij den Bibliothecaris Mr. J. J. Hangelbroek, Sweelinckstraat 39, 's-Gravenhage, verkrijgbaar tegen den prijs van slechts *f* 0.25 en wordt franco toegezonden na ontvangst van het bedrag op de postrekening van den Schoolraad, 's-Gravenhage 16121. Een supplement op dezen catalogus is ter perse en zal over eenige weken verschijnen.

VAN DE BOEKENTAFEL

Dr. J. Waterink „Ons Zieleleven". Gebr. Zomer en Keuning, Wageningen. 288 blz. Geb. *f* 3.90. 1938.

„Ons Zieleleven" is een omwerking van „Hoofdlijnen der Zielkunde", het bekende werkje, dat enkele jaren geleden verscheen.
Men had van verschillende zijden den wensch te kennen gegeven, dat de auteur het boekje zou uitbreiden, eensdeels met gegevens uit het gebied van het experimenteel onderzoek, anderdeels met een eenvoudige uiteenzetting der theorieën van Freud, Adler en Künkel.
Aan deze wenschen is ten volle voldaan. Nieuw zijn bijv. de hoofdstukken: De psychanalyse en de individuaal-psychologie, De mensch in de gemeenschap, Karakteronderscheiding — die alleen reeds 120 blz. beslaan. (blz. 151—277). Voorts zijn er inlasschen over het wezen der ziel, over termen der zielkunde, over waarneming en voorstelling, over concentratie enz. enz. Het formaat van het boek is belangrijk grooter, het aantal blz. eveneens, zoodat „Ons Zieleleven" is geworden tot een boek met een respectabelen inhoud.
Terwijl de auteur bij den oorspronkelijken opzet van de „Hoofdlijnen" bedoelde, een handleiding te schrijven ten behoeve van het personeel der „Vereeniging tot opvoeding en verzorging van achterlijke kinderen", is er nu tenslotte een psychologisch werk verschenen, dat voor ieder die met psychologie te maken heeft, met name voor studeerenden voor de hoofdakte of een nijverheidsakte, uiterst geschikt is.
Het is een bijzondere gave van den auteur, om over zielkundige onderwerpen behalve geleerd, ook populair te schrijven. Ons Zieleleven is populair geschreven in den goeden zin van het woord.
Onze psychologische literatuur is een mooi boek rijker geworden.

A. K.

10 JULI 1939 9E JAARGANG No. 9

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA's UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FL. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

NOTULEN DER ALGEMEENE VERGADERING

VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND GEHOUDEN OP WOENSDAG 17 MEI 1939 IN HET GEBOUW VOOR KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN TE UTRECHT.

MORGENZITTING.

Opening. Te half elf opent Dr. C. *Bouma, Voorzitter,* de vergadering. De zaal is geheel gevuld; de presentielijsten tellen 280 namen. Zoo in de morgen- als in de middagzitting verzoekt de *Voorzitter* niet te rooken.

Dr *Bouma* verzoekt te zingen Ps. 89 : 3 en 8 en gaat voor in gebed. Hij leest Efeze 1 : 15-23 en spreekt daarna het volgende openingswoord:

„Het verband onzer Gereformeerde scholen in ons land is thans weer saamgekomen ter algemeene vergadering op den traditioneelen dag vóór Hemelvaart. We ontmoeten elkaar nu weer om saam te spreken over wat ons als organisatie saamgebonden houdt. Als voorstanders van onze vrije Gereformeerde scholen willen we saam ons al meer en weer bezinnen op het bewaren en verdiepen van onze actie om het kind en de school en heel ons volk.

Ik weet niet, welke reden er is, dat G.S.V. steeds vergadert op den dag voor Hemelvaart. Misschien slechts een kwestie van de practijk. Deze dag kwam zoo uitnemend uit. Principe zal er wel niet in schuilen. En toch is daarin iets geweldigs: dat we jaar op jaar samen komen den dag vóór de Kerk weer belijdt, dat Jezus Christus alle macht heeft, Die ten troon gevaren is, vanwaar Hij 't werelrond gebiedt. Op elk van onze scholdagen staat het stempel gedrukt van Zijn souvereiniteit; hooren we Zijn koningswoord: Mij is gegeven alle macht. Dat is een belijdenis ook voor onze scholen: het zijn de scholen van het volk, dat aan de zijde van den wereld-Triumfator is gezet.

Daarom wil ik ter opening dezer algemeene vergadering van G.S.V. iets zeggen over

Het imperialisme van de Christelijke School.

Het woord, dat we lazen, geeft me daartoe aanleiding. Paulus schrijft hier het Hemelvaartevangelie zóó: Hij heeft alle dingen aan zijn voeten onderworpen. Een citaat uit Ps. 8. Dat prachtige psalmwoord is Paulus diep in het hart gezonken. Ook in 1 Cor. 15 : 27 haalt hij het aan. Ge leest het ook Hebr. 2 : 8. De geweldige gedachte, dat Jezus Christus de gebieder is over heel de schepping Gods. En de gemeente is Zijn lichaam en deelt in Zijn glorie. Wij steken 't hoofd omhoog en zullen d'eerkroon dragen.

Dat is het Christelijk imperialisme. Het streven naar het bereiken van het imperium; en imperium is het wereldrijk.

Die gedachte heeft de ziel van Paulus doorgloeid. Hoe bespottelijk. Stelt u voor: in Rome zetelt Nero, voor wien heel de wereld knielt en beeft. De dictator. Ergens in een huurhuis Paulus, de Jood, gevangen met een soldaat. En dat kleine, verachtelijke Joodje schrijft, dat Jezus Christus alle dingen onderworpen zijn; die Jood profeteert van het Christelijk imperialisme, dat straks zelfs Nero's roem verdonkeren zal! Niet om te schateren? O, lach maar, keizer Nero; en brult maar van plezier, gij dames en heeren van de Romeinsche cultuurwereld, en onthoofdt Paulus maar, als zijn imperialisme u

te staatsgevaarlijk en te lastig wordt — deze Jezus van Nazareth zal tóch de wereld-Triumfator zijn. En de gemeente van Jezus Christus zal tóch als belijdster van en strijdster voor haar imperialisme haar stempel zetten op de geschiedenis. En de slotpsalm van de geschiedenis zal toch dat lied zijn, dat gezongen is in de kathedralen en boerenschuren en vlammen van brandstapels en gevangenissen: wij steken 't hoofd omhoog.....

Dat Christelijk imperialisme raakt niet slechts de Kerk; neen, het gansche bestaan en alle kringen, ook de school. Weet ge wel, wat ge zijt, gij voorstanders van de Christelijke school? Strijders voor het imperialisme van uw Christelijk geloof; strijders voor de imperiale school, die niets hoogers bedoelt dan te bouwen aan het imperium van Jezus Christus. Daardoor is de Christelijke school doorademd en gedrenkt en bezield.

Ze is wel klein begonnen. De schoolstrijd is een historie van vechten om te kunnen bestaan. De geschiedenis van de Christelijke school zou in verschillende hoofdstukken kunnen worden ingedeeld: de Bijbel van de school; de school onder het kruis; begonnen vrijmaking; eindelijke gelijkstelling.

Met dankbaarheid herdenken we in 1939, dat voor een halve eeuw de wet-Mackay aangenomen werd, in September en Decmber door de beide Kamers van de Staten-Generaal, waardoor de Christelijke school herademen kon en van den smaad van 1878 werd vrijgemaakt. Met groote blijdschap denken we aan 1920, het jaar van de gelijkstelling.

En nu denken heel veel voorstanders van het Christelijk onderwijs, dat we „er zijn". Nu is het slot bereikt. Maar het is niet zoo! Gelijkstelling is het einde niet. Dat zou beteekenen, dat we tevreden waren, als we maar het geld voor onze school konden halen uit de Overheidskas. Neen, veel hooger en heel anders is ons heilig ideaal — we vechten ook in de school voor het imperium. Voor het koningschap van Christus alleen. Met uitsluiting van alle andere macht tegen Hem. Voor de volkomen vrijheid van de school, met gebondenheid aan de ordeningen van den wereld-Koning Jezus Christus alleen.

Gelijkstelling — dat is vechten voor den gulden en het subsidie. Het koningschap van Christus op de school, dàt is hooger doel. En niet het zilver en het bankpapier lokt in den schoolstrijd ons, maar alleen het koninklijk gezag van den Bijbel, die in onze schoollokalen ligt en Christus tot Koning over onze school proclameert.

Het imperialisme, waarvan ik u sprak, en waaraan deze dag vóór Hemelvaart ons herinnert, roept ons tot drieërlei: *bewaren, bouwen* en *verdedigen.*

Bewaren van het Gereformeerd karakter van onze school. De Gereformeerde belijdenis erkent zonder voorbehoud het koningschap van Jezus Christus over alle levensgebied — en dus ook over de school. Het is geen zelfverheffing, als we zeggen, dat deze belijdenis in de Gereformeerde confessie het rijkst tot ontplooiing kwam. Daarom bewaren we het Gereformeerd karakter van onze school — en deel van onzen strijd. Geen verslapping van de beginselen willen we. Onze schoolbevolking is gemengd, maar onze schoolmannen blijven Gereformeerd en moeten worden gedrenkt met de Gereformeerde beginselen en belijdenis. De roep om eenheid, die door deze dagen gaat, verlokke ons nóóit tot samengaan met wat water door den wijn heeft vermengd; saam met allen, die de Gereformeerde belijdenis aanvaarden in de onderscheiden Kerken in dit land, moeten we bewaren het Gereformeerd karakter van onze vrije Gereformeerde school.

Onze roeping is ook *bouwen* aan onze Gereformeerde school en aan onze organisatie. We zijn er nog niet. Nog is niet de laatste Gereformeerde school in ons land aangesloten bij G.S.V. In het verloopen jaar is een flink getal scholen toegetreden. De Secretaris zal u aanstonds wel het aantal noemen. Vier districten zijn opgericht of uit hun slaap wakker geschud: Lutten, Zwolle, Winschoten en Den Haag. Er is verblijdende activiteit. Voorbij is de benauwende tijd, waarin het eene bestuur na het andere meedeelde, dat het zich onttrok. Ook al is weer een enkel bestuur uitgetreden om de financiën. Maar de winst overtrof ver het verlies. We zijn in ons bouwen in de stijgende lijn. G.S.V. wint ook kwantitatief in kracht.

Maar weer: we zijn er nog niet! Een groot getal scholen is nog niet aangesloten. Bang

voor een paar guldens. Of voor den naam Gereformeerd. Want dat valt immers, meenen onkundigen, saam met de Gereformeerde Kerk.
Bouwen moeten we; ons werk moet nog worden uitgebreid. De arbeid voor het koningschap van onzen gezalfden Koning vraagt van ons ook in de school al onze kracht. Het imperium moet komen ook door uw strijd voor de Gereformeerde school.

En we moeten *verdedigen* die Gereformeerde school. Er dreigt ons allerlei gevaar. Is Duitschland ons niet een waarschuwend voorbeeld? Is de theologie van Karl Barth niet een gevaar?
En is er misschien gevaar in ons land, als te ver gedreven overheidsbemoeiing de vrijheid onzer scholen bedreigt?

Het zal u duidelijk zijn, waaraan ik bij deze woorden denk. De inspectie van het lager onderwijs in de derde hoofdinspectie heeft ter verbetering van het onderwijs gegeven den bekenden Leidraad voor de vakken: lezen, schrijven, rekenen en Ned. taal. In dezen Leidraad zijn leerplannen voor de genoemde vakken opgenomen. Blijkens het „Voorwoord" van den hoofdinspecteur Welling wil de inspectie geenszins iets voorschrijven of opleggen. Ze is alleen overtuigd, dat met dezen Leidraad betere resultaten bereikt zullen worden en vraagt er een proef mee te nemen, als het personeel er iets voor voelt.
De C. v. U. heeft als vanzelf spreekt aan dezen arbeid groote aandacht gewijd. Tot een vastgelegde uitspraak kwam ze nog niet; wel zal een en ander onder ons volkomen zekerheid hebben:

1°. dat de Overheid een taak heeft ten opzichte van het peil, aan het onderwijs te stellen; en het is niet juist, dat haar arbeid op de bijzondere school niet verder zou reiken dan alleen de contrôle op de naleving van de wettelijke voorschriften; haar toezicht streeft ook naar het bevorderen van den bloei van het onderwijs. Dit strijdt niet met de vrijheid der bijzondere school en is bovendien in de wet uitdrukkelijk vastgelegd.
2°. Uit den aard van de vrije bijzondere school vloeit echter voort vrijheid van richting bij het onderwijs en leerplan, behoudens de enkele voorschriften van de wet; het geven van dwingende voorschriften ligt niet op den weg van de Overheid; zelfs is goedkeuring van het leerplan door de wet uitdrukkelijk niet gewild. Deze vrijheid behoort door de Overheid en haar ambtenaren volkomen te worden geëerbiedigd en zelfs niet indirect te worden benadeeld. Tegen mogelijke ongeoorloofde inmenging van de zijde der inspectie in de vrijheid der bijzondere school zouden besturen en hoofden zich naar hun plicht moeten verzetten.

3°. Het uitgeven van een leerplan door de inspectie verdient geen aanbeveling, omdat dit schadelijk zou kunnen zijn voor de objectiviteit, waarmee de inspectie tegenover eenig ander leerplan eener bijzondere school behoort te staan en dit licht zou kunnen leiden tot de boven afgewezen ongeoorloofde inmenging en tot conflicten.

4°. Ingeval zich zulk een geval zou voordoen, hoopt de C. v. U. zich over den alsdan te volgen weg ter bestrijding van het kwaad te beraden; ze is te dezen opzichte diligent, en verzoekt eventueele klachten te harer kennis te brengen, mits nauwkeurig omschreven en met bewijzen te staven.

5°. Tenslotte mag onze beoordeeling niet slechts negatief zijn; onze arbeid behoort positief te wezen. Ook hierin. Want didactiek en paedagogiek zijn zaken niet van de Overheid, maar van de school. Dit alles dringt ons, de scholen en bizonder ons Gereformeerd Schoolverband tot positieven verderen opbouw van eigen principieel gefundeerde beschouwing naar den eisch van Gods Woord en de Gereformeerde belijdenis.

De C. v. U. heeft met groote blijdschap en instemming gezien, dat in onze scholen en districten en gewesten men alom bereid en paraat is te verdedigen de verworven vrijheid, ook al is men daar uit den aard der zaak bereid om met belangstelling kennis te nemen van al wat van eenige betrouwbare zijde wordt gedaan in het belang van het peil van het onderwijs of van een goede didactiek. Maar de eens verworven vrijheid geven we nooit weer prijs. Het koningschap van den verhoogden Vorst en Middelaar Jezus Christus, onder Wiens eenig regiment we ons zelf hebben gebogen en onze kinderen hebben betrouwd, roept ons tot mannelijk bewaren en verdedigen van onze vrije Gereformeerde school, die tot in lengte van jaren voor deze

landen ten zegen zij; ze drage de imperiale kruisbanier van den wereld-Koning en wereld-Triumfator hoog boven het woeste volkenrumoer tot op den dag, dat alle knie voor den Gekruisigde gebogen zal zijn.

Hiermede ben ik gekomen aan het einde van het woord, dat ik ter opening van onze drie-en-dertigste algemeene vergadering meende te zeggen.
Er resten me nog een paar personalia, 1°. dat we een jubilaris in ons midden hebben. Op 17 Mei 1914 werd candidaat Waterink te Appelscha bevestigd in den dienst des Woords. Heden voor 25 jaar. Professor Waterink, het G.S.V. brengt U zijn hartelijken gelukwensch. Wel zijt Ge practisch niet 25 jaar dominee geweest. Na 12½ jaar reeds emeritus. 22 September 1926 hoogleeraar aan de V.U. Toch een bijzondere gelukwensch, omdat Ge een kwart eeuw het ambt van Dienaar des Woords hebt bekleed. Voor ons bijzonder, omdat Ge aan G.S.V. verbonden zijt. Veel gedaan. Gesierd met groote gaven. Uw God sterke U voorts om te bouwen aan de komst van het Koninkrijk.

2°. Welkom aan den heer Van Nes, geen onbekende, die vandaag een referaat levert. Onze God geve ons een goede en gezegende vergadering."
Op voorstel van den *Voorzitter* zingt de vergadering den Jubilaris staande de zegenbede uit Ps. 134 : 3 toe.

Notulen. De Notulen der Algemeene Vergadering van 25 Mei 1938 (Geref. School 8ste jrg. no. 9 en 10) worden vastgesteld.

Mededeelingen. De *Secretaris,* de heer *J. Bos,* deelt mede, dat bericht van verhindering is ingekomen van Mr. J. Terpstra.

Jaarverslag van den Secretaris. De heer *M. Salverda* van Kollum is dankbaar, dat de Secretaris in zijn verslag aan de kweekelingen-met-akte dacht. Hij laat erop volgen, dat er van Sociale Zaken iets zal loskomen. Er is een wet in voorbereiding voor uitbreiding van de werkkampen. Zou 't niet op den weg der C. v. U. liggen met andere organisaties iets voor de kweekelingen te doen? *Hun* werkkampen zijn de school. Er wordt 5½ millioen gegeven om de jeugdwerkloosheid te bestrijden. Kan de C. v. U. de zaak niet onder de aandacht brengen van de Kamer, de Ministers enz.? Spreker verwijst naar wat op blz. 4 staat over de uitnoodiging van de Vereen. v. C. N. S. Misschien is C. N. S. wel de aangewezen organisatie voor deze zaak.
De *Voorzitter* verklaart, dat deze aangelegenheid de aandacht der C. v. U. heeft. Er zal spoedig op de vergadering over gehandeld worden.
De heer *J. W. Broekema* van Hoogeveen stuitte bij het lezen van het verslag op den eersten zin. Dat is geen optimisme. En toch is de Secretaris naar het woord van den Voorzitter optimist. Is hij misschien humorist? Er wordt nog al eens van bloei en van kracht in de districten gesproken. Na het lezen was Spreker optimistisch.
Tot zijn groote spijt las Spreker, dat er in Leeuwarden nu geen school meer is aangesloten. En eenige jaren toch ging het goed. Spreker las met belangstelling, dat men in Friesland bezig is aan een leerplan voor de natuurkennis. Hij hoopt dat het gepubliceerd wordt en vraagt, of het niet kan uitgebreid worden tot andere vakken, tot een leerplan, dat we durven leggen naast het leerplan van de hoofdinspectie.
Spreker heeft de onderwerpen in de districten eens vergeleken. In de kleine districten heeft men meestal sprekers uit eigen kring; in één sprak zelfs een bestuurslid. Dit in tegenstelling met districten, waar men sprekers van naam zoekt. Is dat nu bepaald de taak van Gereformeerd Schoolverband, of moeten we dat niet overlaten aan comité's voor winterlezingen, etc.?
Kan de kwestie van het onderling schoolbezoek niet nog eens weer in ons Orgaan naar voren komen en moet daaruit niet de eigen inspectie groeien?
De *Voorzitter* wijst erop, dat een leerplan niet een zaak is van korten tijd. Ook blijven we vasthouden aan de souvereiniteit in eigen kring.
Het onderling schoolbezoek zal in de C. v. U. aan de orde worden gesteld. Spreker is den heer Broekema dankbaar voor zijn actie.
De heer *H. J. van Wijlen* van Rotterdam las in het verslag van den Secretaris, dat er candidaten bij het na-examen zijn, die het blijkbaar maar eens probeeren. Maar er zijn ook

schapen, die geen herder hebben. Staan de herders hier schuldeloos? Ook de opperherder, ons Verband? We moeten cursussen krijgen. Maar het moeilijke zal zijn, als we ze organiseeren, of de schapen komen. Voor den cursus in Gorinchem kwamen maar vier candidaten. En in Den Haag kon men ook niet slagen. Waar wij de mondelinge cursussen zoo aanprijzen, zoo nuttig en begeerlijk vinden, vraagt Spreker zich af: zijn we er mee af, als wij enkel toekijken en klagen? Ligt het niet op den weg van Schoolraad, van C. N. S. en van ons Verband hier eenige richting en leiding te bieden? Zou het niet mogelijk zijn hoogst bescheiden en enkel op de zwakste hoeken ook financieel wat te steunen? Spreker zou wenschen, dat onze Commissie deze zaak ter sprake bracht bij den Schoolraad.

De *Voorzitter* is het met den heer Van Wijlen eens, dat we stimuleerend moeten inwerken op het stichten van mondelinge cursussen; schriftelijke cursussen zijn niet te prefereeren. Maar het is een moeilijke zaak. In Den Haag waren er herders, maar de schapen ontbraken.

Spreker moet nog opmerken, dat de candidaten te weinig kennis nemen van den syllabus.

De C. v. U. zal overwegen, of we iets kunnen doen voor bestaande of op te richten cursussen.

De heer *T. F. de Boer* van Hantum zegt in antwoord aan den heer Broekema, dat er in Leeuwarden interne moeilijkheden zijn, maar het gewestelijke bestuur bemoeit er zich mede. Wat het Friesche leerplan betreft, men beoogt practisch werk te leveren en de onderwerpen in verband te zetten met de omgeving.

Stembureau. De *Voorzitter* verzoekt de heeren J. Kroes en A. Sinnema van Assen het stembureau te willen vormen voor de verkiezing van een lid der C.v.U. in de vacature, die ontstaat door de periodieke aftreding van hemzelf; de voordracht bevat de namen van Ds. P. N. Kruyswijk van Hilversum en Prof. Dr. J. Ridderbos te Kampen. De *Voorzitter* leest art. 10 van het Huish. Reglement over de stemming.

Rapport van den Paedagogischen Adviseur. Niemand verlangt er het woord over. Met dank aan Prof. Waterink wordt het aanvaard.

Jaarverslag van den Penningmeester. De heer *Van der Graaf* voelt zich als Penningmeester genoopt iets te zeggen over het Leerstoelfonds. Hij heeft de illusie gehad, dat we uit dit fonds onze verplichtingen tegenover de V.U. voor den Leerstoel zouden kunnen voldoen zonder de kas van G.S.V. te bezwaren. En dit had gekund, als we 2000 contribuanten à *f* 1,— hadden kunnen werven. Is dit inderdaad onmogelijk? Vroeger heeft hij in de vergadering kaarten doen verspreiden voor het werven van contribuanten. Als we in elke plaats één man hadden, die er zich mee wou belasten, dan waren we er. Hoogeveen heeft 14 contribuanten, Rotterdam en Amsterdam 10, Amersfoort geen, Leeuwarden 1, Berkel ± 12, Utrecht 14, door één man aangeworven. Laat men in Amsterdam en Rotterdam aansturen op 100 contribuanten. Het is een kwestie van goeden wil. Kan 't niet in één, dan in een paar jaar. Anders staan we voor een tekort. Onze contributie voor het Verband is zeer laag; ze is *f* 5,— geweest, nu *f* 2,75. Waarom kan de school van Drogeham een gulden missen en zooveel andere scholen niet? Als de 400 aangesloten scholen elk *f* 2,50 betaalden, waren we er. Zakelijk bezien, blijven we zeggen: 't Kan. Nu moeten we het van de eene kas overstorten in de andere.

De *Voorzitter* onderstreept het gesprokene. We moeten komen tot het *doen*.

De heer *Van Wijlen* vraagt: Zijn er circulaires voor?

De *Penningmeester* antwoordt, dat er nog duizenden bij den Secretaris liggen en de C. v. U. ze gaarne toestuurt.

Op een vraag, hoe 't komt, dat het bedrag, voor den Leerstoel te betalen, zulk een vreemd, niet afgerond getal is, deelt de Penningmeester mede, dat dit komt, doordat G.S.V. $^3/_7$van het honorarium van den Hoogleeraar te betalen heeft.

En op een vraag van den heer *Euser* uit Rotterdam, antwoordt de *Voorzitter*, dat men contribuant voor het Leerstoelfonds, maar ook begunstiger van G.S.V. kan worden.

De volgende *Algemeene Vergadering* wordt bepaald op 1 Mei 1940 te Utrecht.

Het nazien der rekening over 1939 wordt opgedragen aan het district Amsterdam.

De contributie voor 1940 wordt vastgesteld op ƒ 2,75 per onderwijzer(es), voor wie(n) vergoeding van rijk of gemeente genoten wordt.

Mededeelingen van den arbeid van het Laboratorium voor Psychotechniek en Paedologie.

Prof. *Waterink* wil vooraf zijn hartelijken dank betuigen voor de vriendelijke woorden van den Voorzitter, bij den aanvang der vergadering. Hij wil sober zijn, maar wil toch zeggen, dat het hem buitengewoon goed gedaan heeft, dat hem zegen werd toegebeden.

Want zonder gebed zou hij den moed tot zijn arbeid missen. Hij heeft steeds getracht zijn arbeid naar vermogen te verrichten. We doen slechts onze plicht, als we heel ons kunnen offeren op het altaar van liefde en trouw. (applaus)

Spreker wil aansluiten bij wat hij vroeger mededeelde over den arbeid in het Laboratorium. Practisch wordt het werk betaald door de industrie, door allerlei bedrijven en ondernemingen, ook buiten den christelijken kring, voor welke we onderzoekingen verrichten.

Het werk breidt zich steeds uit; op heden werken er 15 wetenschappelijk gevormde personen.

Spreker wil iets zeggen naar aanleiding van het onderzoeken van kinderen. Luning Prak beweert, dat kinderen met een intelligentiequotiënt van 1.40 het gymnasium kunnen volgen. In Eindhoven echter heeft men gezien, dat sommige kinderen met 1.40 I.Q. niet, andere met 1.10 wel op 't gymnasium mee kunnen. Het Laboratorium heeft aangetoond, dat indien kinderen niet meekunnen, dit niet in de eerste plaats ligt in een gebrek aan intelligentie. Dat is misschien zoo bij 15 %, maar bij 85 % werken andere factoren. Een belangrijke factor is allereerst de *concentratie,* die door innerlijke, door uiterlijke oorzaken of door beide gestoord kan worden. Dan komt het *psychisch tempo,* de tijd waarin het psychisch proces — als nadenken, concludeeren, optellen, waarnemen enz. — verloopt. Bij sommige kinderen is er een traag verloop, bij anderen gaat het buitengewoon snel. En het psychisch tempo is een zaak van groot gewicht. Het psychisch tempo hangt in den regel ook samen met den reactietijd. De beteekenis van de reactiesnelheid is vooral duidelijk in het snelverkeer. Wanneer een automobilist 0,5 seconde noodig heeft om te reageeren op het zien van een kind, dat vóór zijn wagen loopt, en hij kan dus na 0,5 seconde beginnen te remmen, dan kan dat kind behouden zijn, terwijl het kind misschien verongelukt, wanneer de automobilist 0,75 seconde noodig heeft om te reageeren. Het psychisch tempo is bij sommige kinderen zeer vertraagd. Sommige kinderen kunnen in een kwart minuut 14 à 15 groepen van telkens 2 cijfers bij elkaar optellen, andere slechts 3 à 4. De laatste komen altijd te laat klaar. Wie van de 10 sommen er slechts 7 in den gestelden tijd *kan* afmaken, verdient niet daarom een berisping, evenmin als men het een aamborstige kwalijk kan nemen, dat hij den trein niet halen kan.

Daarnaast komt de kwestie van het *geheugen,* wel te onderscheiden van het verstand. Er kan zijn een slecht verstand en een goed geheugen, en omgekeerd. Spreker heeft een vierde-klasser van het gymnasium gekend, die zoover gekomen was, geheel drijvend op het geheugen. Hij wist precies wat zijn leeraar wilde, dat hij wist, maar moest verklaren er niets van te begrijpen.

En eindelijk komt de kwestie van de *motoriek.* Sommigen zijn altijd stumperig in hun bewegingen. Er zijn daarbij afwijkingen, die niet opvoedbaar zijn.

Spreker hoopt, dat spoedig, nog in dit jaar, een publicatie over deze materie het licht kan zien.

Spreker geeft nu eenige voorbeelden, hoe kinderen met afwijkingen kunnen geholpen worden. Er deed zich een geval voor met een kind, dat 2 jaar in de eerste en 2 jaar in de tweede klas was blijven zitten en dat nu van school zou veranderen. Met dat kind werden sinds September concentratie-oefeningen gehouden en in April kon reeds verbetering geconstateerd worden. Nadat met twee kinderen van een lagere school in Amsterdam 7 maanden geoefend was, kon de jongen, die ernstig achter was, overgaan en ook bij het meisje was er veel verbetering.

Met zulke kinderen beoefent men 10 minuten per dag een concentratiespelletje. Eén manier is b.v. om gedurende 10 dagen in een kolom van eenzelfde bepaalde krant (druk en wijze van zetting moeten gelijk zijn) telkens 10 minuten b.v. alle letters e te doen door-

strepen; daarna 10 dagen alle letters n, daarna alle letters k, vervolgens twee bepaalde letters enz. Van 't aantal regels en de fouten wordt een curve gemaakt. Na 3 maanden komt er reeds verbetering. Een andere methode is: men laat eenige dagen lang telkens 10 minuten op een piano do, mi, sol, do in een zelfde rhythme aanslaan. Ook: de vingers laten strijken over een latje met contacten.

Voor kinderen met een slechte motorische structuur b.v. meisjes, die veel breken, jongens, die onhandig zijn, kan het helpen ze 14 dagen telkens gedurende zekeren tijd langs een bepaalde lijn te laten loopen.

Natuurlijk mogen we algemeen geldige conclusies slechts dan trekken, wanneer ons experiment beschikt over een zeer groot levend materiaal. Gelukkig hebben we de beschikking over de uitkomst van het onderzoek van duizenden kinderen. Er is geen laboratorium in Europa, dat in de laatste vijf jaren meer kinderen heeft onderzocht dan 't Amsterdamsche. In den kring van de wetenschap staat het vooraan. We danken God, dat Hij zegent, wat we zoekend trachten te bereiken. (applaus)

De *Voorzitter* dankt Prof. Waterink voor zijn interessante mededeelingen.

Rondvraag. De heer G. *Rozendal* dringt aan op het reizen per reisgezelschapsbiljet. Het is misschien mogelijk het volgende jaar een *meerdaagsch* retourbiljet voor gezelschappen te krijgen. Wij menschen uit Groningen, zegt hij, kwamen met een getal van 107; 't kost ons *f* 3,—. Ook uit Hoogeveen en Assen heeft men zich aangesloten. Daardoor ontstond de eenheidsprijs van *f* 3,—.

De *Voorzitter* dankt den heer Rozendal voor zijn opwekking om in gezelschap te reizen. We stonden er perplex van.

Na de mededeeling, dat de stembriefjes bij het uitgaan van de zaal in ontvangst genomen worden, schorst de *Voorzitter* te 12.25 de zitting tot 2 uur.

GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND.

In de vergadering der C. v. U. van 1 Juli, waarin het welkom kon worden toegeroepen aan het nieuwe lid, Prof. Dr. J. Ridderbos, werd het moderamen voor 1939/40 als volgt samengesteld: Prof. Dr. J. Severijn, Voorzitter, Mr. J. Terpstra, Tweede Voorzitter, J. Bos, Ieplaan 199, Den Haag, Secretaris, J. Nauta, Tweede Secretaris. De heer K. van der Graaf, Koninginneweg 7, Hilversum kon zich door zijn drukke werkzaamheden niet meer beschikbaar stellen als Penningmeester, maar verklaarde zich wel bereid de functie te blijven waarnemen, totdat in een volgende vergadering in de vacature voorzien kan worden.

VAN DE BOEKENTAFEL

Het *Dr. Colijn-nummer van De Standaard*, uitgegeven bij den 70sten verjaardag van Z.Ex. Dr. H. Colijn, met een omvang van 96 pagina's, op keurig papier, met foto's onder meer uit het privé-archief van Dr. Colijn, is wel een bijzonderheid in de geschiedenis van de Nederlandse dagbladpers. Medewerking werd verkregen van de allereersten uit den lande en tevens van prominente buitenlanders. Het nummer kost 35 cent (gironummer van de Standaard 10919 Amsterdam), afgehaald aan de Standaardbureaux 25 cent, en is gratis beschikbaar voor hen, die zich vanaf heden op de Standaard abonneeren

N. J. v. d. W.

Richtlijnen en Raadgevingen van de Inspectie der Vereniging voor Christelijk-Nationaal School-Onderwijs.

Een dubbel nummer van Berichten en Bijdragen, uitgegeven vanwege de Vereeniging voor C.N.S., aflevering 1 en 2 van jaargang 16. C.N.S. deed een goed werk met aan haar Inspecteurs op te dragen deze Richtlijnen en Raadgevingen samen te stellen om daarmee invloed uit te oefenen op de aan de orde zijnde onderwijsbezinning, onderwijsverbetering, onderwijsvernieuwing, of hoe men 't noemen wil. Voor elk der schoolvakken worden behartenswaardige aanwijzigingen gegeven. En telkens wordt verwezen naar 't vele materiaal, door de Inspecteurs reeds in hun verslagen bijeengezameld. Als die verslagen nu maar bewaard zijn en weer geraadpleegd worden. De Hoofdcommissie verdient dank voor deze uitgave.

N. J. v. d. W.

B. A. Dijkstra, Bijbels Leesboek, Koningen en Profeten; N.V. van Dishoeck, Bussum.

Dit is het tweede deel van een serie. In de Geref. School, 8ste jrg. no. 12, werd het eerste deel „Vóór het Koningschap" gerecenseerd. Omdat het voor onze cultuur, „doortrokken van de zuurdesem van het Christendom", zooals de Schrijver zegt, noodig is kennis te hebben van den Bijbel, geeft hij hier het bijbelverhaal naar den gangbaren tekst in beknopten vorm.

Ook dit deel blijft getrouw aan den opzet. Toch wordt er wel eens wat weggelaten, wat Gods Woord *niet* weglaat. Zoo wordt Davids zonde met Bathséba niet genoemd. Zeker, omdat het bijbelverhaal daar „aanstoot" zou geven. En toch is dat *het* cardinale punt.

Opgenomen zijn ook gedeelten uit Jesaja, Jeremia, Job, de Psalmen, de Spreuken en Jona. Ik acht het een leemte, dat bij Job niet ook het slot van het boek is opgenomen.

Aanbeveling zou het verdienen in marge de vindplaatsen in de Heilige Schrift aan te geven.

Ik herhaal, wat ik over deel I schreef, dat de Christelijke School den Bijbel zelf kiest, maar dat er een zegen uit kan voortkomen, als het „neutraal" onderwijs op deze wijze met den Bijbel in aanraking komt.

N. J. v. d. W.

Verbondsgeschiedenis, Schetsen voor de vertelling van de Bijbelsche Geschiedenis, door S. G. de Graaf, Dienaar des Woords te Amsterdam. I. Oude Testament, II. Nieuwe Testament; uitgave van J. H. Kok te Kampen in 14 afleveringen van 75 cent.

Zoo heeft dan Ds. De Graaf zijn keurig werk Verbondsgeschiedenis mogen voltooien. De heilige geschiedenis, gezien van uit één gezichtspunt: het Verbond der genade.

Elke les begint met Opmerkingen en daarna volgen verschillende Hoofdgedachten. Zeer instrueerend om de vertelling van de verschillende geschiedenissen te stellen onder de belichting van de voortgaande Godsopenbaring.

Aan het slot geeft Ds. De Graaf aanwijzingen voor een rooster ter behandeling van het O.T. in vier cursusjaren van evangelisatiebijeenkomsten. Voor het N.T. laat hij de keuze telkens uit één evangelie en uit het boek Handelingen aan den onderwijzer over. Hij onthoudt zich als niet-deskundig van een rooster te geven voor de christelijke school. Maar de onderwijzer doet zijn onderwijs schade, als hij niet bij de onderwerpen van *zijn* rooster dit gedegen werk raadpleegt, waardoor zijn vertellingen deelen kunnen worden van het groote geheel.

N. J. v. d. W.

Paedagogische Encyclopaedie, onder Redactie van R. Casimir en J. E. Verheyen. Afl. 9 en 10 (Uitg. Wolters in ± 20 afleveringen à *f* 0.75).

In de 9e afl. wordt o.a. behandeld: Francke, Freud, Gary System, Gaudig, Geesteswetenschappelijke psychologie. In 10 o.a.: Geheugen, Gesamtunterricht. — De eerste 10 afleveringen gaan over de zeven letters van het A, B, C. De tweede helft van de Encyclopaedie moet dus de 19 resterende letters van het A, B, C bevatten! Overigens gaarne aanbevolen; deze encyclopaedie mag in geen enkele paed. bibliotheek ontbreken en is een bron voor allen die belangstellen in de opvoedkunde.

U. P. G.

Mannen van beteekenis, belicht in een serie artikelen, verschenen in Wiering's Weekbladen; *f* 1.90; uitgave van C. Wiering, Hoogeweg 14, Amsterdam O.

Een bundel van 32 schetsen van mannen, wier namen schier overal bekend zijn en nog één van een vrouw, Evangeline Booth. Om enkele te noemen: Vliegen, Plesman, Gandhi, Fokker, Niemöller, Mussolini, Hitler, Kuyper, Heemskerk, enz., mannen van wie men gaarne eenige bijzonderheden weten wil. Die worden op vaak pakkende wijze verteld.

N. J. v. d. W.

„Neerlands Grootheid", een serie klasseleesboekjes, samengesteld onder redactie van A. M. van der Hart; II. *Ons Vliegwezen* door *A. M. van der Hart* en *M. P. J. Seebregts;* à 40 cents, per 20 of meer ex. à 30 cents; N.V. De R.K. Boekcentrale, Keizersgracht 62—64, Amsterdam.

Vertelt op prettige wijze over het vliegwezen. Hier en daar zal nog wel eenige toelichting noodig wezen. Maar over 't geheel zal 't de jongelui wel interesseeren.

N. J. v. d. W.

10 AUGUSTUS 1939 9E JAARGANG No. 10

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA's UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

NOTULEN DER ALGEMEENE VERGADERING VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND GEHOUDEN OP WOENSDAG 17 MEI 1939 IN HET GEBOUW VOOR KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN TE UTRECHT.

MIDDAGZITTING.

Om twee uur begon de middagzitting. Nadat de *Voorzitter* Psalm 105 : 5 had laten zingen, verwelkomde hij den Referent, den heer P. v. Nes Czn., en gaf hem het woord. Na eenige inleidende woorden beantwoordde deze de hem toegezonden vragen.

De heer *Van Nes* begon met op te merken, dat hem bij de voorbereiding van het referaat gebleken was, dat het vrijwel onmogelijk was een volledig overzicht te geven van den historischen gang der stroomingen en verbanden, die geleid hebben tot het ontstaan van den huidigen toestand op didactisch terrein en op het gebied der methodiek. Hij had, mede in verband met beschikbaren tijd en ruimte, slechts hier en daar een greep kunnen doen. Bij die voorbereiding was voor hem komen vast te staan, dat het absoluut noodzakelijk is, dat wij komen tot een eigen didactiek en methodiek voor onze Gereformeerde scholen. Daarop wachten wij met groot verlangen, vooral in dezen tijd en daar ligt voor ons een zeer ernstige taak.

Naar aanleiding van het referaat heeft hij verschillende brieven ontvangen, die nu behandeld worden.

Allereerst is gevraagd waarom het historisch overzicht ten opzichte van het geheel zulk een breede plaats heeft ingenomen. De Referent zelf is geschrokken van de lengte van dat overzicht, maar toch was het dringende noodzaak voor het goed verstaan van het heden bij het grijs verleden te beginnen en duidelijk te laten zien, hoe dit heden historisch is ontstaan.

De kwestie van het organisch onderwijs, het volgens Referent voor ons aangewezen stelsel, is van zoodanigen omvang, dat zij een studie op zichzelf vereischt. De Spreker wijst op de ongelijke eischen voor de verschillende scholen, op allerlei factoren van milieu, plaats, enz., die hier een woordje meespreken. In het voetspoor van Bavinck, Lankamp en Wirtz moet voortgewerkt worden en wetenschap en practijk moeten hier samenwerken om tot een goed resultaat te leiden. Van het allergrootste belang is daarbij de doelstelling. De dienst van God in de verheerlijking van Zijn Naam moet het hoogste doel zijn. Daartoe moet dienen het onderwijs in de Natuur en de Schriftuur. De school moet God tot het kind en het kind tot God brengen. Er moet een eenheid zijn en alle leervakken moeten daarop uitloopen: niet slechts Aardrijkskunde, Geschiedenis, Kennis der Natuur, maar eveneens de technische vakken als Lezen en Schrijven moeten daarop gericht zijn. De gansche schepping is een eenheid en in het centrum staat God. Daarom moet het verband der deelen van de leerstof goed tot zijn recht komen. Met de strakke indeeling der leervakken moet gebroken worden. De vaksgewijze indeeling van de leerstof moet meer plaats maken voor de klasgewijze. De rijpheid

en verstandelijke ontwikkeling moeten veel grooter rol spelen en men mag niet boven het peil der ontwikkeling van de leerlingen gaan. In dit verband wees de Spreker op de artikelen van den heer Dam in de School met den Bijbel.
De oude concentratie-idee, waarbij alles om één punt wordt gerangschikt, is verwerpelijk. Prof. Bavinck wilde voor de eerste vier klassen de indeeling in vakken laten vervallen, maar ook in de hoogere leerjaren moet er niet zulk een scherpe scheiding zijn tusschen de leervakken. De wijziging, die Spreker op het oog heeft, moet zich kalm voltrekken. Geen gewelddadig ingrijpen in het bestaande. Alles moet geleidelijk groeien. Er moet veel gestudeerd worden en de onderwijzers van thans zijn zeker niet direct in staat om dit onderwijs te geven.
Een tweede vraag was hoe het zou gaan met de belangstelling der leerlingen. Betwijfeld werd of de leerlingen wel voldoende interesse zouden hebben en houden bij het bedoelde organisch onderwijs. De heer Van Nes betoogt, dat de onderwijzer zich natuurlijk flink moet voorbereiden en alles moet aanwenden om de belangstelling te prikkelen. Luisteren, teekenen, schrijven moeten hand aan hand gaan. De leerlingen moeten actief in het werk betrokken worden. 't Voornaamste moet steeds op den voorgrond gesteld en het veelvoudig verband tusschen de leerstof moet zorgen voor de noodige herhaling, terwijl de juiste proporties niet uit het oog mogen worden verloren De ervaring leert, dat men van de belangstelling der leerlingen verzekerd kan zijn.
Een derde vroeg, hoe het gegaan was met het in het referaat genoemde vraagstukje. Spreker deelt mede, dat 't overal ongeveer gelijk resultaat had gegeven. De leerlingen hadden 't rustig kunnen opnemen, inlichtingen waren niet gegeven, alles hebben de kinderen zelf gedaan. Merkwaardig was ook, dat na bespreking van de opgave de resultaten weinig verschilden met de uitkomst van hetzelfde werk zonder bespreking.
Gevraagd is ook, of de huidige klasse-indeeling wel een andere didactiek toelaat. Moet er niet individueel onderwijs worden gegeven en moeten de klassen niet veel kleiner zijn? Spreker zegt, dat de activiteit van een geheele klasse van groote waarde is. Ze werkt inspireerend en de goede leerlingen prikkelen de minder goede. Er zal wel altijd een groep in een klasse blijven, waaraan bijzondere aandacht moet worden besteed, maar nu en in de toekomst zal het klassikale stelsel zeker gehandhaafd blijven. De correctie moet voor ieder der leerlingen individueel blijven, maar het werken in klassikaal verband heeft groote sociale en paedagogische beteekenis.
Wat de Philantropijnen betreft, is gevraagd waarom Spreker deze min of meer heeft genegeerd in zijn referaat. Basedow en Salzmann passeerden even de revue. Een eigen didactiek hadden ze eigenlijk niet. Ze stonden onder invloed van Locke en Rousseau. Kennis gold toen voor deugd, maar de werkelijkheid beantwoordde niet aan de verwachting. Het onderwijs moest vooral prettig zijn. Er werd gewerkt met veel illustraties en zelfs met gebakken letters.
Discussie. De heer *Nauta* (A'dam) spreekt zijn groot genoegen uit over 't verschijnen van dit referaat, dat op eenvoudige, bevattelijke wijze verschillende vraagstukken behandelt. Vooral attendeert hij op hetgeen de Spreker heeft gezegd op blz. 38 over de eigen didactiek en de eigen doelstelling. Juist de doelstelling is vooral in de laatste jaren vaak verkeerd. De groote moeilijkheden zitten vooral hierin, dat veel te veel gerekend wordt en moet worden met het onderwijs *na de lagere school.* Niet alleen de opleidingsscholen hebben hiervan last, maar dat werkt door op alle scholen. Krachtig betoogt Spreker, dat de lagere school zelf haar doelstelling moet hebben. De middelbare moet zich richten naar wat een behoorlijke lagere school biedt.
De heer *Haakma* te Kornhorn zegt den Referent allereerst dank voor de uitvoerige beantwoording van de vooraf toegezonden schriftelijke vragen, doch verschilt met hem over de belangstelling bij het geschetste organisch onderwijs. De leerlingen zullen zich gauw vervelen, als 't al maar over 't zelfde onderwerp gaat: vertellen, lezen, zingen, teekenen. De brochure spreekt op blz. 6 over „geboren onderwijzers" maar niet allen zijn zulke geboren onderwijzers als de heeren Dam, Dr v. Deursen en Dr v. d. Berg. Spreker is wel voor organisch onderwijs maar dan in anderen vorm dan in de brochure wordt aangegeven. Ook deze debater had gaarne het

practisch gedeelte der brochure in verband met het organisch onderwijs wat langer gezien.

De heer *Daniëls* van Enumatil vraagt, waarom men toch zoo bang is voor vakonderwijzers. Hij vindt ze niet verkeerd. Vooral voor vakken als Geschiedenis en Aardrijkskunde zijn zulke leerkrachten uitstekend in de leerstof thuis.

Ten slotte sprak *Prof. Waterink,* voornamelijk over blz. 16 en 17 der brochure. Zijn Hooggeleerde betwistte, dat vrij algemeen de Schichtentheorie wordt aanvaard. Wij importeeren dikwijls wat al te gemakkelijk uit het buitenland, wat in het buitenland zelf geen gangbare munt is. Als voorbeeld noemt Spreker de wijze, waarop in Nederland Montessorie is ontvangen.

Wat is nu in allerlei moderne systemen de groote fout? Dit, dat men een bepaalde zijde van de waarheid normatief maakt. Men ziet een bepaald feit of een bepaald verband; en nu gaat men dit feit of verband tot het wezenlijke of centrum maken van zijn beschouwingen; men hangt aan dat onderdeel het geheel op. Op die manier is veel, dat op zichzelf waar is in het systeem van Freud, Adler en Künkel centraal gemaakt en daarmede is dan het systeem zelf scheef getrokken.

Iets dergelijks hebben wij nu ook in de Schichtentheorie. In de denkakte in het algemeen is wel zoo iets als een Schichtentotaal te ontdekken. Maar men gaat fout, wanneer men deze Schichtensamenhang de ontwikkeling van het denken laat dekken. Er zijn ook experimenteel bij het kind van 15 tot 20 maanden verschijnselen waar te nemen, die thuis behooren in de middelste en misschien in de hoogste Schicht. Naar Sprekers oordeel is de Schichtentheorie evolutionnistisch gedacht en in strijd met de feiten. De denkakte is een eenheid, samengesteld uit zeer veel meer elementen dan de drie Schichten van de Keulsche School.

Er is nog een punt, waarop Spreker wil wijzen. Als men de tegenstelling maakt: klassikaal of individueel onderwijs, maakt men dan eigenlijk de mogelijkheden niet te beperkt? Want beide zijn in den grond onjuist. Het klassikale systeem houdt geen rekening met de ongelijke begaafdheid der leerlingen, het individueele systeem houdt te weinig rekening met het sociale gedrag van de leerlingen. Spreker meent, dat wij *organisch* onderwijs moeten hebben. Daarbij kunnen ook oudere leerlingen in het leerproces als helpers worden opgenomen, iets wat op hen zelf weer opvoedend werkt. Bij die methode wordt ook de belangstelling geprikkeld.

Als de heer Haakma bang is, dat 't onderwijs vervelend zal worden dan bestrijdt Spreker dit. Deze koos als voorbeeld Karel V. Die keuze deugde niet. Hij had *den tijd* van Karel den Vijfden moeten nemen en dan kan men gemakkelijk vertellen, lezen, zingen enz. naar aanleiding van het onderwerp. Met allerlei voorbeelden verduidelijkte Prof. Waterink zijn bedoelen, hoe men de kinderen aan 't werk kan krijgen en b.v. naar aanleiding van een vraag als: waar stonden de eerste huizen van ons dorp?, opstellen, teekeningen, taal, geschiedenis enz. aan de orde kon stellen. Maar men moet het nieuwe los maken van „de oude lederen zakken" en het geheele onderwijs geheel organisch maken.

De heer *Timmermans* van Ommen vraagt wat de feitelijke gegevens zijn, waarmede de didactiek volgens blz. 6 van de brochure rekening moet houden. Wat bedoelt men daarmede? De Schichtentheorie, allerlei proefnemingen? Gaarne zal Spreker dit van den Referent vernemen.

De heer *Dam* van Wassenaar dankt den heer Van Nes voor de krachtige aanbeveling van het organisch onderwijs, waarin hij de taak ziet van het Christelijk onderwijs met het oog op zijn doelstelling. Hij komt op tegen hetgeen de heer Haakma beweerde omtrent de belangstelling, die zou ontbreken. Juist is het van groot gewicht voor een goede belangstelling, dat men de leervakken verbindt en laat overvloeien. Men kan langer dan een dag met dezelfde stof bezig zijn. Hij deelt een en ander uit zijn praktijk mede. Niet 't praktisch resultaat is 't voornaamste, maar wel de vervulling van onze plicht ten opzichte van opvoeding en onderwijs. Wij moeten vrij worden van 't juk, dat ons is opgelegd.

Antwoord van den heer Van Nes. Den heer Nauta beantwoordend, zet de Spreker nog eens uiteen, wat de doelstelling voor onze scholen z.i. moet wezen. Dat is, dat de school meegeeft de kennis, die voor de leerlingen noodig is om in het leven ten volle te beantwoorden aan het door God gestelde scheppingsdoel: het leven te beheerschen en

God daarin te eeren. De kinderen moeten leeren God te zien uit, door en in de geheele wereld. Die kennis heeft alleen een dienende rol. Zij moet opvoedend zijn. De H.B.S.-opleiding enz. mag niet nummer één zijn en de enkeling mag niet worden opgeofferd aan de massa. Laat het M.O. zich richten naar het L.O. Maar de H.B.S. heeft niet alleen de schuld. Er moeten te veel leerlingen naar de M.S., die daar absoluut niet thuishooren. Onze scholen moeten geen drilscholen wezen. Naar de Middelb. scholen moeten alleen leerlingen met belangstelling en zin voor ontwikkeling. In dit opzicht is het op het platteland beter gesteld dan in de stad. De enkele leerlingen, die verder op moeten, worden dan maar afzonderlijk geholpen. De school blijve bij haar algemeene doel en het bijzondere heersche niet. Men moet iets durven in de richting als door Spreker gewezen. De voorbeelden zijn er.

Wat de belangstelling betreft, waar de heer Haakma over sprak kan de Spreker hem geruststellen. Hij hoopt, dat hoe langer hoe meer moge blijken, dat de activiteit der leerlingen tot haar recht zal komen.

Den heer Daniëls merkt Spreker op, dat hij niet zoo bang is voor vakonderwijzers, maar wij mogen ze niet hebben dan alleen voor de vakken, die in Art. 2 der Wet facultatief gesteld zijn. Trouwens in de gewone Lagere School zijn ze ook niet gewenscht, dan alleen wanneer het een bepaald vak zooals b.v. zingen betreft, dat dan door één of een paar onderwijzers door de geheele school gegeven wordt. Bij het M.U.L.O., meer nog bij de H. B. S. veroorzaakt het vakonderwijzerssysteem juist een gemis aan eenheid. De klasse hecht zich aan één onderwijzer en deze hecht zich aan zijn klasse.

Over de Schichtentheorie zal Spreker met Prof. Waterink niet debatteeren. Hij is geen filosoof. Wel had hij den indruk gekregen, dat deze theorie vrijwel algemeen aanvaard werd en de menschen van de praktijk vinden haar niet zoo verkeerd. Op een school te Udenhout, welke Spreker bezocht, was men er erg wijs mee. Spreker is binnen het raam der klassikale school voor een veel losser klasseverband en wil de leerlingen meer naar de vakken dan naar den leeftijd in klassen verdeelen. Dit stelt echter hooge eischen aan 't orde houden, maar men raakt van vele onaangename dingen af, o.a. van het zittenblijven.

De feitelijke gegevens, waarover de heer Timmermans sprak zijn nog niet in grooten getale aanwezig, maar de mannen van de wetenschap in samenwerking met de mannen uit de practijk moeten ze ons verschaffen en er moeten scholen zijn om proefondervindelijk te werken. Dan komt 't van zelf in orde, al zal er nog veel studie voor noodig zijn.

In 't kort gaat Spreker in op 't geen de heer Dam te berde bracht. Diens arbeid kent hij en ook hij zegt, dat er geen sprake is van gebrek aan belangstelling.

Spreker spreekt ten slotte den wensch uit, dat Gereformeerd Schoolverband nog veel tot stand moge brengen voor ons Gereformeerd Onderwijs en zijn scholen.

De heer *Haakman* wil nog even enkele dingen opmerken. Allereerst vindt hij 't verkeerd, dat een ander dan de inleider ingaat op 't betoog van een voorafgaand debater. Tegen dit euvel, dat veel voorkomt, protesteert hij. Wat betreft het organisch onderwijs, vreest hij, dat 't met de geregelde repetitie spaak loopt. Van z.g. leerleesboeken is hij een verklaard tegenstander. Men kan bij de behandeling van een vak er van alles bijhalen, doch z.i. moet een aardrijkskundeles een aardrijkskundeles blijven, een leesles een leesles enz.

Dr *Bouma* sluit nu het debat en betuigt den Sprekers dank voor het verhandelde. Hij deelt mede, dat getracht zal worden een goed vervolg op deze brochure te vinden.

Ten slotte vraagt *Prof. Severijn* het woord. In hartelijke woorden dankt hij Dr Bouma, die de Commissie van Uitvoering moet verlaten, wegens periodieke aftreding voor alles, wat hij voor Gereformeerd Schoolverband deed en wenscht hem verder Gods zegen toe op zijn levenspad.

Dr *Bouman* dankt voor 't gesprokene en verzoekt Prof. met dankgebed te sluiten, nadat eerst nog gezongen is Psalm 75 : 1.

EEN ZILVEREN JUBILEUM

De Bond van Prot. Chr. Kweekscholen vierde op 13 Juli l.l. zijn zilveren jubileum. Van deze plaats wenschen we den Bond en zijn Bestuur daarmee hartelijk geluk. In een mooi jubileumnummer van „De Christelijke Kweekschool", Orgaan van den Bond en van de Vereeniging van Onderwijzend Personeel aan Prot. Chr. Kweekscholen, wordt dit feit op waardige wijze herdacht.
De Vereeniging is nog vijf jaar ouder. Maar spoedig werd ingezien, dat naast de Vereeniging van Personeel er een Bond moest komen van de Kweekscholen zelf, vertegenwoordigd in de Besturen. En ook werd van stonden aan ingezien, dat het Bestuur van den Bond de voorlichting noodig had van de Vereeniging, van de deskundigen, waartoe het twee leden der Vereeniging als adviseurs in zijn kring opnam. Sinds is er waardeering en samenwerking geweest tusschen de beide organisaties, ook al was er wel verschil van inzicht.
De Bond heeft steeds op de bres gestaan voor de Kweekscholen een moeilijk werk, waar, vooral sinds de Wet-De Visser, de opleiding telkens in geding kwam en..... meermalen in gedrang.
God zegene den Bond in rijke mate in zijn zoo belangrijken arbeid voor de opleiding onzer Christelijke onderwijzers.

VAN DER WAALS.

IN EN BUITEN HET VERBAND

XIV.

„Een diagnose van de hedendaagse schoolziekte", schreef de Heer Van Klinken. En het werd een brochure van 134 bladzijden, waarover de Eindredacteur mijn oordeel vroeg in den vorm van een artikel.
En er is over dit boek wel wat te zeggen. Immers de drang naar bezinning, naar „onderwijsvernieuwing", naar „moderne didactiek", naar „een betere school", is sterk geworden. Rondom den leidraad der noordelijke hoofdinspectie vormt zich een strijd van (gemotiveerd en ongemotiveerd) voor en tegen. En congressen en inleidingen over deze onderwerpen toonen een verblijdende activiteit en herleving van oude en nieuwe vraagstellingen.
Het is geen auto-suggestie en geen massastemming, als we zeggen, dat er iets aan ons onderwijs hapert. Er zijn vragen van didactiek, van leerstof, van practisch leven, van leervorm en leergang, van psychologie, van wetgeving, van sociologie, ook van wereldbeschouwing en Gereformeerd beginsel in het geding.
In dit alles een wegwijzer te vinden, die de diagnose stelt, den aard en het wezen der schoolziekte aanwijst, kan een troost en een bemoediging zijn. Ook al is er, bij deze ernstige ziekte, nog gelegenheid overgebleven voor consult.

De diagnose luidt: „ze (de hedendaagsche school) is aangetast door de *bacil intellectualis:* de meest virulente die zich maar denken laat; een bacil, welke de neiging heeft via het hoofd steeds weer door te dringen tot de groote levenscentrale: het hart."
Want: „de hedendaagsche school is in haar *doelstelling,* in haar *organisatie,* in haar *leerstof,* in haar *didactiek* ècht een Aufklärungsproduct (d.i. van het tijdperk en den geest der „Verlichting").
En dit oordeel raakt maar niet alleen de openbare school, óók de bijzondere.
Ziedaar (blz. 10) de ziekte gepeild, de conclusie vastgesteld, waarop zich de te volgen geneeswijze kan baseeren.

En daarop volgt een historische beschouwing over de Aufklärungs-paedagogiek als uitdrukking van een totalitaire wereld- en levensbeschouwing (hfdst. I), over de doordringing van de Aufklärungs-paedagogiek in het Nederlandsche schoolwezen (hfdst. II) en een critische beschouwing dezer paedagogiek in tegenstelling tot de Christelijke paedagogiek (hfdst. III). Aanteekeningen, waarin in 121 noten veel aangehaalde literatuur wordt aangegeven, besluiten dit werk en getuigen van studiezin en van documentatie van het betoog.
Inderdaad is dit werk een studiewerk. En wel in tweeërlei opzicht. Eenerzijds toont het een werk te zijn, waar veel studie en lectuur achter staat: een werk, dat historisch verschillende bekende dingen goed belicht, en meerdere weinig-bekende zaken en citaten

naar voren brengt. Anderzijds kan het dienen als studiemateriaal voor de geschiedenis van ons lager onderwijs in het tijdperk der Verlichting en later. In deze opzichten heb ik veel lof. Als historische studie is het werk voor elk hoofdakte-candidaat en voor elk Christelijk onderwijzer zeer aan te bevelen.

Dankbaar — niet voldaan.
Want: ondanks al mijn waardeering voor de geschiedkundige beschouwingen meen ik, dat: 1e de titel niet juist is: 2e te veel op rekening der Aufklärung wordt geplaatst; en 3e paedagogisch de grenzen niet scherp genoeg worden getrokken. Dit eischt natuurlijk motiveering. En juist bespreking van deze punten kan m.i. ook de „vernieuwing" verder brengen.

Een „diagnose"! In een ziektegeval is zij inderdaad van veel belang: zij dient het karakter, het wezen der ziekte aan te geven, om er de therapie (geneeswijze) op te gronden. Maar zij dient zelf dan ook met voorzichtigheid, met zooveel mogelijk te benaderen juistheid, voldoende gegrond te zijn. Vooràf dient te gaan een onderzoek naar de symptomen, de uiterlijke verschijnselen, kenteekenen der ziekte. Een ervaren arts moge intuïtief de juiste diagnose stellen, maar kan toch de symptomatologie niet missen, — òf hij mist de juiste diagnostiek. En hier lijkt de diagnose, die conclusie zijn moest, wel wat veel op een axioma: een onbewezen en niet te bewijzen, maar te aanvaarden stelling, waarvan men uitgaat bij zijn theorie.
Dit blijkt reeds uit de aangehaalde citaten .... van bladzijde 10. Het blijkt reeds éérder: in het woord vooraf. Hier leest men: „Immers: de Nederlandsche school is in vele opzichten nog een echt Aufklärungs-product". Van dit gezichtspunt uit is de historische beschouwing zeker interessant. Maar is dit uitgangspunt ook juist? Niet voor een historisch-theoretische studie, maar voor de vaststelling van ziekte en mogelijkheid van genezing?
Welke zijn de klachten, die zich richten tegen het onderwijs van thans? Welke bezwaren heeft het maatschappelijk leven, het voortgezet onderwijs, de wetenschappelijk paedagoog, de psycholoog, de practicus met zin voor critiek en gezonden opbouw? Zijn alle deze klachten verdisconteerd in het eene antwoord: „bacil intellectualis" — en dus: Aufklärung?
Anderzijds: wat is de Aufklärung? Zij is toch een philosofische beweging, een geestesrichting, „welke geen hoger gezag erkende dan de Rede en geen andere werkelijkheid dan de Natuur" (blz. 11)? Is onze hedendaagsche — ook de Christelijke — school in haar doelstelling (!), organisatie enz. daarvan een „echt" product? Hier wreekt zich de generaliseerende tendens, alles te begrijpen onder de eene, vooropgestelde „diagnose".

Hiermee hangt samen mijn tweede bezwaar: er wordt te veel op rekening der Aufklärung geplaatst. Aufklärung neemt bij Van Klinken de beteekenis aan van de veel breedere idee van humanisme: elk stelsel, dat waarheid en zedelijkheid doet opkomen uit den mensch en gericht zijn op den mensch, in tegenstelling met het beginsel en het gezag der openbaring. Vandaar, dat ook Herbart hier een plaats vindt. Maar ook Heymans, kindervoeding en -kleeding, Barthianisme en de „Kindervrienden" van thans. Te veel verwijderen zich vele punten èn van de Aufklärung als historisch verschijnsel, èn van de diagnose over de hedendaagsche schoolziekte. Wie te veel bewijst, bewijst niet genoeg. En dit is mijn bezwaar: het boek *bewijst* niet genoeg de juistheid der gestelde „diagnose".

Doordat het betoog te veel historisch-theoretisch is, trekt het (mijn derde bezwaar!) paedagogisch — in verband met de onderwijsvernieuwing — de grenzen niet scherp genoeg. Ik bedoel niet principiëel, wat het Gereformeerd tegenover het humanistisch beginsel betreft: hierover geen enkele aanmerking! Maar wel practisch-didactisch, onderwijskundig-methodisch, feitelijk.
Gaarne zij toegegeven, dat in ons onderwijs intellectualistische tendenzen, sporen liggen (blz. 86). Maar waar ligt de grens tusschen het intellectueele terrein, waarop de school zich zoo sterk mogelijk heeft te maken, en het intellectualisme: één der vossen die den wijngaard bederven?
De school is in de crisis gekomen (blz. 8); maar welke is die? Het gaat om de vraag van plaats en taak der school in de moderne maatschappij (blz. 9), maar hoe is die ver-

houding ideëel, en wat is daarin thans — in openbare en christelijke school — aanwijsbaar fout? De leerstof werd minitieus methodisch bearbeid: 't ging immers in laatste instantie om de karaktervorming! (blz. 75) — maar wat is in deze beide onjuist, en in hoeverre is òf het een òf het ander verkeerd? Is de idee van algemeene ontwikkeling (blz. 86) inderdaad een waan? Is algemeen ontwikkelend onderwijs, algemeene vorming, inderdaad onzin; wat bedoelen we ermee, en wat moeten wij mijden? De concentratie-idee, nuchter opgevat (blz. 95), kan als werkhypothese ('t woord is m.i. onjuist,) ook voor de Christelijke paedagogie(k) „zeer stellig beteekenis " hebben — maar welke? En is dan de critiek op deze concentratie op blz. 74, 76, 80, 84/85 daarmee vervallen of gehandhaafd; wat kàn en màg en moèt er geconcentreerd en waar is er symptoom van hedendaagsche schoolziekte en van de principiëel-verwerpelijke Aufklärung? Eén der scherpe tegenstellingen van ons Christelijk beginsel met de paedagogiek der Verlichting is de kenniswaardeering (blz. 104); accoord, als het betreft de vraag van de kennis van God en den weg der verlossing; maar verder, als men handelt over de practische vraagstukken van leerstof en leergang van taal en rekenen en geschiedenis en aardrijkskunde in de school voor gewoon lager onderwijs: vragen, nu heel sterk aan de orde? Deze halve bladzijde heeft mij het meest teleurgesteld.

Lijdt ons vaderlandsch onderwijs aan groote gebreken? Zoo ja: welke zijn die; men zoeke de symptomen, niet der Aufklärung, maar der ziekte. En daarbij kan de besproken brochure goede diensten bewijzen: positief en negatief. Lijdt ons Christelijk onderwijs inderdaad aan intellectualisme? De vraag is ook in ons orgaan gesteld en beantwoord. Ik roep nog meer doctoren in consult: bij een ernstig patiënt verlaat ik mij niet op een diagnose, die mij wat eenzijdig lijkt. Ook al ligt soms in de veelheid der dokters des patiënten dood!

Gr.

VAN DE BOEKENTAFEL

H. J. Popping, Eenige correctie op Nederlandsche Geschiedbeschrijving. Uitgave van Der Vaderen Erfdeel, Hoofdweg 4, Amsterdam-Z.; 1938.

Dit werkje handelt over ons vaderland in den praehistorischen tijd en tracht geduchte correctie te geven op de meeningen van Dr. Holwerda. Beoordeeling past alleen den op dit terrein wetenschappelijk geschoolde, maar den eenvoudigen lezer doet 't zien, dat hier nog veel onzeker is.

N. J. v. d. W.

Koninklijke Besluiten tot uitvoering van de Lager-Onderwijswet 1920, tweede aanvulling van den vijfden druk, omvattende de Kon. Besluiten verschenen tusschen 1 Juni 1937 en 15 April 1938; uitgave van N. Samsom N.V., April 1938.

P. B. Benjert, Dr. J. J. B. Elzinga en *J. Machielsen, Nieuwe methode voor het onderwijs in het Frans aan U.L.O.-scholen III,* Ing. *f* 1.20, Geb. *f* 1.40; J. B. Wolters, Groningen.

Kaart en kennis. Eenvoudige aardrijkskunde voor de volksschool, door Gilles van Hees en D. Nieuwhof. Prijs *f* 0.90. 1e gedeelte, 7e druk. Uitgave Wolters' Uitg. Maatschappij.

Deze uitgave voor de lagere school hebben we meermalen besproken en aanbevolen. Een paar opmerkingen over onnauwkeurigheden kunnen misschien van dienst zijn:
Op blz. 2 staat: de Nederrijn heet Lek van Wijk-bij-Duurstede tot bij *Rotterdam.*
Het water van de Merwede gaat niet alleen door de Oude Maas.
Op blz. 6 lees ik: in 't midden en Zuiden van Friesland zien we laagveen, waarin vele meren liggen. Het kaartje wijst evenwel uit — en terecht — dat vele van die meren in de klei liggen.
Op blz. 9 is de kleigrond tussen Waal en Maas vergeten.
En — is het Wilhelminakanaal in de eerste plaats voor de ontginningen gegraven?

R. J. M.

Nederlandsch-Indië. Aardrijkskundig leesboek. II. Java en de Buitengewesten 2e druk. J. L. Hooftman, K. G. Houwen en J. P. Leenhouts. Uitg. Wolters, Groningen. Prijs *f* 0.75.

In dit leesboekje komen ter sprake: wajang en gamelan, thee en kina, koffie, rijst, tin, petroleum, rubber, godsdienst, zending, missie enz.

Veel leerstof wordt in die 124 blz. verwerkt. Voor degenen, die er geen bezwaar tegen hebben, dat er in 't boekje geregeld een vrager en een uitlegger aan 't woord zijn, is dit werkje aan te bevelen, want de uitlegger verstaat z'n zaakjes wel.

R. J. M.

Karaktervorming bij Jeugdigen door Dr. S. O. Los. Uitg. N.V. Dagblad en Drukkerij de Standaard.

Een boek van ± 250 bladz., met een naam- en zaakregister. Na een inleiding over karakterkunde volgen een 20-tal hoofdstukken over de vorming van het karakter. Een mooi boek voor onderwijzers en jeugdleiders. Ook zullen onze jeugdverenigingen er genoeg stof in vinden ter behandeling van verschillende onderwerpen op hun vergaderingen. We noemen b.v. de lichamelijke ontwikkeling, 't leessentiment, liefde en clubsentiment, sportsentiment, zelfopvoeding, karaktervorming en verenigingsleven enz.

Van harte aanbevolen.

U. P. G.

1. *Frans Leesboek voor Ulo-scholen door P. B. Benjert en Dr. J. J. B. Elzinga,* 2e deeltje (Uitg. Wolters) *f* 1.40.

Na elk lesje komen ook enige Hollandse zinnen. Aardige leesstof en geschikt. Aanbevolen.

2. Frans Leerboek door K. v. d. Kooi, *E. Scheenstra en G. S. Jonkmans voor Ulo-scholen,* 4e deel *f* 1.10 (Uitg. Wolters).

Bijzondere aandacht is gewijd aan al de onderdelen voor het Mulo-examen, 't mondeling gedeelte ook. Een stevig boekje, recht op 't doel af. Aanbevolen.

U. P.G.

Bos-Niermeyer. Kleine Schoolatlas der gehele aarde, in 48 kaarten en 51 platen; bewerkt door *C. C. v. Balen* en *P. Eibergen.* 39e druk. Prijs, gecartonneerd *f* 2.75, gebonden *f* 3.25. Uitgave Wolters.

De 39ste druk van deze atlas voor de volksschool heeft een omwerking ondergaan; ze is inderdaad een verbetering. Niet alleen, omdat de topografie enigszins beperkt is, maar ook, wijl vele kaarten, vooral die der provincies van Nederland, opnieuw zijn ontworpen en nu duidelijker en frisser zijn dan voorheen. De grensveranderingen in Europa zijn in orde, voor zover deze hun beslag reeds hebben gekregen. Van de nog niet definitief vastgestelde grenzen (rondom Tsjecho-Slowakije) komt nog een in zwart getekend kaartje, waarvoor een bon is ingesloten. Op blz. 32 is een voortbrengselenkaart van de wereld toegevoegd.

Deze mooie 39ste druk, waaraan de heer Eibergen voor de eerste maal heeft medegewerkt, bevelen we heel gaarne aan.

R. J. M.

Heemkunde op de Katholieke L.S. I. De stof door A. W. H. Barten, f 1.70. Drukkerij van het R.K. Jongensweeshuis, Tilburg.

Dit is no. 103 van de *Opvoedkundige Brochurenreeks* onder leiding van Fr. S. Rombouts. Gehandeld wordt over „Historische Ontwikkeling", „Het begrip Heemkunde", „Enkele methodische opmerkingen". Daarna volgt aanwijzing van de stof bij kennis der natuur, geschiedenis, aardrijkskunde, weerkunde, volkskunde. Het geheel is kennisneming ook van Protestantsche zijde waard.

Niet wordt bedoeld een nieuw vak op den lesrooster te brengen, wel een „nieuwe, een andere doordeseming van de leerstof". Aansluiting aan de omgeving is zeker aan te bevelen. Zoo wordt heemkunde niet het een en het al. Daarvoor moeten we oppassen.

N. J. v. d. W.

K. van der Kooi, E. Scheenstra en *G. S. Jonkmans, Franse Spraakkunst voor U.L.O.scholen, (Nederlandse en Franse tekst),* Ing. *f* 1.20, Geb. *f* 1.40; J. B. Wolters, Groningen.

J. R. C. van de Griendt Jr., Handleiding voor Practisch Verkeersonderwijs door middel van zaal- en terreinspel ten dienste van het Lager, U.L.O. en M.O. en Jeugdvereenigingen, f 1.50; J. B. Wolters Groningen.

Huisvlijt, Maandblad gewijd aan de Huisvlijt; Red. en Adm. Van Doornewaard en Co., Sleedoornstraat 35, 's-Gravenhage, abonn. *f* 3.— p. j.; Oct. 1938, 1e jrg. nr. 1.

10 SEPTEMBER 1939 9E JAARGANG No. 11

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA's UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

LIJDT ONS CHRISTELIJK ONDERWIJS INDERDAAD AAN INTELLECTUALISME?

III.

De voorgestelde methode maakt feitelijk de eenmansschool tot regel. Van iedere(n) onderwijzer(es) wordt gevraagd een bepaald aantal leerlingen, waarvan ieder jaar eenige nieuwelingen (gemiddeld $^1/_6$) worden toegevoegd en een aantal de school verlaat, de ontwikkeling van het algemeen vormend onderwijs in overeenstemming met de streekbelangen bij te brengen.

Deze methode breekt dus radicaal met de huidige klassenindeeling, waarbij b.v. onderwijzeres A. van jaar tot jaar de leerstof van het 1e en 2e leerjaar behandelt, terwijl onderwijzer B. oud wordt met de voortdurende behandeling van het 3e en 4e leerjaar, en het hoofd 5 en 6 voor zijn rekening heeft.

Daar staat echter tegenover, dat de voorgestelde methode veel hooger eischen stelt aan de toewijding van den onderwijzer, hem veel grooter mate van vrijheid laat in verband met de selectie. Hij beweegt zich in de geheele leerstof en heeft veel meer gelegenheid om de verscheidenheid zijner leerlingen tot haar recht te brengen.

Geheel het onderwijs kan op deze wijze meer vrucht dragen, omdat het meer gelegenheid tot aanpassing heeft aan de locale gesteldheid der bevolking en aan den aanleg der leerlingen.

Gaat men uit van een verdeeling in drie groepen, dan kan men deze typeeren naar den graad van aanleg en vordering als aanvangs-, gevorderden en meergevorderden groep.

Naar het onderwijs kunnen deze groepen typisch worden bepaald als de technische groep (de beginners), de practische groep (middengroep of gevorderden), de theoretische groep (meergevorderden), omdat het onderwijs respectievelijk een technisch, practisch of theoretisch karakter zal dragen.

De aanvangsgroep moet technisch leeren lezen, schrijven en rekenen. Dat is de hoofdschotel. Daaraan moet veel tijd worden gegeven en de technische vaardigheid moet worden opgevoerd tot een peil, dat voldoende is om in de middengroep op het tweede plan te kunnen worden gezet.

Doel moet zijn, dat een technische vaardigheid wordt verkregen, die bij het practisch onderwijs in de middengroep haar diensten kan bewijzen, geen afzonderlijke technische oefening meer vraagt, maar al doende bij het gebruik van het leerleesboek en het maken van schriftelijk werk, kan worden onderhouden en verder geoefend door nauwkeurig toezicht en tucht.

De middengroep zal uiteraard de sterkste zijn in aantal. Het onderwijs is practisch en zakelijk. De meeste leerlingen komen niet verder dan deze groep. Zij vormt de middenmoot, het eigenlijke volksonderwijs, dat zich richt op de practijk.

Om de gedachten te bepalen: In deze groep moet de leerling ontvangen wat hij voor het leven niet kan missen: algemeene nuttige kennis van dingen, waarmede hij in de saamleving voortdurend in aanmerking komt.

Hij moet een behoorlijken brief leeren schrijven, een advertentie opstellen, een nota opmaken e.d.g., een en ander in verband met de streekbelangen, een eenvoudige noteering van inkomsten en uitgaven enz., alle practische zaken, waaraan nog maar al te veel ontbreekt.

Van deze groep zal een deel zonder meer de practijk ingaan, een ander deel gaat naar een

landbouw- of nijverheidsschool. Ook daarmede kan rekening worden gehouden.
Verreweg de meesten zullen niet voor de hoogste groep worden bestemd. Deze groep wordt dienstbaar gemaakt aan de meer begaafden, die voortgezet, meer bepaald, middelbaar of hooger onderwijs zullen volgen.
Deze groep is uit den aard der zaak klein in getal. Het onderwijs heeft een meer theoretisch karakter en zal het meest overnemen van het huidige stelsel.
Overzien wij nu nog eens zulk een organisatie, dan kan het duidelijk zijn, wat hierboven werd bedoeld, met het uitgangspunt van de eenmansschool.
Een onderwijzer brengt een bepaald aantal leerlingen van meetaf tot het einddoel der lagere school. Zijn taak is in drieën verdeeld:

1. De technische vaardigheid aanbrengen bij de nieuwelingen.
2. De hoofdschotel: het opvoeden voor het practische leven, c.q. voor landbouw- en nijverheidsonderwijs.
3. De selectie der meer begaafden en de opvoeding hunner theoretische kennis in zekere hoofdvakken in aansluiting met de eischen voor voortgezet onderwijs.

De laatste taak is niet de zwaarste, omdat hij met begaafde leerlingen werkt, van wier zelfwerkzaamheid hij veel kan eischen.
Het komt mij voor, dat de vergelijking met de eenmansschool nu niet bepaald aantrekkelijk is, omdat de man, die b.v. voor 40 leerlingen alleen staat, verdeeld in 6 à 7 klassen met een leerplan van a—k en een lesrooster van uur tot uur niet benijdenswaardig is.
Ik geloof echter, dat zulk een onderwijzer practisch het verst komt, als hij naar het voorgesteld plan drie groepen vormt en met de noodige vrijheid tegenover leerplan en lesrooster optreedt.
Zijn positie komt echter nog in het voordeel, indien men bedenkt, dat bij de tegenwoordige leerlingenschaal het aantal leerlingen per onderwijzer tusschen 40 en 50 varieert.
In het algemeen heeft iedere onderwijzer dus meer leerlingen dan in de eenmansschool en het moet, dunkt mij, mogelijk zijn voor een onderwijzer 40 tot 50 leerlingen naar de voorgestelde organisatie gedurende zeg zes jaar voor het practische leven voldoende mede te geven.
Zeg, dat hij per jaar 7 à 8 nieuwe leerlingen krijgt en dat de begaafden in het algemeen niet meer zijn.
Voeg daar bij, dat hij zelf de „bevordering" in de hand heeft, d.w.z., dat hij geen leerling van de technische groep overbrengt naar de middengroep, alvorens zijn technische vaardigheid voldoende is. Daar zullen dus altoos achterblijvers zijn, die er langer over doen, maar ook „vluggers", die spoedig naar de practische groep gaan.
Men kan dus rekenen, dat de middengroep ongeveer de helft van zijn leerlingen bevat en dat hij zijn tijd voornamelijk moet verdeelen tusschen deze groep en de technische.
Neem aan dat de rekengroep en de taalgroep, zooals werd voorgesteld, afzonderlijk wordt behandeld, dan heeft hij zijn 40 tot 50 leerlingen b.v. zes van de tien schooltijden als taalschool ingedeeld en vier schooltijden als rekenschool. Het is slechts een greep om de voorstelling te bepalen. Ik geef die gaarne voor beter.
Wil men nu met rekenonderwijs eerst later aanvangen, waarvoor iets te zeggen is, dan wordt de zaak eenvoudiger. Zeg, dat men b.v. eerst zekere vaardigheid in technisch lezen en schrijven wil bijbrengen en eerst de achtjarige leerlingen met rekenen gaat bezig houden, dan volgt daaruit, dat de rekenschool ongeveer $^2/_3$ der leerlingen omvat. Dus bij bovengenoemde getallen: 26—34. Zulk een regeling heeft het voordeel, dat de kleine beginners gedurende de rekenschooltijden vrij zijn.
De rekenschool deelt de groep van 26—34 l.l. in een technische, practische en theoretische in, zoodat in het algemeen de eerste ± 8, de laatste 4 of 5 leerlingen telt, en de hoofdgroep maar ongeveer de helft.
Nog eens, het is alles slechts om een voorstelling te trekken.

Utrecht. J. SEVERIJN.

HET TYPEERENDE VAN DE GEREFORMEERDE OPVOEDING.

I.

INLEIDING

Op verzoek der Redactie van *De Gereformeerde School* willen we in eenige achtereenvolgende artikelen onze gedachten laten

gaan over het typeerende van de Gereformeerde opvoeding.
Dit luidt anders dan het onderwerp, dat we vroeger eens mochten behandelen, en in brochure no. 20 in het licht verscheen. Toen was het: het typeerende van de Gereformeerde school. Het verschil in formuleering leidt aanstonds tot een nadere afbakening der te behandelen stof.
In genoemde brochure had het betrekking op de school. Wel is waar ook op de opvoeding in het algemeen, maar dan toch nader toegespitst op het onderwijs. Hier zal het juist de opvoeding gelden in algemeenen zin: dit wijst op verbreeding van het onderwerp. Nog in een ander opzicht is er verschil. Toen betrof het de school; de aard van het onderwerp brengt mee, dat het thans inzonderheid en in de eerste plaats zal gaan over de opvoeding in het gezin.
Overigens is de strekking van het onderwerp dezelfde, en uit te drukken in de vraag: welke zijn de kenmerkende eigenschappen, die de Gereformeerde opvoeding onderscheiden van alle andere?
Misschien dat een enkele liever nog een andere vraag vooraf zou willen laten gaan: zijn er inderdaad zulke eigenschappen aan te wijzen? Hiermee zou de heele kwestie in dubio gesteld zijn. Deze laatste vraag houdt ons echter niet lang op. Men bedenke slechts, dat de vraag: zijn er inderdaad onderscheidende kenmerken aan de Gereformeerde opvoeding? in haar wezen neerkomt op die andere: kan er wel van Gereformeerde opvoeding sprake zijn? Is alle opvoeding niet één en dezelfde?
Deze vraag houdt ons niet lang op, zeiden we. In Gereformeerden kring achten we het onnoodig. Het is immers een vraag naar den feitelijken toestand. En alleen reeds de opvoeding, die Rousseau aan zijn Emile wenschte te geven, herinnert ons aan de verscheidenheid op dit gebied.
Opvoeding is leiding bij de opgroeiing van het jeugdige geslacht. En deze leiding (het kàn immers niet anders) staat onder invloed van de levensbeschouwingen. Daarom onderscheidt de Roomsch-Katholieke opvoeding zich van de humanistische, de staatsburgerlijke van de antroposofische. Zoo brengt ook het Calvinisme een eigen type van opvoeding mee.
Niet dat dit type altijd en bij alle opvoeders even sterk aan den dag treedt. Als bij alle levensverschijnselen is ook hier sterk gradueel onderscheid. Er zijn gezinnen, waar de opvoeding een *meer*, andere waar zij een *minder* Gereformeerd karakter draagt. We kunnen dat niet loochenen, ook al geldt het hier uitsluitend Gereformeerde gezinnen. Bij het opsporen der typeerende kenmerken hebben we echter de zuiverste trap op het oog. Vergeten we niet, dat het volmaakte Gereformeerde type in de practijk immers niet zal voorkomen. Alles is hier onvolmaakt en gebrekkig. Onze uitnemendste verrichtingen (en daartoe behoort de opvoeding der kinderen) zijn met zonde bevlekt. De practijk blijft ver achter bij de theorie. Is het daarom geen Gereformeerde opvoeding?
Hier moeten we mijns inziens drieërlei onderscheiden.
Aan een opvoeding, waarbij trots dagelijksche struikelingen een ernstig streven naar de volmaaktheid niet is te miskennen, mag de kwalificatie Gereformeerd daarom niet worden ontzegd.
Echter (en dit is het tweede geval) laat het zich denken, dat de gebreken en tekortkomingen zóó overheerschend kunnen zijn, de reactie zóó gering, de vaste lijn in de opvoeding zóó weinig te onderkennen, dat men wel tot de conclusie komen moet: „die kinderen krijgen een alles behalve Gereformeerde opvoeding".
Ook kan het, ten derde, zóó zijn, dat de opvoeder welbewust en pertinent weigert, de Gereformeerde onderscheidingskenmerken in acht te nemen. Dat hij een min of meer agressieve houding aanneemt. Dat hij, in verschillende opzichten of totaal, het nu juist *niet* wil doen, zooals de Gereformeerden zeggen, dat het moet. Het spreekt vanzelf, dat er dan van geen Gereformeerde opvoeding sprake kan zijn. De opvoeding mag dan in het gunstigste geval nog algemeen Christelijk kunnen heeten of van naturalistische beginselen uitgaan, Gereformeerd is zij in geen geval.
Maar wanneer beschouwing van de typeerende kenmerken der Gereformeerde opvoeding op die wijze tot een soort norm leidt, waarnaar het Gereformeerd karakter der opvoeding wordt beoordeeld, dan gevoelt ieder, dat bij het poneeren der onderscheidingsken-

merken vóór alles bescheidenheid past, gelijk ook straks bij de toepassing daarvan.
Hier moet gewaakt worden tegen àl te haastige gevolgtrekkingen. We beelden ons dan ook volstrekt niet in, op dàt punt iets meer dan een bescheiden poging te kunnen doen. We zullen dingen over het hoofd zien, waarop anderen meer nadruk wenschten te zien gelegd.
En dan kan het ook zijn, dat sommigen wel eens bij zich zelf gaan vragen: „is dat kenmerk nu juist Gereformeerd? Schoon ik niet tot de Gereformeerden wensch te behooren, voed ik mijn kind toch ook zoo op. Van dit kenmerk berust het monopolie dus niet bij de Gereformeerden alleen". Soortgelijke opmerking dus als indertijd ook bij het verschijnen van „Het Typeerende der Gereformeerde school" werd gemaakt.
Hierbij moeten we in aanmerking nemen *vooreerst,* dat we „Gereformeerd" in dit verband niet in kerkelijken, maar gelijk ons Schoolverband, in ruimeren, confessioneelen zin bedoelen. En *ten tweede,* dat gelijk op andere terreinen de beschouwingen van verschillende partijen wel samen kunnen vallen op bepaalde punten, dit geval zich ook hier kan voordoen. Al blijkt de fundeering en de motiveering bij ons dan echter dikwijls een heel andere te zijn dan bij de andere partijen. Zoo ook hier!

's-Gravenhage. T. VAN DER KOOY Dzn.

IN EN BUITEN HET VERBAND

XV.

Waan-Europa 1939!
Heel de spanning van de laatste weken, van maanden, van jaren — opgelost in de zekere wetenschap van dat vreeselijke woord..... oorlog!

„Op bevel van den Führer en opperbevelhebber heeft de weermacht de actieve bescherming van het Rijk op zich genomen. Ter vervulling van haar opdracht een halt toe te roepen aan het Poolsche geweld, zijn troepen van het Duitsche leger vanmorgen over alle Duitsch-Poolsche grenzen tot den tegenaanval overgegaan. Gelijktijdig zijn eskaders van de luchtmacht opgestegen om de militaire doeleinden in Polen onschadelijk te maken. De oorlogsmarine heeft de bescherming van de Oostzee op zich genomen."

Zoo luidt de officieele mededeeling van het opperbevel van de Duitsche weermacht op 1 September.
Alle vredespogingen ten spijt!
Ondanks de pogingen van het machtige Amerika, van het bevriende Italië, van den Koning van België en de Koningin der Nederlanden!
Engeland en Frankrijk stellen hun ultimatum: terugtrekken en dan onderhandelen, òf..... oorlog.
Geen antwoord.
En van Zondagochtend 3 September 11 uur af is Engeland, van Zondagmiddag 5 uur af is Frankrijk in oorlog met het Duitsche Rijk.
En de geperfectionneerde, tot de uiterste kracht opgevoerde oorlogsinstallatie wordt in werking gesteld. Te land, te water en in de lucht.
En weer liegen de berichten van overwinningen en van afgeslagen aanvallen. En weer drenkt bloed de aarde en sterven onbekende soldaten hun dood.
..... Voor vrijheid en recht? Voor den vrede? Voor het Vaderland? Voor het ideaal, voor het geloof?.....

* * *

„Zijn optreden toont overtuigend, dat er geen kans bestaat om te verwachten, dat deze man (Hitler) ooit zijn praktijken zal opgeven om geweld toe te passen, ten einde zijn wil door te zetten. Hij kan alleen gestuit worden door geweld en wij en Frankrijk gaan vandaag ter nakoming van onze verplichtingen hulp verleenen aan Polen, dat zoo dapper weerstand biedt aan dezen gemeenen en niet uitgelokten aanval op zijn volk.
Wij hebben een zuiver geweten. Wij hebben alles gedaan wat een land kon doen om den vrede te vestigen."

Zóó sprak Chamberlain voor de radio tot het Britsche volk.

„Ik heb Engeland en het Engelsche volk talrijke malen verzoening en vriendschap aangeboden. Mijn geheele politiek was op de gedachte der verzoening gebouwd. Ik ben steeds afgewezen en steeds heeft men

nieuwe voorwendsels gezocht om de Duitsche levensruimte in te krimpen en ons daar, waar wij nooit Britsche belangen bedreigden, het leven te bemoeilijken."

Zóó sprak Hitler in zijn proclamaties tot het Duitsche volk.

„Wij moeten de uitdaging aannemen", zegt Koning George.

En Hitler roept zijn volk toe:

„Duitschland zal niet meer capituleeren. Een leven onder een tweede en nog erger dictaat van Versailles heeft geen zin. Wij willen geen slavenvolk zijn."

En de vliegtuigen zweven over Polen en strooien hun bommen..... alleen maar militaire punten worden als doelpunt gekozen... en vrouwen en kinderen worden gedood. En een koopvaardijschip met 1400 passagiers, meest vluchtelingen, wordt getorpedeerd..... of loopt op een losgeslagen mijn.
En boven het neutrale, kleine Nederland, de kortste verbinding tusschen Engeland en Duitschland, ronken in den nacht van Zondag op Maandag boven de wolken de motoren van onbekende herkomst, met onbekende bestemming.
In de wieg in het Koninklijk paleis slaapt..... Irene.

* * *

Gaan deze dingen onze scholen voorbij?
Het zou een groote aanklacht tegen ons onderwijs zijn. Wij mogen en wij moeten ook dit stuk „leven" in onze scholen, in ons onderwijs brengen.
Hier is een centre d'interêt van groote waarde. Of is het de onwaarde, de vernietiging van alle waarden, van cultuur, beschaving, zeden, geloof, hoop en liefde, die hier de „waarde" geeft?
De werkelijkheid van het begrip „oorlog" is — gelukkig! — te groot voor het kind. Het kind „beleeft" deze dingen anders dan de onderwijzer. Zooals trouwens de jongeling van 20 ze anders beleeft dan hij, die 1914 reeds meemaakte in bewust ondergaan van wat nu — na een somber 25-jarig jubileum! — ons misschien weer wacht.
Maar het kind beleeft deze dingen òòk. Het klimt over de stapel zandzakken. Het zit op de palen van het schoolhek te kijken naar de soldaten, die de school bezetten. Het maakt zich papieren veldmutsen, het marcheert achter en naast de troep, het levert veldslagen, en is soldaat.
Maar het is niet ongevoelig voor de grootere emoties en voor de grootere belangen en feiten.
En daarom zullen we ook dit groote feit niet verwaarloozen bij hun kennen, èn in hun opvoeding.

* * *

Allereerst is hier inderdaad een „leerstof", waarvoor de belangstelling, in welken vorm dan ook, leeft en die gemakkelijk tot een centrum gemaakt kan worden van verschillende samenhangende vakken en vraagstukken. „Echte" concentratie, een actueel centre d'interêt. Hang een groote kaart van Polen, Oost-Pruisen en omgeving op een zichtbare plaats in uw klas; op een punt, waar de leerlingen moeten passeeren, waar zij nu òòk mogen staan praten.
De dagbladen geven tegenwoordig zulk aanschouwelijk aardrijkskundig onderwijs in hun kleine kaartjes: knip ze uit, hang ze neer. Beveel niet, ze te bekijken — wek belangstelling. Laat de leerlingen zelf meehelpen! Hang naast deze kaart een overzichtskaart van Europa, waarop voornamelijk de landen in onderlinge ligging uitkomen, meer niet! En lees met de leerlingen der hoogste klas dagelijks (vijf minuten zal meestal voldoende zijn!) de krant. Zooals het kind op de klok leert zien, omdat het naar het eind van den schooltijd verlangt, zoo zal het aan de hand van uw kaart, die ge dagelijks gebruikt, aardrijkskunde leeren en evenmin deze als het „klokzien" vergeten. Nu eens is het de vergelijking van de grootte der landen, dan weer de grootte der bevolking, dan de meerdere of mindere gevaarlijke ligging, dan weer de vraag van bondgenootschap en hulpverleening, van vloot en zee en mijnen, van scheepvaart en handel, van industrie en grondstoffen, van landbouw en voedselvoorziening, van financiën en politiek. Een kaart van de wereld om de Engelsche dominions en de groote belangen van Suez en Panama, van luchtvaart en vlootmanoeuvres, kan mede noodig zijn. Hier is aardrijkskunde en geschiedenis gemakkelijk te verbinden. Leer ze photo's uitknippen en meebrengen. Maar ook de taalverruiming is hier. En al zal het

kind niet ten volle de abstracte begrippen vatten, het zal ze toch concreet kunnen benaderen als ge ze spreekt van mobilisatie (verklaar toch etymologisch de woorden!) van conflict, van neutraliteit, van parlement, defensie, regeeringspersdienst, weermacht, reserve en landstorm, democratie en nationaal-socialisme, en van al wat de krant en de radio biedt. En leer het kind dan vragen, wat het niet begrijpt, — altijd weer vragen! En leef in dit centrum zelf met heel uw belangstelling mee!

* * *

Want: zonder uw eigen persoonlijke belangstelling is uw onderwijs dood.
Maar zeker is dan nog meer dood uw invloed in de opvoeding. Want hier liggen sterke opvoedkundige tendenzen, — als gij ze vinden wilt.
We zullen ons wachten voor angstgevoelens, vooral bij de nerveuze kinderen en de teerbesnaarde gemoederen. We zullen geen oorlogsgruwelen gaan beschrijven in breede en schelle kleuren. We zullen geen haat kweeken en verlangens die niet Christelijk zijn.
Maar we zullen wel emotioneel meeleven het moeilijke leven der jonge gezinnen, waar de vader werd gemobiliseerd op wien alleen de kleine zaak rustte. En we zullen de spanning soms voelen in de klas, als de mannen, die zij kennen, beslissingen moeten nemen over oorlog en vree; als we heldendaden lezen van vriendschap en trouw, van opoffering en gehoorzaamheid, van idealisme in dit droeve bedrijf. En we zullen mèt onze kinderen lezen uit den Bijbel van zorg en van vertrouwen, van geloof en van moed, van rust in God, ook al werden de bergen verzet in het hart der zeeën. En we zullen zingen van een vaste burcht en van Jakobs God.
En we zullen met onze kinderen bidden: Heer, erbarm U onzer — en over onze wereld!

Gr.

EEN KWEEKELING VAN VROEGER

Een kweekeling van vroeger. Dat is van omstreeks 1873.
Het betreft een knaap van 13 à 14 jaar, die de openbare school in Leiden had doorloopen. De openbare school, want er waren toen nog niet zooveel christelijke scholen. Er was wel een christelijke school, maar dat was een standenschool, te hoog voor zijn „stand". En nog een ander, maar dat was een „afgescheiden" school. Nu, oud geworden, peinst hij nog wel eens over de vraag, waarom zijn vader hem daar niet had heengezonden. Mogelijk, omdat die, toen hij voor zijn zesjarig kind een school moest kiezen, nog niet genoeg doordrongen was van het besef, dat voor het christenkind alleen de christelijke school past. Maar de ervaring had hem wijzer gemaakt. Want, met hoeveel lof zijn jongen ook telkens over die openbare school in 't Plantsoen gesproken had, eenmaal toch was hij thuis gekomen met het verhaal, dat volgens den ondermeester de zondvloed niet over de heele aarde kon geweest zijn. Natuurlijk was zoo iets niet meer voorgekomen, nadat vader er bij den bovenmeester over geklaagd had. Maar toch, toen die bovenmeester tegen het eind van den leertijd was komen vragen, of de jongen niet mocht opgeleid worden voor onderwijzer, had vader dat beslist geweigerd, al was door die vraag bij zijn zoon de lust voor het vak wakker geworden.
Zoo ging dan onze 12-jarige knaap van de school naar de kleermakerstafel van zijn vader.

Maar toen eenigen tijd later de dominee voor zijn catechisant hetzelfde kwam vragen, maar nu voor plaatsing als kweekeling op de pas opgerichte christelijke school voor on- en minvermogenden op de Middelste Gracht onder leiding van den voortreffelijken hoofdonderwijzer Van Dijl, was de zaak spoedig beslist. Zaterdag nog zat de jongen bij zijn vader te werken en Maandag daarop stond hij als kweekeling voor..... ± 50 leerlingen van het vijfde leerjaar, eerste helft. Daarover straks meer.
Van zijn intrede in de school bewaart hij nog altijd een diepen indruk. 't Zal naar zijn beste herinnering de eerste schooldag na een vacantie geweest zijn. De school begon te negen uur, maar reeds te half negen moest het talrijke personeel aanwezig zijn om in het kamertje van den hoofdonderwijzer zich gezamenlijk rond den troon des Heeren te scharen om een zegen over het werk te vragen. Een voortreffelijke gewoonte. Zoo werd altijd de week met gebed en dankzegging

begonnen en geëindigd. Hij heeft zijn patroon wel eens hooren vertellen, dat tot die gewoonte bij afspraak besloten was op een algemeene vergadering van de Onderwijzersvereeniging, later de „Groote" genoemd, te Leeuwarden gehouden, toen er een min of meer kritieke geschiedenis aan de orde schijnt geweest te zijn. Later zelf hoofd geworden, is hij die goede gewoonte, met zegen voor het werk, getrouw gebleven. Wordt ze nog trouw gevolgd?

Het was een groote school met 600 leerlingen. Glazen afscheidingen verdeelden de school in zes lokalen. In ieder lokaal stonden 2 rijen van zes banken, elk ruimte biedend voor acht leerlingen. De banken zonder rugleuningen. In elk lokaal zaten twee halfjaarklassen van eenzelfde leerjaar, iedere klas van 50 kinderen.

Onze kweekeling kwam dan in het eerste halfjaar van het vijfde leerjaar. In het tweede halfjaar naast hem stond een ervaren hulponderwijzer, die natuurlijk, vooral in den eersten tijd, het oppertoezicht hield. Of niet het eerste werk op een totale mislukking uitgeloopen is? Me dunkt, het moet wel haast. En toch verzekert de kweekeling van toen, dat er bij hem niet het geringste spoor van herinnering aan een mislukking heeft voortgeleefd. Wel herinnert hij zich, dat het werk meermalen zwaar viel. Maar de uitstekende leiding van den man naast hem, het toezicht van den bovenmeester, die door de geheele school het spiedend oog kon laten gaan, het afzien door de glazen scheiding bij de buren, hoe het wel en hoe het niet moest om goede orde te hebben, zullen hem allengs het rechte pad hebben doen vinden.

Omdat hij nogal van zingen hield, moest hij later zelfs meermalen — hij zal toen 17 à 18 jaar geweest zijn — een klas van een hulponderwijzer, die niet zingen kon, overnemen om daar zangles te geven. Hij ervoer, al doende leert men.

Zoo was hij dan zonder enige voorbereiding in de practijk gekomen. Maar nu de opleiding.

Geruimen tijd kreeg hij met nog een kweekeling 's morgens om 7 uur les van den patroon, om voorbereid te worden voor de toelating tot de gemeentelijke vormschool, later kweekschool, een hoogstaande inrichting onder den Directeur, den heer Van Dijk. Met vrucht mocht hij die inrichting doorloopen. Nu nog, op hoogen ouderdom, heeft hij de aangenaamste herinneringen aan zijn leertijd. Allerlei vakken werden onderwezen, ook vreemde talen; zelfs scheikunde, waarin les gegeven werd door niemand minder dan door den Directeur van de H.B.S. Ook voor dier- en plantkunde had hij een geleerden doktor, maar die gebruikte zooveel vreemde, latijnsche namen, dat 't wel eens over de hoofden heen ging.

De oud-kweekeling heeft nu nog meermalen het voorrecht een kweekschool te mogen bezoeken. En dan zakt zijn kennis van toen ver weg bij wat nu geleerd wordt. In zijn kweekelingentijd heeft hij nimmer gehoord van transversale en longitudinale trillingen, van Wash en Ohm. Zijn kennis van de physica beperkte zich tot de mechanica, het geluid, de warmte en iets van het licht. Veel van wat nu voor de hulpakte gevraagd wordt, gold toen voor de hoofdakte. Taal, letterkunde, geschiedenis, aardrijkskunde, alles is vernieuwd En de jongelui van tegenwoordig mogen daar dankbaar voor zijn. Niet alleen is de stof uitgebreid, maar het wordt ook meer overzichtelijk aangeboden.

Er moest hard gewerkt worden in dien ouden tijd. Den heelen dag school houden; 's avonds naar de les; 's zomers om vijf uur op voor de studie; 's winters na den lestijd met een vermoeid lichaam soms nog tot diep in den nacht studeeren. De kweekeling van nu moet ook zwaar werken, want de stof is zoo uitgebreid en er wordt zooveel gevraagd. Maar dit heeft hij voor bij vroeger, dat zijn schooltijd leertijd is, en de overige uren van den dag aan studie kunnen besteed worden. En mede dit heeft hij voor, dat ook aan zijn practische vorming aandacht geschonken wordt. Niet ongevormd komt hij voor een verantwoordelijke taak. Een taak, waarvan de kweekeling van vroeger nog niet begrijpt, hoe er iets van terecht gekomen is.

Maar nu het groote euvel..... Bij het slagen van den kweekeling van vroeger voor de hulpakte was de plaats als onderwijzer aan dezelfde school al voor hem opengehouden. En de geslaagde van nu wordt..... kweekeling met akte en blijft het misschien jaren. Wat zijn de toestanden veranderd.

W.

BIBLIOTHEEK TEN DIENSTE VAN HET CHRISTELIJK ONDERWIJS

In het tweede kwartaal van 1939 werden 162 werken uit de Bibliotheek uitgeleend. Aangeschaft werden 5 werken, terwijl 21 ten gschenke werden ontvangen.
De alphabetische catalogus (uitgave 1933) is bij den bibliothecaris Mr. J. J. Hangelbroek, Sweelinckstraat 39, 's-Gravenhage, verkrijgbaar tegen den prijs van slechts *f 0,25* en wordt franco toegezonden na ontvangst van het bedrag op de postrekening van den Schoolraad, 's-Gravenhage 16121. Een Suppement op dezen catalogus is ter perse en zal over eenige weken verschijnen.

EEN NATIONAAL CENTRUM VOOR PAEDAGOGISCHE DOCUMENTATIE

Zoo noemt het Schoolmuseum te Amsterdam (of met zijn officieelen naam: Nederlands Museum voor Onderwijs en Opvoeding) zich zelf, nu een belangrijk werk is klaargekomen. En dat is geen ijdele zelfverheffing. Naast het reeds lang bestaande Repertorium, waardoor men hoofdzakelijk in paedagogische tijdschriften van de laatste zestig jaar den weg kan vinden, is het Museum nu in het bezit gekomen van een Repertorium voor Pschychologie, Paedagogiek en Didactiek. En daardoor is het inderdaad een nationaal centrum voor paedagogische documentatie.
Naast de tijdschriften zijn nu de studiewerken op 't gebied van Paedagogiek enz., ook buitenlandsche, doorvorscht, zoodat studeerenden nu over een groot aantal titels, gerangschikt onder ruim 700 trefwoorden, kunnen beschikken om te vinden, wat ze zoeken. Een bepaald trefwoord wijst heen naar een kaartendoos, waar de opgaven te vinden zijn over de gezochte literatuur, dikwijls met aanwijzing van de bibliotheek, waar het begeerde werk aanwezig is.
Het Museumbestuur stelt gratis een overzicht van het Repertorium beschikbaar (gaarne 3 cnts postzegel voor toezending), aan te vragen Prinsengracht 151, Amsterdam C. De Directie biedt zelfs aan: „wie niet in de gelegenheid is, naar het museum te komen, geve ons zoo nauwkeurig mogelijk op, waarover hij literatuuropgave wenst; schriftelijke beantwoording volgt dan spoedig". Kan 't mooier? Eere aan het Nationaal Centrum voor Paedagogische Documentatie.

VAN DER WAALS.

VAN DE BOEKENTAFEL

Enkel practische sommen, Rekenmethode voor de eerste vier leerjaren door *H. J. Nijhof,* 6 deeltjes à 35 cnt, telkens 2 deeltjes achtereenvolgens voor 't 2de, 3de en 4de leerjaar, uitgave W. J. Thieme & Cie, Zutphen.

De heer Nijhof, een der schrijvers van Levenssommen, heeft, nu algemeen wordt aangedrongen op vereenvoudigd rekenonderwijs, een methode voor het tweede tot vierde leerjaar samengesteld, die m.i. zeer goed aan 't gestelde doel beantwoordt. Hij had daarbij de medewerking van den heer *B. J. Douwes,* Directeur van de Rijkskweekschool te Deventer, die een *Korte Handleiding* schreef, waarop de methode gebaseerd is, verkrijgbaar à 50 cnt.
Inderdaad is hier vereenvoudiging aangebracht en is de stof practisch gehouden.
Voor het eerste leerjaar, waarvoor de Handleiding aanwijzingen geeft, worden geen rekenboekjes noodig geacht.

N. v. d. W.

W G. van de Hulst en *L. van der Zweep. Ha ....! Lezen!* I A en B à *f* 0.45; II A en B à *f* 0.65; Noordhoff, Groningen.

Een nieuwe serie „Verzamelde leeslessen voor de Christelijke School", die zal bestaan uit A en B-deeltjes voor het eerste tot het vijfde leerjaar, en dan een deeltje voor het zesde en een voor het zevende leerjaar. Als de deeltjes, die nog volgen moeten, zijn als de reeds verschenen deeltjes, zal het geen wonder zijn, dat de kinderen ze begroeten met een Ha ....! Lezen!
Om het denkend lezen te bevorderen, worden er, met het tweede leerjaar te beginnen, onder verschillende lessen vragen gesteld. En om den critischen zin te scherpen komen enkele „foplessen" voor, die iets onmogelijks bevatten.
Hartelijk aanbevolen.

N. v. d. W.

10 OCTOBER 1939 9E JAARGANG No. 12

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA's UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

MEDEDEELING.

Met ingang van den 10en Jaargang wordt de Gereformeerde School, voor wat de *begunstigers van G.S.V.* of *van den Leerstoel* betreft, geregeld verzonden aan wie *f* 2.— of meer per jaar contribueert. Wie minder dan *f* 2.— contribueert ontvangt, zooals reeds gewoonte was, slechts het exemplaar, waarin het Jaarverslag 1e gedeelte voorkomt.

LIJDT ONS CHRISTELIJK ONDERWIJS INDERDAAD AAN INTELLECTUALISME?

IV.

Hoe nu bij meerdere „leerkrachten"?
De volgende methoden bieden zich aan:

1°. Men snijdt de school overlangs door in zoovele parallel scholen als er „leerkrachten" zijn.
Dan krijgt men dus voor iedere leerkracht het zoo juist genoemde getal 40—50 bij de huidige leerlingenschaal.
Iedere onderwijzer deelt zijn leerlingen in een taalschool en rekenschool en iedere school in de technische, practische en theoretische groep.
Het ongerief van deze methode is, dat iedere leerkracht wordt belast met de steeds terugkeerende moeilijkheid van het aanvangsonderwijs aan de beginners.

2°. Men kon zich één dwarse doorsnede veroorloven n.l. voor het technisch onderwijs en dit aan een onderwijzeres (bij voorkeur) opdragen, om vervolgens de lengtedoorsnede in parallelscholen te handhaven.
Deze methode neemt het onder het 1° genoemde ongerief weg.
Dus bij de tweemansschool: één onderwijzer (es) voor de technische groep, één voor de practische en theoretische groep tezaam.
Het behoeft niet meer gezegd, dat het technisch onderwijs de leerlingen verder moet brengen dan de tegenwoordige eerste klasse en gemiddeld wel twee jaar zal vergen.
Het geval kan zich dus voordoen, dat de „juffrouw" 20 l.l. heeft en de onderwijzer (hoofd) 60, doch vergeet niet, dat hij zijn hoofdtaak vindt in de 50 van de middengroep om die in ongeveer vier jaar voor het practische leven te vormen en dat met de vrijheid en toewijding, welke het voorgestelde systeem eischt.
Bij meerdere leerkrachten wordt het schoolbeeld dus als volgt:
drie leerkrachten: één technische groep en twee parallelscholen.
vier leerkrachten: één of twee technische groepen en drie of twee parallelscholen.
vijf leerkrachten: twee technische groepen en drie parallelscholen, enz.

3°. Men kan de rekenscholen en de taalscholen aan afzonderlijke „leerkrachten" toevertrouwen, met of zonder behoud van een dwarse doorsnede der technische groep.
In het algemeen kan deze methode echter alleen aanbeveling verdienen, wanneer een even aantal onderwijzers ter bechikking is. Men krijgt dan b.v. technische groep A en B, rekenschool C en D, taalschool E en F. Vul voor de letters de namen van het personeel in en het schoolbeeld wordt duidelijker. Tchnische groep Jansen, technische groep Van Leusden, taalschool Van Oord, taalschool Van Hof, enz.

4°. Bij groote scholen kan er aanleiding zijn de groep der begaafden te verzamelen onder één onderwijzer, die zich alleen met het theoretisch onderwijs belast ziet.

Het behoeft nauwelijks gezegd, dat de beginselen, waarvan deze voorstellingen uitgaan ook hun gevolgen hebben voor de onderwijsmethode.
Deze treffen met name het onderwijs van de middengroep, de practische zijde dus. Reeds werd daaromtrent een en ander gezegd. Technisch lezen en schrijven verdwijnt van den rooster, evenals de indeeling een uur voor dit en een uur voor dat. Het leerplan wordt door het practische leven geboden. Dienovereenkomstig wordt het voor een bepaalde school opgemaakt. Het onderwijs is zakelijk. Doch er moet een leidraad zijn.
Het schijnt mij toe, dat het leerleesboek goede diensten kan bewijzen en dat het niet op een bepaald vak moet ingesteld zijn.
Het leerleesboek moet het geheele onderwijs in de practische groep dienen, een groote verscheidenheid inhouden van allerlei onderwerpen en leerstof en als zoodanig als leidraad kunnen dienen.
Veelvuldig gebruik van zulk een leerleesboek moet er op gericht zijn de leerlingen te leeren lezen d.w.z. niet technisch, maar verstaan wat er staat. Lezen is een moeilijke kunst en men kan zeggen, dat de onderwijzer reeds veel heeft bereikt, wanneer de leerling leert lezen.
Zulke leerleesboeken zullen echter groote zorg vragen van onze onderwijsmannen.
Het moet niet alleen tegemoet komen aan het zakelijk karakter van het onderwijs en geschikt zijn voor de bevatting der leerlingen, het moet ook het taalonderwijs op zich zelf dienen.
Bij het leerleesboek behooren oefeningen: Wij noemden reeds het schrijven van brieven, nota's en dg., maar ook taal- en stel-oefeningen. Men kan niet vergen, dat de onderwijzer dat alles naar aanleiding van de les zelf maakt. Hij moet keuze en verschot hebben.
Die oefeningenboekjes behooren echter bij de leerleesboeken. Zij moeten aan de leerstof ontleend zijn en daaruit aanleiding vinden.
Heel het onderwijs moet organisch saamhangen.
Doch ik laat deze dingen gaarne aan mijn onderwijsmannen zelf over, het gaat slechts over de beginselen eener reorganisatie van ons onderwijs, waardoor dit meer dienstbaar kan worden gemaakt aan de behoeften van ons volk.
Op de voordeelen, welke het project biedt, behoeft in dezen kring niet meer gewezen: Vorming voor het practische leven en selectie, zijn twee zaken, die kunnen worden gewonnen in dezen weg en dat is reeds veel. Meerdere vrijheid van beweging, aanpassing aan de belangen en behoeften der bevolking kunnen slechts als gewenschte goederen worden nagestreefd.
Laat onze onderwijsmannen eens over deze beginselen denken.
En dan ten slotte.
De voorgestelde organisatie kan geleidelijk worden verkregen. Dat is ook een voordeel. Het huidige systeem heeft twee raakpunten met de voorgestelde hervorming: het aanvangsonderwijs (technisch) en de theoretische opzet van het geheel.
Het technisch onderwijs blijft, mits meer op de techniek toegespitst, voor de aanvangers, het theoretische is voor de begaafden. Men zou met de selectie reeds bij het huidige systeem kunnen beginnen door vlugge leerlingen desnoods met eenig bijwerken tusschentijds te verhoogen, zoovaak daartoe aanleiding is, om zoodoende een theoretische afdeeling te verzamelen.
Daarnaast kan men allengs de middengroep meer practisch onderwijs geven.
Natuurlijk zal men de medewerking van regeering en inspectie noodig hebben om in dezen weg stappen van beteekenis te kunnen doen.
De erkenning der verscheidenheid van gaven en roeping is een schriftuurlijk beginsel. Voorbereiding voor zijn roeping is een zedelijke eisch der opvoeding.
Zij breekt met de nivelleerende invloeden van het huidig systeem en de rationalistische dwalingen, waaronder de wereld van onze dagen lijdt.
De toegepaste selectie ontlast het voortgezet onderwijs van die elementen, die daar krachtens hun gaven niet behooren.
De school kan meerdere aandacht schenken aan de zedelijke vorming en de eischen van het practische leven en geeft hier meer gelegenheid om recht te doen aan de eischen

van onze Christelijke belijdenis, die ons niet voor de idealen van een eenzijdig rationalisme, maar voor den veelvuldigen rijkdom van Gods schepping stelt.
Men zal niet kunnen tegenspreken, dat het huidig systeem een product is van den geest der Aufklärung, dat het Christelijk onderwijs het systeem heeft overgenomen.
Slechts misverstand en verkeerde waardeering kan in de erkennning van deze feiten een onwelwillende en afbrekende critiek jegens de voortrekkers van het Christelijk onderwijs zien.
Deze mannen, die wij niet minder dan wie ook wenschen te eeren, hebben echter niet gestreden voor het systeem. Wie dat meent, doet hun onrecht. Zij hebben gestreden voor den eisch der belijdenis; voor de christelijke opvoeding van onze kinderen, voor de vrijheid om Gods Woord te eeren bij den arbeid der school en in de school.
Daarvoor hebben zij gestreden, maar niet voor een rationalistisch systeem met den achtergrond voor een verlichtingsdrang naar den geest dezer eeuw: „Verlicht het volk en het zal gelukkig worden."
Het is dan ook niet tegen hun geest en hun streven als wij er toe opwekken met dat systeem te breken, maar uit hun geest en overeenkomstig de beginselen, waardoor zij werden gedreven.
Wij eeren de vaderen niet in onze vasthoudendheid aan een systeem, hetwelk ook de voorstanders van z.g. „neutraal" onderwijs niet meer bevredigen kan, omdat het gefaald heeft, maar wij eeren hen, als wij streven naar een organisatie der school overeenkomstig de beginselen des geloofs; als wij de vrijheid zoeken om de school dienstbaar te maken aan de waarachtige volkskracht door een geestelijke en zedelijke opvoeding die beantwoordt aan den eisch van Gods Woord, een onderwijs, dat voorbereidt voor de roeping in de saamleving naar de ordinantiën Gods in onderwerping aan Zijn souverein bestel.
Wanneer dit uit den levenden drang des geloofs voortkomt en onze onderwijsmannen worden aangegord om den weg te vinden, zal het niet alleen de voortrekkers eeren, maar, wat meer is, den Naam des Heeren eeren en door Zijn gunst ons volk ten goede komen.

S.

DE TIJD TUSSCHEN HET OUDE EN NIEUWE TESTAMENT.

III.

IV. *De tijd der Hasmoneeën.*

A. Na een rustige periode kreeg Simon te strijden tegen Antiochus VII, opvolger van Demetrius II. Deze trachtte, nadat Trypho was verslagen, zijn invloed in het Joodsche land te vergrooten. Maar het lukte niet. Simon echter werd door zijn schoonzoon Ptolemaeus vermoord (135). Opvolger werd Simons zoon Johannes Hyrkanus. Deze slaagde er in Ptolemaeus' tegenstand te breken, maar moest zich spoedig aan Antiochus VII onderwerpen. In 129 echter werd Antiochus door de Parthen verslagen. Hyrcanus werd weer zelfstandig en maakte groote veroveringen. Hij overwon o.m. de Samaritanen en verwoestte den tempel op den Gerizim. Van de Seleuciden had hij niet meer te vreezen. Hun rijk is door innerlijke verdeeldheid ten gronde gegaan en werd in 64 een Romeinsche provincie. Johannes Hyrcanus bood zelfs den Romeinen een bondgenootschap aan. Hij (of zijn zoon) nam den koningstitel aan.
J. Hyrcanus werd opgevolgd door zijn zoon Aristobulus I (104), die slechts één jaar regeerde en zijn moeder en drie broers gevangen zette.
Na hem besteeg zijn oudste broer Alexander Jannaeus den troon (103—76). Deze slaagde er in het Joodsche gebied nog weer meer uit te breiden, maar kreeg daarna te kampen met interne moeilijkheden. De Farizeeën waren over den gang van zaken niet te spreken. Reeds onder Johannes Hyrcanus waren zij zeer ontevreden. Thans echter kwam het tot openlijken strijd. Een zesjarige burgeroorlog, waarin vele Joden sneuvelden, was het gevolg. Met Syrische hulp wisten de Farizeeën Alexander te verslaan. Maar de nationale gedachte kwam weer op: liever Alexander dan een Syriër! En zoo behield Alexander tenslotte toch de overhand en nam zeer bloedig wraak op zijn tegenstanders. Met de vijanden aan de grens moest hij ook strijden. Tegen de Arabieren was hij niet erg gelukkig, in Transjordanië behaalde hij successen. Alexander was gehuwd met Alexandra, de weduwe van Aristobulus I. Deze volgde nu haar man op (76—67). Zij wist den vrede te

bewaren. Ze hield het met de Farizeeën. Hyrcanus' oudste zoon werd hoogepriester. Nog tijdens Alexandra's leven ontstond er ruzie onder haar zonen. Hyrcanus zou haar opvolgen, maar haar jongere zoon Aristobulus ontving den steun van den adel, die ontevreden was over de begunstiging der Farizeeën. Na Alexandra's dood wist Aristobulus Hyrcanus te verslaan en hij beklom den troon (67—63).

Antipas, de stadhouder der Idumeeërs (Edomieten) bewoog Hyrcanus den strijd voort te zetten. Hij kreeg de hulp van Aretas, een Arabischen koning. Aristobulus werd door de verbondenen verslagen. Hij trok zich terug op den tempelberg. De Romeinsche veldheer Pompejus, die in dezen tijd in Azië was, gelastte Aretas zich terug te trekken. Pompejus koos dus voor Aristobulus. Maar de zaken keerden. Aristobulus verloor de gunst van Pompejus. Pompejus rukte op naar Jeruzalem. Aristobulus beloofde overgave. Het volk echter verzette zich. Drie maanden lang belegerde Pompejus den tempelberg. Daarop volgde een vreeselijk bloedbad.

De Joden behielden van hun gebied slechts Judea en een deel van Perea en Idumea, waarover nu Hyrcanus II de regeering ontving, onder Romeinsche souvereiniteit met als titel: hoogepriester (63—40).

Een zoon van Aristobulus trachtte de macht te heroveren, zonder succes evenwel. Kort daarna deed Aristobulus zelf een dergelijke poging, ook zonder resultaat. Daarop volgde de burgeroorlog tusschen Caesar en Pompejus. Na Pompejus' dood koos Hyrcanus de partij van Caesar. Uit dank daarvoor kreeg hij den titel van „vorst". (Ethnarch), maar... Antipater werd procurator over Judea. Het Joodsche land werd langzamerhand ook weer wat uitgebreid.

40 v. Chr. overstroomden de Parthen geheel Voor-Azië. Met hun hulp wist Antigonus, zoon van Aristobulus, zich van de macht in Jeruzalem te verzekeren (40—37). Hyrcanus werd door de Parthen gevangen genomen. Intusschen hadden de Romeinen Herodes, die Antipater in 43 was opgevolgd, tot koning over de Joden benoemd met als titel: viervorst. De Parthen en Antigonus werden na moeilijken strijd verslagen. Dat was het einde der Hasmoneeën. De nog levende leden uit dat geslacht liet Herodes vermoorden. Zoo had dan Herodes het heele Joodsche land in zijn bezit.

B. Het is niet gemakkelijk in enkele woorden iets over het religieuze leven in dezen tijd te zeggen. Beheerschend wordt de tegenstelling tusschen Farizeeën en Sadduceeën. De oorsprong van de partij der Farizeeën ligt in het duister. Niet onwaarschijnlijk is het, dat ze voortgekomen is uit de in het vorige artikel genoemde Chasidim. Doel was het religieuze voorop te stellen, *niet* het politieke. Daarom konden ze het met de Hasmoneeën over het algemeen niet vinden. Onder Jannaeus kwam het, zoo zagen we, tot openlijk verzet. Scherp afwijzend stond men tegen het Hellenisme. Tot welke uitwassen deze beweging kwam, is bekend genoeg. Op het volk hadden de Farizeeën, anders dan de verpolitiekte Sadduceeën, grooten invloed.
De Sadduceeën hebben sterk den Griekschen invloed ondergaan (denk aan de loochening der opstanding).
Naast deze groote groepen bestonden nog allerlei kleine o.a. de Hemerobaptisten en de Essenen.
Een apocalyptische beweging moet er in dezen tijd ook geweest zijn, gelijk uit het boek Henoch blijkt. Over verdere literatuur uit deze periode zie men B. H. I blz. 550—552.
Naast den vorst stond in dezen tijd het sanhedrin, oorspronkelijk een raad van oudsten, waarin de adellijke geslachten zitting hadden. Dat waren met name de (Sadduceeuwsche) priesterfamilies. Sinds Alexandra waren er ook Farizeeuwsche leden (schriftgeleerden en ouderlingen). Meer en meer kreeg het het karakter van een rechtbank. Onder de Romeinsche heerschappij mocht geen doodvonnis worden voltrokken.

V. *De laatste jaren.*

Deze laatste periode is, zuiver politiek gezien, geen afgesloten geheel. Daar wij echter ophouden, daar, waar het Nieuwe Testament begint, beperken we ons thans tot de regeering van Herodes den Grooten (37—4).
Tijdens het beleg van Jeruzalem huwde Herodes met Marianne, een dochter van Alexander, den zoon van Aristobulus II, een Hasmoneesche dus! Haar broer, Aristobulus benoemde hij tot hoogepriester, vooral ook op verlangen van z'n schoonmoeder Alexan-

dra. Kort daarna vermoordde hij Aristobulus. Dat gaf tot allerlei verwikkelingen aanleiding. Cleopatra, koningin van Egypte, kreeg van den Romein Antonius gebiedsuitbreiding ten koste van Herodes. Later ontstond er strijd tusschen Antonius en Octavianus (Augustus). Na Antonius' dood maakte Herodes zijn opwachting bij Octavianus, die hem goed gezind was en veel gebied gaf. Hevig woedde Herodes tegen zijn eigen familie. Marianne werd o.a. gedood. Ook Alexandra werd vermoord.
Bekend is Herodes om zijn vele bouwwerken. Beroemd is de burcht Antonia in Jeruzalem. Hij herbouwde Samaria (Sebasté = Augusta) en hij bouwde vele nieuwe steden o.a. Caesarea.
't Meest bekend is echter de bouw van den tempel te Jeruzalem, in 19 v. Chr. begonnen en eigenlijk nooit voleindigd. (Men zie daarover een archaeologie bijv. van Katwijk en Meima).
Een kring van mannen van Grieksche opvoeding omgaf hem o.a. Nicolaas van Damascus. Maar hij spaarde zooveel mogelijk den Joodschen godsdienst. Toch is deze bloeddorstige en spilzieke vorst bij de Joden nooit populair geworden.

De laatste jaren van Herodes zijn bekend om de ontzaglijke familietwisten. Ook werd hij hoe langer hoe meer een tyran (men denke aan Mattheus 2!). Een ongeneeslijke ziekte sleepte hem tenslotte ten grave.
Daarmede hebben we echter de grens van den Nieuw-Testamentischen tijd reeds overschreden. Wij hopen, dat deze korte schets van den tijd tusschen Oud en Nieuw Testament er toe moge bijdragen, dat het inzicht in de heilige geschiedenis wordt verdiept.

Delft. H. H. GROSHEIDE.

HET TYPEERENDE VAN DE GEREFORMEERDE OPVOEDING.

II.

HET FEIT DER SCHEPPING.

Voor het denkende bewustzijn van ieder mensch, hetzij ontwikkeld of primitief, hebben zich te allen tijde de vragen voorgedaan: vanwaar ben ik? waarheen ga ik?
Het heden viel onder de rechtstreeksche aanschouwing, verleden en toekomst waren onderwerp van bespiegeling en nadenken. Tenzij — hoogere Openbaring de nevelen van het onbekende scheurde en een blik gunde in de duisternissen van het mysterie.
Bovengenoemde twee punten (*oorsprong* en *bestemming* van den mensch) moesten wel van groote invloed zijn op de gansche levenshouding. Het maakt immers een groot verschil, of men de menschheid denkt als uit eigen aandrift voortschrijdend op de baan eener eeuwenlange ontwikkeling, dan wel als schepsel, voortgekomen uit de hand van een almachtig God.
Bewust of onbewust, laat de Gereformeerde opvoeding zich in de diepste grond leiden door de laatstgenoemde opvatting. God is de Schepper. Niet alleen van alles om ons heen: van de machtige bergen en de ruischende zee; van de zingende wouden en de drijvende wolken; van zon, maan en sterren; van bloemenpracht en wemelend gedierte. Maar ook is Hij de Schepper van ons zelf; Wien wij het aanzijn hebben te danken en Die nog voortgaat ons van oogenblik tot oogenblik te dragen door het woord Zijner kracht.

Voor deze opvatting behoeven wij ons in het minst niet te schamen. Meer dan die der voortgaande ontwikkeling in den weg der evolutie, klopt zij geheel met de *feitelijke gegevens*. We doelen hier op het onbetwistbare feit, dat de oorsprong van den mensch geheel zonder zijn actieve medewerking tot stand komt. Het is zooals er staat in Psalm 139: „op een vreeselijke wijze, wonderbaarlijk gemaakt." En niet alleen zonder onze medewerking, zelfs ook zonder ons medeweten kwamen we tot stand. Wij zelf waren er geheel onbewust van. Dit laat zich alles uitnemend rijmen met de voorstelling en het feit, dat het een Ander was, die ons tot het aanzijn riep. Hij gaf ons, gelijk aan Adam (Gen. 2 : 7), een stoffelijk en een onstoffelijk deel, en een „Ik" als kern onzer persoonlijkheid dat in samenhang met ziel en lichaam functionneert.
Dat het geen schepping uit niets is, doet hieraan niet af. Ook Adam was immers naar zijn lichaam gevormd uit het stof der aarde, en toch schepsel Gods. Scheppen is toch ook iets voortbrengen „uit een onbekwame stof."
Het feit der schepping brengt voor leven en opvoeding onmiddellijk verstrekkende consequenties mee.

Is God de maker van alles, dan is het ook Zijn *eigendom*. Gelijk we lezen in Psalm 24: „De aarde is des Heeren mitsgaders haar volheid, de wereld en die daarin wonen, want Hij heeft ze gegrond op de zeeën, en gevestigd op de rivieren". Ook die er op aarde wonen, ook de pasgeboren kinderen, zijn krachtens het scheppingsfeit eigendom des Heeren. En verder volgt hieruit Gods *souvereine beschikkingsrecht* over al het geschapene. Heeft Hij den mensch toegerust met een redelijke en zedelijke natuur, om Hem daarmee vrijwillig te dienen, dan berust bij Hem ook het recht, ons de normen, wetten, ordinantiën en regels te stellen, waarnaar Hij wil, dat we ons leven zullen inrichten.

Dit is en blijft zoo, ook na de val in de zonde. Wel blijkt nu, dat die door God gestelde regels veelszins ingaan *tegen* onze bedorven lusten en begeerten. Maar dan moet deze lust er onder, dan moet het vleesch gekruisigd. Ziehier iets, dat van grondleggende beteekenis is voor de Gereformeerde opvoeding. Al is volgens Rom. 2 het werk der wet in het algemeen geschreven in de harten, hier ligt de overtuiging bijzonder diep, dat niet aan de lusten mag worden toegegeven.
Practisch uit zich dat in *een vaste lijn* in de opvoeding, een hoog houden van *het gezag* en een vaste eisch van *gehoorzaamheid*. Ongereformeerd is slapheid in de opvoeding, zondige toegeeflijkheid, gedurig door de vingers zien, dulden van ongehoorzaamheid.

De Gereformeerde opvoeding staat op dit punt tegenover die, welke uitgaat van de beginselen der *evolutie* en het leven zonder God meent te kunnen verklaren. Natuurlijk wil deze laatste in theorie en practijk ook een opvoeding zonder God.

Maar ook staat zij tegenover allen, die met verwerping der goddelijke openbaring in de Schrift de normen voor het leven des menschen zoeken in den mensch zelven. Zoo deden en doen nog steeds vele *modernen*. Gelijk voor kort een hunner eigen mannen het nog verklaarde, dat het kenmerkende van het Neo-Protestantisme dáárin lag, dat het uitging van de autonomie van den mensch. De opvoeding, die van deze beginselen uitgaat, moet wel de autonomie van den mensch als ideaal stellen. Wat lijnrecht tegen de Gereformeerde opvatting strijdt.
En ten derde staat zij tegen de richting, die leert, dat de norm in de daad zelf gelegen is, en die daarom de spontane daad verheerlijkt. Het is bekend, dat deze opvatting tot het *fascisme* heeft geleid, gelijk ook Mussolini het uitsprak: de daad gaat vóór de wet. De hedendaagsche geschiedenis leert op aanschouwelijke wijze waarheen deze leeringen leiden. Moge de Gereformeerde opvoeding daar tegenover pal staan met haar oude banier: „Tot de Wet en tot de Getuigenis ! De Wet des Heeren is volmaakt, de getuigenis des Heeren is gewis, de bevelen des Heeren zijn recht, het gebod des Heeren is zuiver." (Psalm 19.).

's-Gravenhage. T. VAN DER KOOY Dz

VAN DE BOEKENTAFEL

Stil lezen en zelfdoen. Stilleesboekje voor het 4de leerjaar. Proeve van een leergang voor het stillezen op de lagere school, op experimentele basis samengesteld onder leiding van *Prof. Dr. Ph. Kohnstamm;* Wolters U. M.

Het Nutsseminarie voor Paedagogiek propageert al geruimen tijd in verschillende Mededeelingen het stillezen. En wil dat nu ook doen door de uitgave van een stilleesboekje voor het 4de leerjaar à *f* 0.40; een vragenboekje daarbij à *f* 0.35; en een Onderwijzersboekje à *f* 0.75.
In de Inleiding van dit laatste boekje wordt gezegd, dat de uitgave van schoolboekjes van wege een wetenschappelijk instituut zeker eenige rechtvaardiging eischt. Het instituut moet experimenteeren en daaruit conclusies trekken, maar het aan het vrije initiatief van den practicus overlaten aan de nieuw gewonnen inzichten vorm te geven. Maar practici onder de medewerkers hebben er op aangedrongen, dat het instituut zelf een voorbeeld zou geven waarmee de propaganda zou gediend worden. Het instituut liet zich van de wenschelijkheid overtuigen en wilde nu aantoonen, dat reeds in het 4de leerjaar de kinderen konden geoefend worden in stil lezen en zelf doen.
Het komt me voor, dat het Seminarie in zijn pogen geslaagd is. Het heeft de boekjes niet uitgegeven voor de proef genomen was op een viertal scholen van verschillend milieu.

Verschillende lesjes heb ik op den voet gevolgd. En ik meen allen, die oog hebben voor het groote belang om door stillezen *aandachtig* te leeren lezen, te mogen aanraden van deze uitgaaf kennis te nemen.

N. J. v. d. W.

Anne de Vries, Jaap en Gerdientje, Leesboek voor de Christelijke School, 2e deeltje, 2de druk voor het 2de leerjaar, *f* 0.50; 5de en 6de deeltje voor het 4e leerjaar, à *f* 0.60. Geïllustreerd door Tjeerd Bottema; uitgave Van Goor Zonen's U. M.

Keurige leesboekjes. Dat van het 2e deeltje, in 1938 verschenen, reeds een tweede druk noodig was, verwondert niet. De deeltjes zijn inderdaad gehouden op de hoogte van het leerjaar, waarvoor ze dienen moeten.

N. J. v. d. W.

Fundamenteel Rekenen door P. A. Diels en J. Nauta; Nieuwe Uitgave, bezorgd door J. Nauta en R. H. Zandvoort; 1ste tot 3de Rekenboek à *f* 0.25, 4de tot 11de Rekenboek à *f* 0.35; 8ste en 9de Rekenboek A (voor opleidingsscholen) à *f* 0.35; Onderwijzersboekje 1ste tot 3de Rekenboekje à *f* 0.75; 4de tot 11de Rekenboekje à *f* 0.90. Uitgave Wolters.

Een methode, die er zijn mag. De samenstellers hebben geweerd al wat naar hun meening, o.i. terecht, niet bij de kinderlijke psyche past. Minitieus wordt moeilijkheid na moeilijkheid behandeld. Er wordt naar gestreefd inzicht te geven in het getallensysteem. Vandaar herhaald werken met „mooie getallen". Ook van den „schemavorm", waardoor vlug leeren denken en werken bevorderd wordt, is veel gebruik gemaakt. In elke paragraaf wordt teruggegrepen en voortgebouwd op vorige oefenstof. Zoo komt er rythme in het werk.

De Onderwijzersboekjes geven naast de antwoorden toelichtingen en aanwijzingen.

In de boekjes voor Opleidingsscholen zijn verschillende opgaven uit de andere boekjes voor een zelfde leerjaar door moeilijker opgaven vervangen.

De methode omvat de geheele leerstof die voor de lagere school geëigend is. Hartelijk aanbevolen.

N. J. v. d. W.

T. Evers, Begrip en Oefening. Methode voor het aanvankelijk rekenonderwijs; Thieme en Cie, Zutphen.

Deze methode bestaat uit een eerste deeltje à *f* 0.40; Oefenboekje I en II à *f* 0.30, Werkboekje à *f* 0.25; Rekenrups à *f* 0.10; Rekenbalk met toebehooren à *f* 17.50; Onderwijzersboekje à *f* 0.55; Toelichting gratis.

Op deze methode volgt *Praktijk en Oefening* voor het 2de tot 4de leerjaar en *Denken en Oefenen* voor het 5de tot 7de leerjaar.

Met *Begrip en Oefening* zullen zeker resultaten te bereiken zijn. Toch lijkt me de zaak nog al ingewikkeld. Het „spelend leeren" zal veel te veel tijd vragen. Volgens het Onderwijzersboekje trekken de kinderen (les 1) de figuren in hun werkschrift over. Dat kan. Volgens oef. 2 moeten de kinderen het gezin in hun werkschrift teekenen. Kan dat heusch? Ik betwijfel het.

De Rekenrups, waarop 4 verschillend gekleurde vijftallen ballen, is een handig leermiddel. Maar de Rekenbalk is duur en m.i. onnoodig.

Oefenboek II loopt tot 100, maar geeft in hoofdzaak tellen en terugtellen en invullen van getallen, mede op tellen en terugtellen gebaseerd. Er zullen toch wel meer oefeningen voor 20 tot 100 noodig zijn.

't Kan m.i. alles minder kostbaar en eenvoudiger.

N. J. v. d. W.

M. 't Hooft en *E. H. Bos, Taalwerk I en II,* een bundel oefeningen ten dienste van het eerste leerjaar van U.L.O.-scholen en van het zesde en zevende leerjaar van opleidingsscholen. Vierde herziene druk à *f* 0.50, Nijgh & Van Ditmar N.V., Rotterdam.

Dit „Taalwerk" van vroeger is herzien en in twee deeltjes gesplitst. Tal van oefeningen van grammaticalen en stijlkundigen aard. Voor de klassen der opleidingsscholen m.i. niet gemakkelijk. De leerlingen moeten heel wat in hun mars hebben om de oefeningen te maken. Maar 't leert ze wel acht geven op hun taal.

N. v. d. W.

Salarisregeling voor de Onderwijzers overeenkomstig het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1934. Met regeling der uitbetaling in geval van

verlof. Met toelichtingen ontleend aan de practijk. Uitgave N. Samsom N.V., Alphen a. d. Rijn 1939. Elfde druk.
Vooral de toelichtingen verhoogen de waarde van de uitgaaf.

P. A. Diels. Rekenwerkboeken voor de Lagere School. Rekenwerkboek V (zevende leerjaar). Tiende ongewijzigde druk bezorgd door J. Nauta; J. B. Wolters U.M., Groningen.
De Rekenwerkboeken van Diels bedoelen „een voortdurend paraat-houden van alle tot op het ogenblik van onderzoek geleerde rekenvaardigheden". De contrôle wijst stellig en zeker de lacunes aan. Voorts: geen overschrijven der opgaven. Zoo kan er veel en snel gecijferd worden.
N. J. v. d. W.

J. W. Hoornenborg, Het vreemde woord in de geschreven en gesproken taal. Leer- en oefenboekje tot het beter verstaan van het geschreven en gesproken woord in den tegenwoordigen tijd, ten dienste van de hoogste klassen der lagere scholen, cursussen voor voortgezet onderwijs en voor zelfstudie met Verklarende woordenlijst bij Het vreemde woord. Uitgave N. Samsom N.V., Alphen a/d Rijn.
42 lessen, waarin de vreemde woorden in dagblad en radio herhaaldelijk voorkomend, in zinnen worden gebruikt, terwijl ze in de woordenlijst worden omschreven.
N. v. d. W.

Klasseboek voor de Lagere School, ontworpen door *M. Brans, H. e. S.* te Dordrecht, *1939—'40,* uitgave J. Noorduyn en Zoon N.V., Gorinchem.
Uitgebreid, met gelegenheid voor allerlei aanteekeningen.
N. v. d. W.

J. W. Hoornenborg, Schrijf het werkwoord zuiver. Oefenboekje ten dienste van de hoogste klassen der lagere scholen, van uloscholen, cursussen voor voortgezet onderwijs, middenstandscursussen enz.; uitgave N. Samsom N.V., Alphen a/d Rijn; *f* 0.60, bij 20 ex. à *f* 0.50.
Veel oefeningen; beknopte grammatica.
N. v. d. W.

De Brug, door *J. Bierling en J. M. Wansink.* Leesboek voor de Chr. Muloscholen en andere inrichtingen van voortgezet onderwijs, geïllustreerd door Johannes Mulders, I en II à *f* 1.25, geb. *f* 1.50; Hulpboekje gratis; Uitgave Wolters.
De Brug wil de verbinding brengen tusschen lees- en taalonderwijs. Een mooie verzameling leesstof, die in 't Hulpboekje uit taal- en letterkundig oogpunt verwerkt wordt.
N. v. d. W.

A. W. Berger, B. de Boer en H. W. Pietersma, Eenvoudig Boekhouden; I, *f* 1.30, geb. *f* 1.50; Wolters.
G. Krooshof en A. Prakken, Vlakke meetkunde voor het Uitgebreid Lager Onderwijs, III; *f* 0.90, geb. *f* 1.10; Wolters.
P. B. Benjert, Dr. J. J. B. Elzinga en J. Machielsen, Nieuwe methode voor het onderwijs in het *Frans* aan ULOscholen, II, *f* 1.20, geb. *f* 1.40; Wolters.
N. v. d. W.

Bibliotheek voor Bijbelsche Opvoedkunde, onder redactie van C. M. Tankink, uitgave Drukkerij Hoenderloo; een jaargang van 6 nummers à *f* 0.90, gecart. *f* 1.30.
21ste jrg. no. 3 *A. Janse, De grens van het kunnen bij kinderen.*
no. 4, *H. J. Harmsen, Over verantwoordelijkheid.*
no. 5 en 6, *J. H. Franken, De Bijbel, als boek van grote paedagogische waardij.*
22ste jrg. no. 1, *W. L. Schouten, Aanwensels en Hebbelijkheden bij Kinderen.*
no. 2, *G. Meima, Humeurigheid.*
no. 3 en 4, *S. Stemerding, Enkele gedachten over School en Leven.*
no. 5, *J. H. Franken, De godsdienstige opvoeding thuis.*
no. 6, *G. Meima, Op bezoek bij de ouders.*
23ste jrg. no.1, *A. Janse, Kind en Gebed.*
no. 2, Ds. C. A. Vreugdenhil, Tot dankbaarheid geroepen, De Wet-Mackay na 50 jaar herdacht.
Als altijd mooie boekjes.
N. v. d. W.

H. Braam en H. J. van Dijk, Leerboekje ten dienste van het Verkeersonderwijs op de Lagere School, f 0.50; Wolters.
Leerzaam en duidelijk.
N. v. d. W.